

การปรีวรรตสมุดข่อยตำรายาของนายเนียร รอดคง
ตำบลบ้านเทริด อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

จัดทำโดย

นางสาวกรรณา	แสงอ่ำ	รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๕๐๑
นางสาวญาณิกา	ขุนภักดี	รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๕๑๑
นางสาวภัทรนันท์	ศรีพนมวรรณ	รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๕๒๓
นางสาวกนกวรรณ	ปิ่นแก้ว	รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๖๐๑

เสนอ

อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม

รายวิชาการรณกรรมท้องถิ่นเพชรบุรี ๑๕๔๓๐๖
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ภาคเรียนที่ ๑/๒๕๖๑

การปริวรรตสมุดข่อยตำรายาของนายเนียร รอดคง
ตำบลบ้านเทริด อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

จัดทำโดย

นางสาวกรรณา	แสงอ่ำ	รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๕๐๑
นางสาวญาณิกา	ขุนภักดี	รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๕๑๑
นางสาวภัทรนันท์	ศรีพนมวรรณ	รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๕๒๓
นางสาวกนกวรรณ	ปิ่นแก้ว	รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๖๐๑

เสนอ

อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม

รายวิชาการวรรณกรรมท้องถิ่นเพชรบุรี ๑๕๔๓๐๖

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ภาคเรียนที่ ๑/๒๕๖๑

คำนำ

การปริวรรตสมุดข่อยที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้เป็นวรรณกรรมไทยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ จัดเป็นวรรณกรรมที่ให้ความรู้เรื่องธาตุและลมต่างๆ รวมทั้งวิธีการปรุรงยาแบบโบราณเพื่อใช้ในการรักษาโรคที่เกิดขึ้นในร่างกายของมนุษย์แบบชาวบ้าน สมุดข่อยหมายถึงสมุดโบราณที่ทำมาจากเนื้อไม้ข่อย โดยนำแผ่นกระดาษที่ได้จากไม้ข่อยมาพับทบกันไปมา มีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีปกแต่ไม่มีสันปก สามารถเขียนได้ทั้ง ๒ หน้า ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาไทย มักใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนา เช่น ไตรภูมิ, ชาดกต่างๆ, พระมาลัย, บันทึกดาราต่างๆ เช่น ตำรายา, โหราศาสตร์, พิชัยสงคราม, บันทึกจดหมายเหตุ เช่น พงศาวดาร, ตำนาน, เหตุการณ์บ้านเมือง และบันทึกวรรณคดี มักเป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง

คณะกรรมการของข้าพเจ้าได้มีโอกาสเรียนนิพนธ์วรรณกรรมท้องถิ่นเพชรบุรี ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๑ และอาจารย์ในรายวิชานี้ได้มอบหมายให้นักศึกษารวมกลุ่มศึกษาเกี่ยวกับการปริวรรตสมุดข่อย โดยให้ออกไปศึกษาหาความรู้ตามสถานที่ต่างๆ และศาสนสถานที่ยังมีสมุดข่อยหลงเหลืออยู่ โดยคณะกรรมการของข้าพเจ้าจึงได้ไปพบสมุดข่อยที่บ้านนายเนียร รอดคง ต.บ้านเทริด อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี ซึ่งคาดว่าสมุดข่อยเล่มนี้น่าจะเกิดขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากมีการพิจารณาการใช้ภาษาที่แตกต่างจากปัจจุบัน ซึ่งมีความใกล้เคียงกับการใช้ภาษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงสามารถคาดคะเนได้ว่าเกิดขึ้นขึ้นในสมัยที่กล่าวมาข้างต้น

ในระหว่างการปริวรรตสมุดข่อยนั้น คณะทำงานของข้าพเจ้าได้ปริวรรตสมุดข่อยขึ้นมาโดยมีการจัดแบ่งจำนวนหน้าของสมุดข่อยให้กับสมาชิกในกลุ่มคนละเท่าๆ กัน เมื่อสมาชิกแต่ละคนทำการปริวรรตสมุดข่อยเรียบร้อยแล้วจึงนำมารวบรวมและให้อาจารย์ประจำรายวิชาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งโดยในการปริวรรตสมุดข่อยฉบับนี้กลุ่มของข้าพเจ้าใช้ระยะเวลาในการทำงาน ๒ - ๓ เดือนโดยประมาณ

สุดท้ายนี้คณะกรรมการของข้าพเจ้าต้องขออภัย ถ้าหากการปริวรรตสมุดข่อยในครั้งนี้อาจยังไม่สมบูรณ์นัก และคณะกรรมการของข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวรรณกรรมเล่มนี้จะมีประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจและลูกหลานได้ศึกษาสืบต่อไป

คณะปริวรรตสมุดข่อย

๒๑.๔๔ น. ๒๑/๐๑/๒๕๖๔

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
ส่วนที่ ๑	
๑.๑ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง	๑
๑.๒ เนื้อหา	๒
๑.๓ วิเคราะห์คุณค่า	๓
- คุณค่าด้านเนื้อหา	๓
- คุณค่าด้านวรรณศิลป์	๕
- คุณค่าด้านสังคม	๘
ส่วนที่ ๒	๑๑
๒. เนื้อหาเชิงอรรถ	๑๑
ส่วนที่ ๓	๒๘
๓. รูปภาพสมุดช่วย	๒๙
ภาคผนวก	๕๙
- รายชื่อสมุนไพรมานพราภฏ	๖๐
- รายชื่อยาที่ปราภฏ	๙๖
- รายชื่อลมที่ปราภฏ	๙๙
บรรณานุกรม	๑๐๒

ส่วนที่ ๑

๑.๑ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

ตำราการรักษาโรคของนายเนียร รอดคง เล่มนี้เป็นวรรณกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมุ่งเน้นไปในเรื่องของการรักษาโรคที่เกิดขึ้นในร่างกายมนุษย์ โดยเฉพาะโรคเกี่ยวกับลม โรคใช้ตาม ฤดู โรคของสตรี และโรคในเด็ก สมุดข่อยฉบับนี้ไม่ทราบผู้เขียนแน่ชัดเนื่องจากนายเนียร รอดคง ได้มีการรวบรวมสมุดที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และส่วนหนึ่งมาจากการเก็บสะสมจากการไปสำรวจ พื้นที่ต่าง ๆ ในหลายภูมิภาค ซึ่งแต่เดิมนายเนียร รอดคงมีความสนใจในด้านการแพทย์แผนไทย จึงมิได้ศึกษาต่อในศาสตร์ด้านแพทย์แผนไทยโดยมีจุดประสงค์ส่วนหนึ่งมาจากความสนใจ และการทำยาสมุนไพรเพื่อรักษาโรคให้กับคนในครอบครัว นอกจากนี้ยังได้แจกจ่ายให้กับญาติและมิตรสหายอีกด้วย

ต้นฉบับของตำราการรักษาโรคของนายเนียร รอดคง เล่มนี้เป็นสมุดไทยขาว เขียนด้วยอักษรหมึก จินสีด้า ในหนึ่งหน้ากระดาษเขียนทั้งหมด ๕ - ๖ บรรทัด มีจำนวนทั้งสิ้น ๕๕ หน้า ความกว้างขนาด ๑๒.๑ เซนติเมตร ความยาวขนาด ๓๔.๒ เซนติเมตร เนื้อกระดาษมีความหนา ๐.๕๕ มิลลิเมตร ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ บ้านของนายเนียร รอดคง ตำบลบ้านเทริด อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วลักษณะการเขียนตัวอักษรและการสะกดคำ รวมถึงวรรณยุกต์ ยังเป็นหลักการเขียนแบบโบราณซึ่งผิดแผกแตกต่างกับภาษาปัจจุบัน รวมไปถึงการปะติดปะต่อคำ ไม่มีการตัดคำให้จบภายในหน้าหรือยกคำขึ้นหน้าใหม่ ในกรณีที่คำเกินคำขาด

เนื้อหาที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนตำราเป็นคนที่อยู่ในภูมิภาคตะวันออก จังหวัดชลบุรี เพราะถ้อยคำและเนื้อความต่างๆ ใช้ภาษากลางในการเขียนลงไปในเล่มสมุดไทย บ่งบอกความเป็นพื้นที่ถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะที่หาใครเทียบได้ยาก ควรค่าแก่การสืบสานและอนุรักษ์สืบไป

๑.๒ เนื้อหาโดยสรุป

โบราณตำรายารักษาโรคของนายเนียร รอดคง เป็นตำราที่บันทึกชื่อยา สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคต่างๆ โดยมีเนื้อหาเริ่มด้วยบทสวดจำนวน ๓ จบ มีการระบุถึงชื่อลมต่างๆ อาทิ ลมอึ่งม อีแอน ลมอินธนู ลมตติยาวิโรจน์ ลมกุมภพันธ์ ลมอัคมุขี ลมราชย์กษ ลมบาทจิตร ลมพุทธย์กษ ลมกร่อน ลมให้มือตีนตาย ลมพรวรตัก ทั้งยังได้อธิบายถึงลักษณะอาการป่วยไข้ที่เกิดจากลมที่กล่าวมาข้างต้นด้วย โดยในตำรายารักษาโรคของนายเนียร รอดคง มีการนำความรู้เรื่องฤดูมาเชื่อมโยงกับการรักษาอาการไข้ เนื่องจากฤดูแต่ละฤดูมีผลกับเจ้าเรือน ซึ่งความรู้เรื่องฤดูและเจ้าเรือนสามารถนำมาพิจารณาสถานะต่าง ๆ ของร่างกายได้ นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้เกี่ยวกับธาตุทั้ง ๔ ได้แก่ เตโช อาโป วาโย ปกวี (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ซึ่งธาตุทั้ง ๔ นี้ เปรียบเป็นสัญลักษณ์ในร่างกายของมนุษย์ กล่าวคือ ธาตุเตโช เป็นพลังงานที่ช่วยเผาผลาญอาหารและทำให้ร่างกายอบอุ่น ธาตุอาโป เป็นน้ำหรือของเหลวภายในร่างกาย ธาตุวาโย เป็นลมหายใจ และองค์ประกอบที่ทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวได้ ธาตุปกวี เป็นส่วนประกอบของอวัยวะต่างๆ ๒๐ ประการ เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน เป็นต้น

ในด้านตัวยาที่ใช้ในการรักษาได้มีการแบ่งประเภทการใช้ยาตามหมวดหมู่ ได้แก่ ยาเกี่ยวกับลม ยาไข้ตามฤดู ยาเลือดสำหรับสตรี ยาเด็ก ซึ่งยาในแต่ละประเภทจะมีการระบุส่วนผสมในการทำตัวยา วิธีการใช้ยา การใช้ยาเลือดและยาเกี่ยวกับกระดูกพบคาถาสำหรับใช้สำหรับเป็นบทสวดยา ส่วนยาเด็กนั้นพบว่ามีกรกล่าวถึงเจ้าเรือนคล้ายตำราแม่ซื่อ กล่าวคือ มีการพูดถึงเทวดาประจำวันเกิด เชื่อมโยงกับการรักษาเด็ก ทั้งยังพบยาประจำท้องเด็กตั้งแต่ ๑ เดือน จนถึง ๑๑ เดือน ซึ่งถ้าหากพูดถึงการตั้งชื่อยาในตำรานี้ ก็สามารถจัดประเภทได้ดังนี้ ตั้งชื่อยาตามอาการ ตั้งชื่อยาตามชื่อโรคหรือสาเหตุของโรค ตั้งชื่อยาโดยใช้ชื่อของตนเอง และตั้งชื่อยาตามลักษณะของยานั้น

๑.๓ การวิเคราะห์คุณค่า

คุณค่าด้านเนื้อหา

๑. รูปแบบ เป็นตำราที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับยา ได้แก่ ยาลม ยาใช้ตามฤดู ยาเลือด ยาฝียานวด ยาสตรี และยาเด็ก โดยอธิบายส่วนประกอบในการปรุงยาไว้อย่างละเอียด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ยาลม ดังตัวอย่าง

๑ ยาแก้ลมเอาแก่นคุณ ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นมะหาด ๑ แก่นสน ๓ เครื่อง ยานาง ๑ ยานี้ดองเหล้า ๗ วัน ๗ คืน กินแก้ลมกษัย ลมพานไส้กินหายแล ฯ

- ยาเลือด ดังตัวอย่าง

๑ ยาแก้เลือด มันกระทำเมื่อคลอดลูกแล ถ้ามันเหมือน ๑ กล่าวมานั้น ให้ทำเถิดดีแล ถ้าตายในท้องและรกมียอกให้เอาลูกฟัก ๑ ผักชีล้อม ๑ บอระเพ็ด ๑ พริก ๑ ขิง ๑ เกลือ ๑ เอาเท่ากัน ต้มเอาน้ำ ๒ ทะนาน ๑ เสกด้วยสักกัฏวา ๓ ที ให้กินออกแล ฯ

๑ ยาหญิงไม่มีระดู เอาตริกฏุก ๑ บาท สะคั้น ๑ บาท มหาภาพ ๑ บาท รากชะพลู ๑ บาท รากเปล้าทั้งสาม สิ่งละ ๑ บาท หัสศุน ๑ บาท รากจิงจ้อ ๑ บาท ผักแพว ๑ บาท จันทน์ทั้ง ๒ ๓ บาท เอาเหล้าทะนาน ๑ ด้วย ด้วยทะนาน ๘๐ เอายานี้ดองไว้ ๓ วัน กินแต่จอกน้อยนึ่งหายแล ฯ

จากข้อความข้างต้น เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับยารักษาโรคเกี่ยวกับเลือด ซึ่งมีการอธิบายส่วนประกอบของสมุนไพรและธาตุวัตถุไว้อย่างละเอียด

- ยาฝี่ ดังตัวอย่าง

๑ ยาพอกฝี่ ท่านให้เอาใบลำโพง ๑ ใบผักบุง ๑ พรหมคต ๑ ต้มพอกฝี่แก้โรคทั้งหมดทั้งปวง ฯ

๑ ยาฝี่งูสวัด เอาใบยะกับสุรธาทาหายขนานหนึ่ง เอาใบสะเดา ๑ ขมิ้นชัน ๑ ข้าวสาร ๑ เคี้ยวพ่น เสกด้วยอาการ ๓๒ ดินักแล ฯ ขนานหนึ่ง เอาน้ำข้าวข้าวกับแก่นไม้สัก ผนทาตีนัก ฯ

จากข้อความข้างต้น เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับยารักษาโรคฝี่ ซึ่งมีการอธิบายส่วนประกอบไว้อย่างละเอียด

- ยานวด ดังตัวอย่าง

๑ ถ้าจะทำน้ำมันยา ให้เอาน้ำมันมะพร้าว ๒ ส่วน น้ำมันยางครึ่งส่วน ๑ ปูนแดงส่วน ๑ สีผึ้งส่วน ๑ แล้วจึงเสกด้วยคาถาบทนี้ว่า อมตอ อมตติ อมชิต อมชม เรียกเนื้อมาตันชน สวาหะ ถ้าสารพัดปกบวม บาดแผลได้หมดแล ฯ

๑ ยาแก้เมื่อย เอาผักหนอก ๒ ส่วน พริกไทย ๑ ทำแห้งไว้ฝนกับน้ำทาที่เมื่อยหาย ฯ เป็นต้น

จากข้อความข้างต้น เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับยานวด และบอก ส่วนประกอบในการทำยา

- ยาเด็ก ดังตัวอย่าง

๑ ยาประจำท้องเด็ก ถ้าได้เดือน ๑ ใบกระเพรา ๑ ใบเทียน ๑ ใบ ตานหม่อน ๑ บอระเพ็ด ๑ ทำแทนไว้กวาดด้วยเหล้า บดทำแท่งไว้กว่าละลายเหล้า ๓๐

๑ ถ้าเด็กได้ ๒ เดือนให้เอา ใบทับทิม ๑ ใบผักเป็ด ๑ ใบตานหม่อน ๑ ใบ เสนียด ๑ บอระเพ็ด ๑ บดทำแท่งไว้เหล้ากษาย ๓๐

๑ ถ้าเด็กได้ ๓ เดือน ใบสวาด ๑ ขอบชะนางแดง ๑ ใบตานหม่อน ๑ ใบ มะระ ๑ บอระเพ็ด ๑ บดละลายเหล้ากินหาย ๓๐ เป็นต้น

จากข้อความข้างต้น เป็นการให้ข้อมูลยาสำหรับเด็ก พบในตำรายาตั้งแต่เด็ก ๑ เดือน ไป จนถึงเด็ก ๑๑ เดือน โดยมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ในการทำยาไว้อย่างละเอียด

- ยาสตรี ดังตัวอย่าง

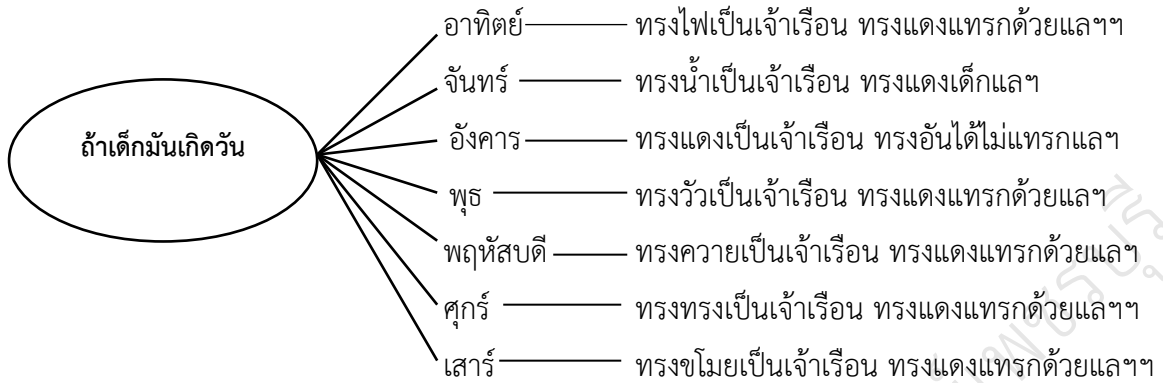
๑ ยาหญิงไม่มีระดู เอาตรีภูก ๑ บาท สะค้าน ๑ บาท มหาภาพ ๑ บาท รากชะพลู ๑ บาท รากเปล้าทั้งสาม สิ่งละ ๑ บาท หัสศุณ ๑ บาท ราก “จิงจ้อ ๑ บาท ผักแพว ๑ บาท จันทน์ทั้ง ๒ ๓ บาท เอาเหล้าทะนาน ๑ ด้วย ด้วยทะนาน ๘๐ เอายานี้ดองไว้ ๓ วัน กินแต่จอก น้อยนึ่งหายแล ๓๐

๒. กลวิธีในการเขียนตำรายา เป็นตำราที่มีเนื้อหาเฉพาะด้าน การนำเสนอเป็นการอธิบาย โวหารเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อกกล่าวถึงเรื่องที่เป็นนามธรรม พบว่าผู้เขียนเลือกใช้อุปมาโวหาร หรือบท เปรียบเทียบในบางส่วน และพบว่ามีการใช้แผนภูมิต้นไม้ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายได้ง่ายและ เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น

- พบผังความคิดแบบโครงสร้างในตำรายา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑	ทรงไฟเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ
๒	ทรงน้ำเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงเด็กแลฯ
๓	ทรงแดงเป็นเจ้าเรือน ทรงอันได้ไม่แทรกแลฯ
ถ้าเด็กมันเกิดวัน	๔ ทรงวัวเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ
	๕ ทรงควายเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ
	๖ ทรงทรงเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ
	๗ ทรงขโมยเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ

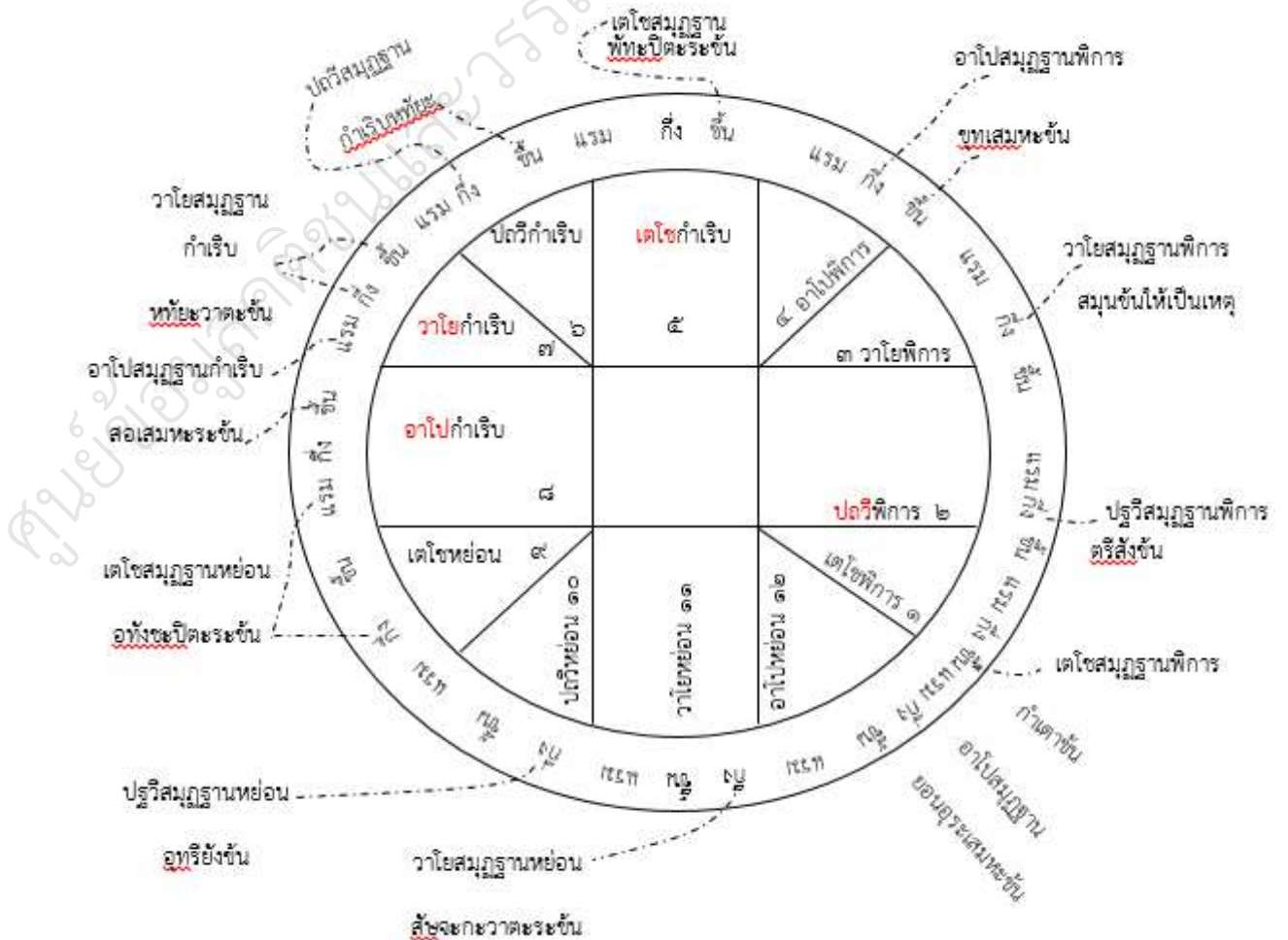
ซึ่งถ้าจะจัดข้อมูลข้างต้นให้พอเข้าใจ จะจัดได้ดังต่อไปนี้

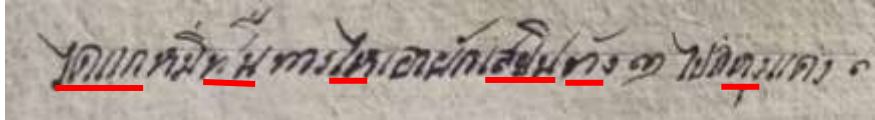
คุณค่าด้านวรรณศิลป์

๑. การใช้ภาษา

ตำรายารักษาโรคของนายเนียร รอดคง เป็นตำราที่ใช้ภาษากลาง โดยมีที่มาจากจังหวัดชลบุรี ในการเขียน มีความกระชับชัดเจน เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงเรื่องการรักษาโรคต่างๆ โดยใช้สมุนไพรรักษาที่บ้าน ผู้เขียนใช้ภาษาพูดในการเขียน และคำส่วนใหญ่ไม่มีวรรณยุกต์ และมีการใช้ภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่คนไทยเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ (สังเกตได้จากคนไทยนิยมตั้งชื่อด้วยภาษาบาลีสันสกฤต) เช่น

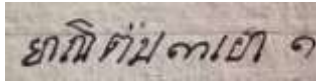

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในตำรายามีการใช้ภาษาบาลีร่วมด้วย

อ่านเป็นภาษาปัจจุบันได้ว่า “ได้แก้มี่พีน ให้เอาผักเสี้ยนต่างๆ ใบละหุ่งแดง ๑ ใบลำโพง ๑” ผู้เขียนใช้คำที่ต้องออกเสียงวรรณยุกต์ แต่คำกลับไม่ปรากฏวรรณยุกต์ เช่นคำว่า ไต = ได้ , แกะ = แก้ว , พีน = พีน , ไท = ให้ , ผักเสียน = ผักเสี้ยน , ทัง = ทั้ง , ใบลหุ่งแดง = ใบละหุ่งแดง เป็นต้น

๒. การบอกปริมาณของยา เช่น

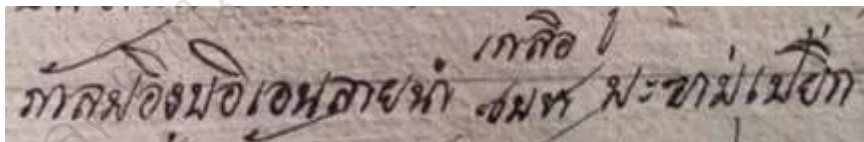
อ่านเป็นภาษาปัจจุบันได้ว่า “ยานี้ต้ม ๓ เอา ๑” หมายถึงการต้มยาในน้ำ ๓ ส่วน โดยให้น้ำแห้งเหลือ ๑:๓ ของยาในหม้อ

และนอกจากนี้ยังมีการบอกปริมาณโดยใช้ระบบมาตราเงินไทยสมัยโบราณ คือ ไพ เฟื้อง สลึง บาท และตำลึง ดังตัวอย่าง

๑ ยาลมปะกัง เอาพริก ๒ สลึง ผิวมะกรูด ๖ สลึง ขิง ๖ สลึง หญ้าแพรก ๓ บาท สารส้ม ๒ ตำลึง ต้มให้แห้ง พอกลมปะกังแก้ลมเข้าคอหายแลฯฯ

๓. การบอกชื่อโรคที่สอดคล้องกับอาการ

ได้แก่ ชื่อลมอิงมูอิเอน หรือ ลมอีจุ่มอีแอน ในวรรคที่ว่า “ถ้าลมอิงมูอิเอนละลายน้ำเกลือ น้ำส้มซ่า มะขามเปียก”

ซึ่งชื่อลมอิงมูอิเอน คือ ลมอีจุ่มอีแอน เมื่อจับใช้จะมีอาการเหมือนเป็นสันนิบาต ที่เรียกว่าอีจุ่มคือ ตัวจะงอไปข้างหน้า และที่เรียกอีแอนก็มีบางส่วนงอไปข้างหลังด้วย อาจทำให้ตายได้เมื่อมีอาการมากๆ ซึ่งอาจเป็นไข้สันหลังอักเสบในปัจจุบัน

๑ ลมอันหนึ่งชื่อลมมรสุมพันพันขึ้นมาในลำไส้ พัดหัวเวียนให้รากให้จุกอก ให้ปากหวานแล ขมเกิดแก่ใครใคร เกิดเป็นตัวเสียดข้างซ้าย ครั้นแก้ให้พอมเหลือง ถ้าจะแก้เอาหญ้าปากควาย ๑ จอก ๑ บวบขมจอก ๑ เคี้ยวให้เป็นยางมะตูม เอาผืน ๑ สลึง มหาหิงค์ ๑ บาท คูลีกานด้วยกันกินหายฯฯ

จากข้อความข้างต้น เป็นการบอกชื่อลมที่สอดคล้องกับอาการ คือ มีอาการลมขึ้นมาในลำไส้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับชื่อลม คือ ลมมรสุมพันพัน

๔. **การสรรคำ** ผู้เขียนได้เลือกคำง่าย ๆ เพื่อใช้ในการสื่อความหมายและความคิด แต่เมื่อยุคสมัยพัฒนา เรื่องของความถูกต้องทางภาษามีความสำคัญมากขึ้น คำในตำราจึงกลายเป็นคำที่ยากมากขึ้น ดังนี้

- **การใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมกับยุคสมัย** ผู้เขียนเลือกใช้คำที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้เข้าใจได้อย่างตรงไปตรงมา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑ ยาดองเมื่ออยู่ไฟ จะทำให้โลหิตแห้ง แล้วเอาเปลือกทั้ง ๓ ๑ ชั่ง ๑ บาท แก่นแสมทะเล ๓ บาท แก่นปรู ๑ ชั่ง ๑ บาท แก่นขี้เหล็ก ๑ ชั่ง ๑ บาท เจตมูล ๑ ชั่ง ๑ บาท รากทองแตก ๑ ชั่ง ๑ สลึง เจตพังคี ๑ ชั่ง ๑ สลึง ดองเหล้า ๒ ทะนาน กินดีนั ก ๓๐๓

๕. **การใช้โวหาร** มีการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่าน เข้าใจความหมายและเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

- **ภาพพจน์อุปมาโวหาร** ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑ ท่านผู้จัดทำจงพิจารณาดูเถิด สุดแต่ปัญญาใครไฉนหาไม่ยาเลย ต้นไม้ที่เป็นยาข้ามไปข้ามมาก็ไม่ค่อยเห็นเหมือนคนตาบอด ให้แลใบข้างสายนั้น แลหน้ามีดรา ก ๓๐๓

จากข้อความข้างต้น เป็นการใช้โวหารภาพพจน์เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่า ต้นไม้ที่เป็นยานั้นดูยาก หรือหากคนใดขาดความรู้ด้านนี้ก็เปรียบเหมือนคนตาบอด ต่อให้ไม่ยออยู่ใกล้ตัว เดินข้ามไปข้ามมาก็ไม่เห็น

“ลมกาลสังคลี ถ้ามันจับให้หน้าเขียว ขอบตาเขียวบางที่จับใจสั้น บางทีถอนหายใจหืดหือ บางที่ตั้งตีปลาให้ผุดขึ้นเป็นวงดำ แดงเขียวเหลืองเท่าใบพุทรา เท่าแวนน้ำอ้อยกำหนดแปดยามกลางคนเป็นคนละอย่าง ๆ แลลมชื่อหาสดม ให้หาวรากเหิน แลชาตระไกรนั้นหุบเข้ามิได้ ผืนปลุกมีตีนกำหนด ๑๖ ยาม ลางคนเป็นละอย่าง ๆ แล”

จากข้อความข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบลักษณะของรอยข้ำว่าเหมือนกับปลาที่กำลังผุดขึ้นเป็นวงดำ ๆ

“ลมกาลสังคลี ถ้ามันจับให้หน้าเขียว ขอบตาเขียวบางที่จับใจสั้น บางทีถอนหายใจหืดหือ บางที่ตั้งตีปลาให้ผุดขึ้นเป็นวงดำ แดงเขียวเหลืองเท่าใบพุทรา เท่าแวนน้ำอ้อยกำหนดแปดยามกลางคนเป็นคนละอย่าง ๆ แลลมชื่อหาสดม ให้หาวรากเหิน แลชาตระไกรนั้นหุบเข้ามิได้ ผืนปลุกมีตีนกำหนด ๑๖ ยาม ลางคนเป็นละอย่าง ๆ แล”

จากข้อความข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบลักษณะของรอยข้ำว่ามีขนาดเท่ากับใบพุทรา

“ลมกาลสังคลี ถ้ามันจับให้หน้าเขียว ขอบตาเขียวบางที่จับใจสั้น บางทีถอนหายใจหืดหือ บางที่ตั้งตีปลาให้ผุดขึ้นเป็นวงดำ แดงเขียวเหลืองเท่าใบพุทรา เท่าแวนน้ำอ้อยกำหนดแปดยามกลางคนเป็นคนละอย่าง ๆ แลลมชื่อหาสดม ให้หาวรากเหิน แลชาตระไกรนั้นหุบเข้ามิได้ ผืนปลุกมีตีนกำหนด ๑๖ ยาม ลางคนเป็นละอย่าง ๆ แล”

จากข้อความข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบลักษณะของรอยขีดว่ามีลักษณะเป็นแวนๆ เหมือนกับแวนน้ำอ้อย

๖. การเล่นคำ คือ การเล่นคำซ้ำในตัวบทที่พรรณนาถึงคนรัก โดยมีการเล่นคำว่า “เห็น” ความว่า “เห็นจะไม่ได้คู่ครองหรือแม่น้องหญิง เห็นจริงแล้วก็บอกมานิจจาเอ๋ย เห็นจะลืมเสียแล้วหมอที่รัก เห็นว่าฉันต่ำต้อยด้วยน้อยค่า เห็นจะไม่รักฉันจริงทุกสิ่งอัน เห็นชั่วแล้วก็ล้งเลเลย เห็นฉนั้นจึงอิงแอบ”

๗. สัมผัสใน คือ การใช้คำสัมผัสในในบทที่พรรณนาถึงคนรัก ดังนี้
 “ขอพึ่งบุญมาแม่คุณด้วยความรัก ขอฝากรักไว้ด้วยอย่างวงง” มีการเล่นสัมผัสในคำว่า “รัก” และ “สิ้นเรื่องเท่านี้สีกาน้อง คอยประครองอ่านเล่นให้เย็นใจ” มีการเล่นสัมผัสในคำว่า “น้อง” และ “ครอง”
 “ให้ดูเอาเถิดที่เนื้อความตามทำนอง จะคล่องจงหรือยังไม่รู้เลย” มีการเล่นสัมผัสในคำว่า “นอง” และ “จง”

จากตัวบทแสดงให้เห็นถึงภูมิรู้ของผู้เขียนว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ในงานเขียน และการเล่นคำต่างๆ

คุณค่าด้านสังคม

ตำรายารักษาโรคของนายนายเนียร รอดคง เล่มนี้ ถือเป็นเครื่องบ่งบอกความรู้ทางการแพทย์ของคนสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี สมัยโบราณนั้นยังไม่มีโรงพยาบาล ทำให้ผู้คนทุกคนขึ้นต้องคิดหาวิธีการรักษาอาการผิดปกติป่วยไข้ของร่างกาย ต้องคิดหาวิธีเอาสมุนไพรมาผ่านกระบวนการต่างๆ โดยอาศัยสรรพคุณของสมุนไพรนั้นๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เพื่อรักษาให้อาการต่างๆที่เป็นอยู่ทุเลาเบาบางหรือหายขาดไปในที่สุด โดยสะท้อนคุณค่าทางสังคม ดังนี้

๑. สะท้อนให้เห็นความเชื่อของสังคมไทย ดังต่อไปนี้

- สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม เช่น

๑ ยานี่ชื่อพรหมปโลหิต ผู้ใดจะทำยานี้ดูฤกษ์ให้จบดีจึงทำเถิด เมื่อจะบดให้บดในโบสถ์ แลเอาผ้าขาวรองนั่ง บดแล้วจึงเสกด้วย สัพพาสีแล ฯ๑๐

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในการจะดำเนินการงานสิ่งใด จะต้องมีการดูฤกษ์ก่อนคำว่า “ฤกษ์” แปลว่า การมองดู การตรวจการพิจารณาดูคราวที่เหมาะสม เวลาที่เหมาะสม จังหวะที่เหมาะสมแก่การประกอบกิจการงานที่เป็นมงคลนั้น ๆ หมายความว่า ก่อนที่คนเราจะประกอบกิจการงานที่เป็นมงคลอย่างใดอย่างหนึ่ง สมควรจะต้องพินิจพิจารณาเลือกหากำหนดวันเวลาที่เหมาะสมแก่การประกอบพิธีมงคลนั้น ๆ

- สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องคาถาอาคม เช่น

- ๑ ยาผีสูงสวด เอาใบยงกับสุรพาทาหยาขานหนึ่ง เอาใบสะเดา ๑ ขมิ้นชัน ๑ ข้าวสาร ๑ เคี้ยวพ่น เสกด้วยอาการ ๓๒ ดินักแล ฯ๑๙
- ๑ ถ้าจะทำน้ำมันยา ให้เอาน้ำมันมะพร้าว ๒ ส่วน น้ำมันยางครึ่งส่วน ๑ ปูนแดงส่วน ๑ สี่ฝั้งส่วน ๑ แล้วจึงเสกด้วยคาถาบทนี้ว่า อมต๋อ อมตติ อมชิต อมชม เรียกเนื้อมาตันชน สวาหะ ถ้าสารพัดปกบวม บาดแผลได้หมดแล ฯ๑๙
- ๑ อมต๋อ คอเดาะหัก กูจะซักมาประสม พระอินทร์พระพรหมมาช่วย กูตติ กูต๋อ โอมเพต มหาเพต สวาหะ เสกน้ำมันดิบ ประสานกระดุกแขนหัก กระดุกหักที่ไหนๆก็ได้หมด เข้าเฝือกด้วยแล ฯ๑๙

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าการทำยาบางชนิด จะต้องมีการใช้คาถาเสกยา แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องคาถาของคนในสังคมไทย และการบูชาคาถาต่างๆเพื่อเป็นสิริมงคลในการรักษา

- สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องแม่ชื่อ (เทวดาประจำวันเกิด) และความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันอาทิตย์ ทรงไฟเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯฯ
- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันจันทร์ ทรงน้ำเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงเด็กแลฯฯ
- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันอังคาร ทรงแดงเป็นเจ้าเรือน ทรงอันใดไม่แทรกแลฯฯ
- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันพุธ ทรงวัวเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯฯ
- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันพฤหัสบดี ทรงควายเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯฯ
- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันศุกร์ ทรงทรงเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯฯ
- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันเสาร์ ทรงขโมยเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯฯ

- ตำราแม่ชื่อ (พื้นฐานความรู้ทางโหราศาสตร์) ดังตัวอย่าง

- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันอาทิตย์ ทรงไฟเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯฯ
- ๑ ถ้าเด็กมันเกิดวันจันทร์ ทรงน้ำเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงเด็กแลฯฯ
- ๑ วันอาทิตย์ ชอบหางปลา

วันอาทิตย์ให้เอาหางปลาซ่อนเผา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ใบกระเพรา ๑ บทละลายน้ำแทรกการบูรกวาดหายแล ฯ๑๙ เป็นต้น

จากข้อความข้างต้น เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรือนหรือภพ ซึ่งไม่สามารถให้ข้อมูลอย่างละเอียดได้ เนื่องจากตำราเกี่ยวกับเรือนหรือภพมีหลากหลาย แล้วแต่นำมาใช้ และเป็นการบอกถึงวิธีการรักษาและการใช้ยาสำหรับเด็กที่เกิดในแต่ละวัน

- ความเชื่อเรื่องลมกับโรค

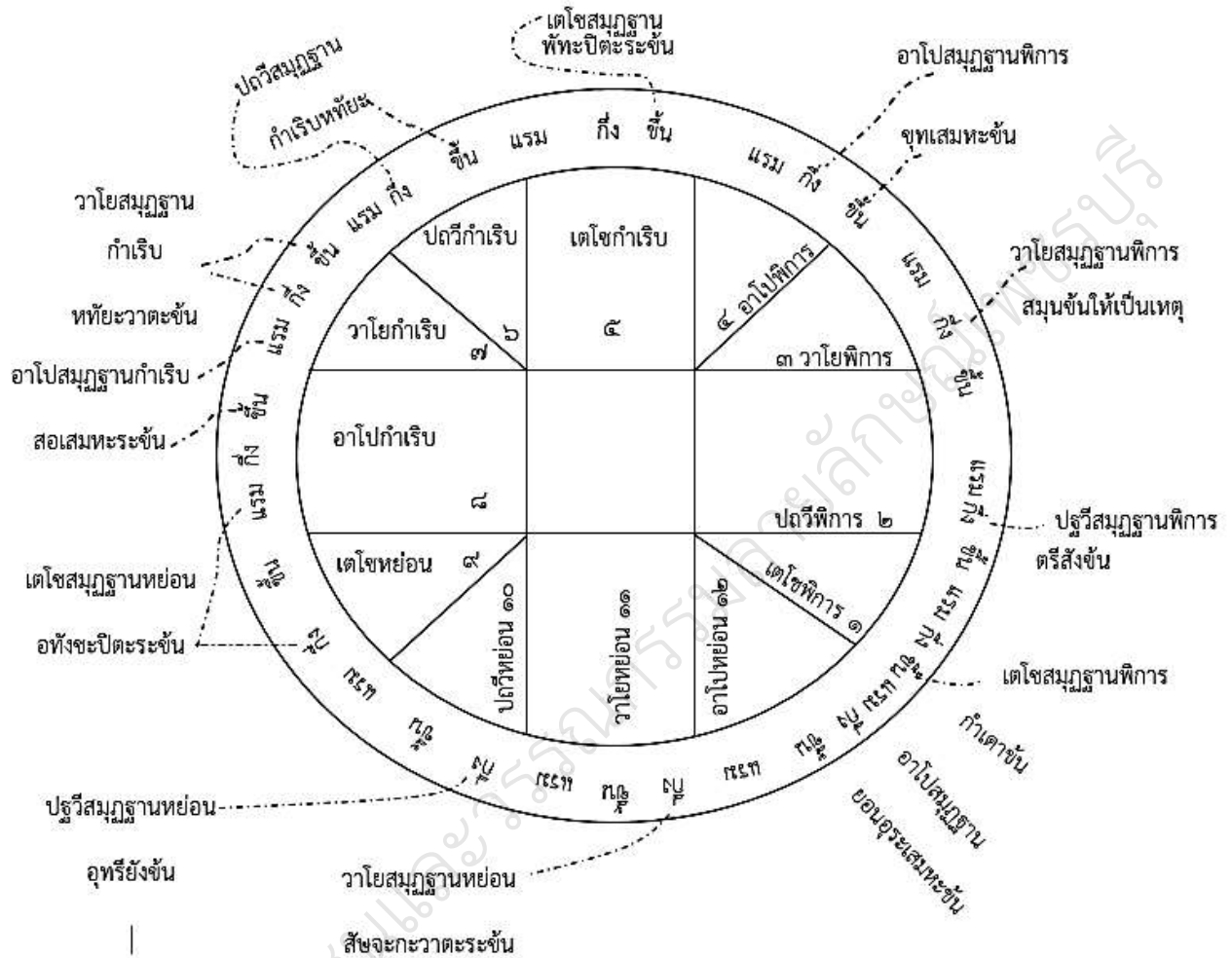
๑ ลมกาลสิงคลี ถ้ามันจับให้หน้าเขียว ขอบตาเขียวบางที่จับใจสั้น บางทีถอนหายใจหืดหือ บางทีตั้งตีปลาให้ผุดขึ้นเป็นวงดำ แดงเขียวเหลืองเท่าใบพุทรา เท่าแว่นน้ำอ้อยกำหนดแปดยามกลาง คนเป็นคนละอย่าง ๆ แลลมชื่อหาสดม ให้หาวรากเหยิน แลชาตระไกรนั้นหุบเข้ามิได้ ผืนปลุกมิติน กำหนด ๑๖ ยาม ลางคนเป็นละอย่าง ๆ แล

๑ มหาสดมให้หนาว หวานอนเป็นกำลัง ให้หวาดหวั่นไหวอยู่เป็นกำลัง บอกใครมิได้ก่อน จึง ให้นอนกำหนด ๔ ยาม เป็นอย่างเดียวแล ฯ

ทุกชนิดโรคเป็นไขอันใด ๆ ก่อนจึงให้ทำเย็นให้ตาชุ่มมัวห้ามมิให้วางอย่าง ยาผายให้จับแต่ตื่น ขึ้นมายืดเท่าได้มียู่แล

จากข้อความข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าคนที่มีธาตุลมเป็นธาตุเจ้าเรือนหลัก โดยปกติจะมี ผิวหนังหยาบแห้ง รูปร่างโปร่ง ผอม ผอมบาง ข้อกระดูกลั่นเมื่อเคลื่อนไหว ซึ้อจฉา ซึ้อฉลาด รักง่าย หน่ายเร็ว ทนหนาวไม่ค่อยได้ นอนไม่หลับ ช่างพูด เสียงต่ำ ออกเสียงไม่ชัด มีลูกไม่ดกเพราะความรู้สึก ทางเพศไม่ค่อยดี

ส่วนที่ ๒ เนื้อหา

๑เตโช คือ เตช, เตโช, อานาจ, ความร้อน, ไฟ.

๒อโป คือ น้ำ, เมื่อใช้เป็นส่วนหน้าของสมาสกั้ใช้ว่า ออโป เช่น ออโปกลิน ออโปธาตุ.

๓วาโย คือ ลม. (ป. วายู, วาโย; ส. วายู).

๔ปกวี คือ ดิน

- ๑ อาโปกำเริบเอา สะค้ำน ๑ ดีป्ली ๒ ชะพลู ๓ ชิงแห้ง ๔ เจตมูล ๘ สมอพิเภก ๑๖
- ๑ เตโชหย่อนเอา ดีป्ली ๑ ชะพลู ๒ สะค้ำน ๓ สมอพิเภก ๔ ชิงแห้ง ๘ เจตมูล ๑๖
- ๑ เตโช พิการเอา ชะพลู ๑ สะค้ำน ๒ ดีป्ली ๓ เจตมูล ๔ สมอพิเภก ๘ ชิงแห้ง ๑๖
- ๑ วาโยเริ่มกำเริบเอา ชะพลู ๑ เจตมูล ๒ ดีป्ली ๓ พริกไทย ๔ สะค้ำน ๘ สมอไท ๑๖
- ๑ วาโยหย่อนเอา เจตมูล ๑ ดีป्ली ๒ ชะพลู ๓ สมอไท ๔ พริกไทย ๘ สะค้ำน ๑๖
- ๑ วาโยพิการเอา ดีป्ली ๑ ชะพลู ๒ เจตมูล ๓ สะค้ำน ๔ สมอไท ๘ พริกไท ๑๖

ชิงแห้งร้อน
ประจำ
สมุฏฐาน

- ๑ อาโปกำเริบเอา ชิงแห้ง ๑ สะค้ำน ๒ เจตมูล ๓ ดีป्ली ๔ ชะพลู ๘ มะขามป้อม ๑๖
- ๑ อาโปหย่อนเอา สะค้ำน ๑ เจตมูล ๒ ชิงแห้ง ๓ มะขามป้อม ๔ ดีป्ली ๘ ชะพลู ๑๖
- ๑ อาโปพิการเอา เจตมูล ๑ ชิง ๒ สะค้ำน ๓ ชะพลู ๔ มะขามป้อม ๘ ดีป्ली ๑๖
- ๑ ปรวิกำเริบเอา พริกไทย ๑ ชิง ๒ เจตมูล ๓ สะค้ำน ๔ ดีป्ली ๘ ชะพลู ๑๖
- ๑ ปรวิหย่อนเอา ชิง ๑ เจตมูล ๒ พริกไท ๓ ชะพลู ๔ สะค้ำน ๘ ดีป्ली ๑๖
- ๑ ปรวิพิการเอา เจตมูล ๑ พริกไทย ๒ ชิง ๓ ดีป्ली ๔ ชะพลู ๘ สะค้ำน ๑๖

พริกไทย
ประจำ
อาโปสมุฏฐาน
ตรีภะภระชั้น
ประจำปถวิสะ
สมุฏฐาน

“พริกไทย” คือ ชื่อไม้เลื้อยชนิด *Piper nigrum* L. ในวงศ์ Piperaceae ผลมีรสเผ็ดร้อน ใช้ปรุงอาหาร และทำยา, ถ้ามีเปลือกหุ้มอยู่เรียกว่า พริกไทยดำ, ถ้าเอาเปลือกออก เรียกว่า พริกไทยล่อน หรือ พริกไทยขาว.

“ชิงแห้ง” คือ ชิงชนิดหนึ่งที่ตากแห้ง ใช้เป็นเครื่องยาไทย.

“สะค้ำน” คือ ชื่อไม้เถาหลายชนิดในสกุล *Piper* วงศ์ Piperaceae ใช้ทำยาได้, ตะค้ำน ก็เรียก.

“ดีป्ली” คือ ชื่อไม้เถา ในสกุล *Piper* วงศ์ Piperaceae คือ ชนิด *P. retrofractum* Vahl มีรากตามข้อของลำต้นเพื่อยึดเกาะ ผลอัดแน่นเป็นช่อ ทุกส่วนมีกลิ่น โดยเฉพาะผลกลิ่นหอมฉุน รสเผ็ดร้อน ใช้เป็นเครื่องเทศและทำยาได้.

“มะขามป้อม” คือ ชื่อไม้ต้นขนาดกลางชนิด *Phyllanthus emblica* L. ในวงศ์ Euphorbiaceae ผลกลม รสเปรี้ยวฝาด เมล็ดแข็ง ผลใช้ทำยาได้

- ๑ จามีได้ให้ลั่นกระด้างคางแข็ง ๒๔ ยามเป็นกำหนด ลางคนเป็นลระอย่าง ๆ ฯ
- ๑ ตติยารโศกให้เท้าเย็นมือเย็น ลูกกลิ้งอยู่ในท้องให้จุก ร้องดั่งเดียรัจฉาน ลางทีให้ปวดแต่แม่เท้า ขึ้นมาจนหัวใจนิ่งแน่ ไปดั่งพิศุงเห่ากำหนด ๗ ยามลางคนเป็นลระอย่าง ๆ ฯ
- ๑ ลมอึ้งม อีแอน เมื่อล้มไขเหมือน ^{๑๔}สันนิบาต เมื่อจับอึ้งมมาข้างหน้าอีแอนไปข้างหลัง เมื่อจับเสียงดั่งเพราะเมื่อใดตาย เมื่อนั้นกำหนด ๓๒ ยามลางคนเป็นลระอย่าง ๆ ฯ
- ๑ ลมอินธนูเมื่อล้มไขเหมือนรากลาคเป็นวงล้อมสะดือดำแดงเขียวเหลือง เท่างบนน้ำอ้อย แต่ชายโครงจนตลอดหน้าผาก หีดให้อออิงคะนึ่งอยู่ในใจเพื่อพกดังผีเข้าอยู่ ถ้าหญิงซ่ายซายเป็นขวากำหนด ๒๔ ยาม ลางคนเป็นลระอย่าง ๆ ฯ
- ๑ กุมภณทย์กษ ล้มไขดั่งสันนิบาต เมื่อจับชกมือมือตีนกำหยกร้องเรียกจึงสมปะตี มีสมปะตีกำหนด ๑๑๒ ยาม ลางคนเป็นลระอย่าง ๆ ฯ
- ๑ ลมอศมุขี เป็นทั้งเด็กผู้ใหญ่ให้ตื่นร้องไป แล้วชักแนไปมีสมปะตีกำหนด ๕ ยาม ลางคนเป็นลระอย่าง ๆ ฯ
- ๑ ลมราทย์กษ ล้มไขยังสันนิบาต เมื่อจับกำมือ จับกำมือกำตีน ลั่นกะด้างคางแข็ง พุดไม่ได้กำหนด ๑๑ วัน ๗ ยาม ลางคนเป็นลระอย่าง ๆ ฯ
- ๑ ^{๑๕}ลมบาทหะจิตเมื่อล้มไขยังสันนิบาต เมื่อจับให้ละเมอ เพื่อพกว่านนั้น ทำอาการดั่งผีเข้าอยู่ ลางทีถือว่าเป็นบ้าแลสันนิบาตคลั่งก็ถูกลั่น เพราะจิตระสำระสายกำหนด ๑๙ ๑ ๓ ๗ ยาม ลางคนเป็นลระอย่าง ๆ ฯ
- ๑ ^{๑๖}ลมพุทธย์กษให้ระสำระสายขบพันเหลือกตากำมือกำตีน ปากเปี้ยว ตาแหกแยกแ่งขวากำหนด ๑๑ วัน ๑ ยาม ๓ ยาม ๗ ยาม ลางคนเป็นลระอย่าง ๆ แล ฯ

^{๑๔}สันนิบาต คือ เรียกใช้ชนิดหนึ่งมีอาการสั่นเต็ม ชักกระตุก และเพื่อ ว่า ใช้สันนิบาต เช่น ใช้สันนิบาตลูกนก ใช้สันนิบาตหน้าเพลิง

^{๑๕}ลมบาทหะจิต คือ ลมบาทหะจิต เมื่อล้มไขลงดุจอย่างสันนิบาต แรกจับให้ละเมอเพื่อพกว่านนั้นว่านี้ ทำอาการดุจปีศาจเข้าอยู่ ลางทีว่าบ้าสันนิบาตก็ถูก เพราะเหตุจิตระสำระสายกำหนด ๑๐ วัน

^{๑๖}ลมพุทธย์กษ คือ ลมพุทธย์กษ ให้ชักกระสับกระส่าย ให้ขบพัน เหลือกตา ให้มือกำเท้าอ ปากเปี้ยว จักขุแหก แยกแ่งแยกขวาทสมปฤติมิได้ ลมจำพวกเหล่านี้เยียวยากนัก เป็นปัจฉิมแห่งโรค แล้วพิจารณาดูทวารหนักทวารเบา ถ้ายังอ่อนอยู่ให้แก้ต่อไป ประการหนึ่งให้ดูผิวเนื้อ นิ้วมอดกลงแล้วยกขึ้นดูหาโลหิตมิได้ รอยนิ้วกดที่ยกขึ้นเป็นรอยเขียวชืด อาการดัดแล

๑ ลมพวกนี้ย้ายากัน เป็นหินฉันทาคาดให้เอายาวิสาขามหาประทรวงก่อน ให้ดูทวารหนัก ทวารเบาถ้ายังอ่อนอยู่ให้แก้ ต่อไป หนึ่งคูผิวเนื้อซีด ก็ดูเหงื่อลงไปไม่มีเลือด ยกมือขึ้นเขียว พลิกตัก หนึ่งคัมภีร์มหาไชยรัตนโชติรสว่าโลหิตให้โทษแก่หญิงประสูติ แล ชายให้โลหิตตติขึ้นไปจึงตาย โลหิต ทำพิษต่างๆ ในชั่วการว่า ต่อมมีลมเหล่านี้เกิดมีโลหิตจึงให้โทษ ไม่มีลมพวกนี้โลหิตไม่มีโทษ พึงพิจารณา ว่าลมบังเกิดในเส้น และเมื่อเส้นเลือดแล้วกระดูกผิวหนัง แลหัวใจ พึงดูว่ายาสิ่งนั้นจะทราบเข้าไปใน ที่ นั้น ลมจำพวกใดเกิดในเส้นชอบนอก

เขี้ยวประหาร,เบญจขันธุ์

แลยาประคบเส้นยานี้หาย ลมใดเกิดในเนื้อชอบพอกยากินยาหาย ลมใดเกิดในเลือด ให้ปวดมวนในอก กระสับกระส่ายกินยาหาย ลมใดเกิดในผิวหนัง ทายาและรมยา ๒ กรอกเลือดกินยาหาย ลมใดเกิดใน หัวใจ ชอบรสาสุขุม หอมหวานกินหาย ::

๑ จะว่าด้วยลมกล่อน ::๑

๑ ขนานหนึ่งชื่อว่าตะพินาศ ให้เอาเป็น ^{๑๑}เบญจกุน สิ่งละ ๒ สลึงลูกคนที่สอง ๑ ตรีผลา ๑ ลำ พัน ๑ เทียนทั้ง ๔ ยาตำ ๑ ใบมะตูม ๑ ใบหัสศคุณ ๑ ใบกระวาน ๑ ใบสลอด ๑ ผักชีล้อม ๑ ผักชีลา ๑ ลูกโหระพาเทศ ๑ กระเทียม ๑ ผิวมะกรูด ๗ ลูก เอาสิ่งละ ๓ สลึง ๑ เพียง ดีเกลือ ๑ ตำลึง เอา เสมอภาคกิน ๒ ตำลึง สลอดเม็ดแกลสามเม็ดบดด้วยน้ำส้ม ๘ ประการจำเพาะนักสดกินไป ปะจุล มลายทั้งปวง แก้มทั้งหลายดังว่ามา::

๑ ยาชื่อเบญจขันธุ์ชี้เหล็กเบญจกุน เบญจเทียน เบญจโกฏี เบญจสมอ เบญจเครีอ ยานี้ต้ม ๓ เอา ๑ กินผายลมทั้งปวง เกิดในเส้นเอ็นหาย ::๑๑๑๑๑

๑ ยานี้ชื่อเขี้ยวประหารพิพิต เอาใบพริกไทย ใบสะเดา ใบสะค้าน ใบคนที่สอง ใบติป्ली ใบ มะตูม ใบสมิ ใบโหระพา ใบลำพัน ใบหัสศคุณ ใบกระวาน ใบผักเสี้ยน ทั้ง ๒ ใบเถาวัลย์เปรียง ใบ แมงลัก ใบกะเพรา ใบมะระ

๑ ใบผักกระฉอม ใบพรหมมิ ใบมัดกา ใบชี้เหล็ก ใบมะกรูด ใบมะนาว ใบมะคำไก่ ใบหมากผู้ หมากเมีย ใบมะยม มะเฟือง ใบสลอด เอาสิ่งละ ๒ สลึง ข่า กระทือ ไพล พริก ขิง หอม กระเทียม ตะไคร้หอม เปลือกกลุ่ม มะรุมทองกลาง เจตมูลดองดิ่ง ผักแพวแดง กระดอม หัวแห้วหมู ลูกพิลัง กาสา ผักชีล้อม ผักชีลา เบญจเทียน มะแว้ง ทั้ง ๒ มะเขือขึ้น ๑ สมุนแวง ยานี้สิ่งละ ๑ บาท ๓ สลึง เปราะหอม ๑ ตำลึง ๑ บาท ใบสะเดา เอากิ่งยา ใบพิมเสมท่ายา เมื่อบดเอาแก่นสน ๑ กฤษณา ๑ แก่นปฐุ ๑ สักชี ๑ กะลำพัก ๑ ขอนดอก ๑ ชะลูด ๑ โกลฐทั้งห้า เกสรบัวน้ำทั้งห้า เกสรดอกไม้บักทั้ง ห้า ดอกมะลิสดท่ายาต้ม ๓ เอา ๑ เอาน้ำมันบดยานั้นเป็นแท่งเท่าเม็ดพุทรากิน ๓ เม็ด ๕ เม็ด

^{๑๑}เบญจกุน คือ เบญจกุน กลุ่มยาที่ช่วยขับลม บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อได้ มีส่วนประกอบของสมุนไพรร ๕ ชนิด ได้แก่ ดอกติป्ली รากข้าพลุ เถาสะค้าน รากเจตมูลเพลิงแดง และเหง้าขิง

- ๑ ถ้า ^{๑๘}ลมตติยาวิโรจน์ละลายน้ำขิง น้ำผึ้ง
- ๑ ถ้า ^{๑๙}ลมอิงมูอิเอนละลายน้ำเกลือ น้ำส้มซ่า มะขามเปียก
- ๑ ถ้าลมอินธนูละลายน้ำ เบญจกูลต้ม
- ๑ ถ้า ^{๒๐}ลมกุมภพันธ์ละลายน้ำร้อน น้ำขิง น้ำซ่า
- ๑ ถ้า ^{๒๑}ลมอัคมุขีละลายน้ำไพล
- ๑ ถ้า ^{๒๓}ลมราชดะษยักษ์ ละลายน้ำผึ้ง น้ำร้อน
- ๑ ถ้า ^{๒๔}ลมบาทหะจิตละลายน้ำจันทร์หอม น้ำยาหมู
- ๑ ถ้า ^{๒๕}ลมพุทธยักษ์ละลาย น้ำผึ้ง

มหาสดม

๑ ได้แก้มิพื้น ให้เอาผักเสี้ยนทั้ง ๒ ใบละหุ่งแดง ๑ ใบลำโพง ๑ โขลกให้แหลก ปอกจนสะอาด จนหน้าอก และเอาพริกไทย ๗ เม็ด เจตมะมูล ซ่า ๑ พริกเทศ เท้ายาตำพอกผ้าตีนทั้ง ๒ แล้ว เผาเหล็ก นาบ ยังมีพื้น เอาหอม ๑ ไพร ๑ มะกรูด ๓ ลูก ปอกกระหม่อม เผาเหล็กแดงเข้าให้ชิตยาให้ถึงยาและ เอาปากกัต ที่แม่ทำให้หนักครั้งร้องโอยแล้วมิเป็นโรเลยหายแล :: ๑-

^{๑๘}ลมตติยาวิโรจน์ คือ ลมที่ทำให้มีอาการมือเท้าเย็น มีก้อนลมจุกอยู่ในท้อง ทำให้เจ็บปวดทรมาน หรืออาจปวด ตั้งแต่หัวแม่เท้ามาจนถึงหัวใจ อาจทำให้หมดสติ อาจเกี่ยวกับกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด

^{๑๙}ลมอิงมูอิเอน คือ ลมอิงมูอิเอน เมื่อจับไข้จะมีอาการเหมือนเป็นสันนิบาต ที่เรียกว่าอิงมูอิเอนคือตัวจะงอไปข้างหน้า และที่เรียกอิงมูอิเอนก็มีบางส่วนงอไปข้างหลังด้วย อาจทำให้ตายได้เมื่อมีอาการมากๆ ซึ่งอาจเป็นไข้สันหลังอักเสบในปัจจุบัน

^{๒๐}ลมกุมภพันธ์ คือ ลมกุมภพันธ์ยักษ์ ถ้าล้มไข้ลงดูอย่างสันนิบาต เมื่อจับนั้นให้ชกมือกำซึกเท้างอมิได้สมปกติ มิเรียก มิรู้สมปกติเลย กำหนด 11 วัน

^{๒๑}ลมอัคมุขี คือ ลมอัคมุขี เป็นได้ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ให้ดั้นร้องแล้วชกแนไป มิได้สมปกติเลย

^{๒๓}ลมราชยักษ์ คือ ลมราชยักษ์ เมื่อล้มไข้ดูอย่างสันนิบาต เมื่อจับไข้ให้ชกมือกำ ซึกเท้างอ ลั้นกระด้าง คางแข็ง กำหนด 11 วัน เหมือนกับลมกุมภพันธ์ยักษ์

^{๒๔}ลมบาทหะจิต คือ ลมบาทหะจิต เมื่อล้มไข้ลงดูอย่างสันนิบาต แรกจับให้ละเมอเพื่อพอกว่านั่นว่านี่ ทำอาการดูจ ปิศาลเข้าอยู่ ลางที่ว่าบ่าสันนิบาตก็ถูก เพราะเหตุจิตระส่ำระสายกำหนด 10 วัน

^{๒๕}ลมพุทธยักษ์ คือ ลมพุทธยักษ์ ให้ชกกระสับกระส่าย ให้ขบฟัน เหลือกตา ให้มือกำเท้าอ ปากเปี้ยว จักขุแหก แยกแข้งแยกขาหาสมปกติมิได้ ลมจำพวกเหล่านี้เยียวยากนัก เป็นปัจฉิมแห่งโรค แล้วพิจารณาดูทวารหนักทวาร เบา ถ้ายังอุ้นอยู่ให้แก้ต่อไป ประการหนึ่งให้ดูผิวเนื้อ นิ้วมอดกลงแล้วยกขึ้นดูหาโลหิตมิได้ รอยนิ้วกดตึกขึ้นเป็นรอย เขียวชืด อาการตืดแล

ชุมนุมวาทย์ ลมราชย์

๑ แก้ม ^{๒๖}มหาสดมแก้มอัมพาตดูจันน์ เมื่อจับให้ลื่นหด เข้าตัวยานีเอาผักคราด ๑ แมงลัก ๑ สารส้ม ๑ เกลือสินเทา ๑ พรหมมิ ๑ และบดทำถ้าลื่นหดหาย บำบัดด้วยแลได้ใช้แล้ว

๑ ลมบาดทะยักและปัดฆาฏคู้กัน ลมพิษคู้กัน เอายานี้แก้ม มหาหิงค์ ๑ ว่านน้ำ ๑ ชะพลูชิง ๑ ผักแพวแดง ๑ เทียนยาวภาณี ๑ โกดสอด ๑ บดละลายน้ำร้อนกินแก้ม แปรประการแต่ต้นจนที่สุด

๑ แก้มพัดเสลด ลมในอกเป็นพิษไอ ให้เป็นหืดไอลมให้เย็นไปทั้งตัวก็ดี ให้สั้นอยู่ทั้งตัวก็ดีเอา ชิงละลายกินหาย

๑ ลมอดตีนานให้เป็นบิตแลลงละลายน้ำผึ้ง ลมพัดให้เสบใส่ เป็นก้อนในท้องแลให้คอแห้ง ละลายน้ำส้มซ่าแทรกเบญจกูลงกินหาย ::ฯฯ

๑ ขนานหนึ่ง ชื่อชุมนุมวาทย์

๑ ไพลมนอกกว่านี้ แก้ได้ทั้งกินทั้งทา แก้มสารพัดลมทั้งหลาย ลมกระษัย ลมริดสีดวง ลม สันตาร ลมวิงเวียน ลมโหก ลมเหียน แก้มต่างๆ น้ำกระสาย ยักใช้ต่างๆ ๒ เป็นหลักยาดีนัก เราได้ ทำใช้มามากแล้ว แก้มสันนิบาตก็ได้หายมามากแล้ว

๑ ใช้ยาชื่อเหลืองใหญ่ แก้มมีพิษ มีดังงูเห่า แก้แต่ต้นจนที่สุด ท่านให้อาตุกตำกำมะถันแดง กำมะถันเหลือง ชาตหรรณ เม็ดโนมะนาว กระทือ ๑ ไพร ๑ ข่า ๑ พริกชิง กระทบม ใบกระวาน เปล้าน้อย ๑ กานพลู เทียนทั้ง ๕ ลูกผักชี ทั้ง ๒ ลูกผักเสี้ยนทั้ง ๒ เอา ^{๒๗}เสมอภาค หัสคุณกึ่งยาไพล เท้าดำเป็นผง แก้ดังกล่าวมานั้นหายแลแก้มต่างๆ แก้มเลือดปนกันแก้มพิษต่างๆ แก้มริดสีดวง เถา แก้มดาน หายสิ้น น้ำกระสาย น้ำผึ้ง น้ำอ้อยน้ำส้ม น้ำเหล้าทั้งหลาย นอกจากนี้ไม่ห้ามเลย ตาม จะรู้เถิด

๑ ลมใช้จับ ๑ แม้ย้า

หายไป ๒ หน้า

^{๒๖}มหาสดม คือ มหาสดมภ์ ชื่อโรคลมชนิดหนึ่งตามตำราแพทย์แผนโบราณซึ่งอาจทำให้ขากรรไกรแข็ง

^{๒๗}เสมอภาค คือ ขนาดเท่าๆกัน

ยานวตลมนปถวิ

๑ แก้มในเส้น ในเลือดและกระดูกและเนื้อและอากาศและที่ต่างๆ เอาชะพลู ๑๑ ดีปรี
 ๑ มหาหิงค์ ๑ ยาตำ ไพร ๑ ข่า ๑ กระจाय ๑ กระจाय ๑ คนที่สอทั้งลูกทั้งใบ สมุนแวง ๑ ทองดิ่ง ๑
 ๑ ผิวมะกรูด ๑ ผิวมะนาว ๑ หัสศุณทั้ง ๓ เปล้าทั้ง ๒ กระจाय ๑ กานพลู ๑ เทียนทั้ง ๕ โภคสอ ๑
 ๑ สารส้ม ๑ เปลือสันทา ๑ น้ำประสานทอง ๑ กรุงเขมา ๑ ใบสะเดา ๑ เปราะหอม ๑ เอาเสมอภาคสี่
 ๑ ละ ๒ สลึง พริกไทย ๑ ตำลึง กระจाय ๑ ตำลึง ๑ บาท ขิงสด ๒ ตำลึง สลุด ๒ สลึง เอาน้ำส้ม ๘
 ๑ ประการ เป็นกระสายบดปั้นเท่าลูกมะแวงละลายน้ำผึ้งร้อน เอาพิมเสนรำหัด กินบำบัดลม ๑๐๐
 ๑ จำพวกดังกล่าวมาแต่ต้นก็หายแล

๑ ลมพวก ๑ กินปฐวิธาตุ กำเรบพิตอาโปธาตุ เป็นพองสำแดงโทษให้ ^{๒๘}บอบทุก เอาเปลือก
 ลำโพงลงทั้งราก ทั้งฝัก เผาแซเอาน้ำต่าง จึงเอาเบญชีเหล็กมาแช่น้ำต่างจึงเอาน้ำมาใส่น้ำต่าง ขยำกับ
 กันทั้งกินทั้งทาหาย ถ้ามีหายเอาฝักเสี้ยนทั้ง ๒ มะกรูด ๑ มะนาว ๑ หอม ๑ กระจाय ๑ พริก ๑ ขิง
 ๑ ใบลำโพง ๑ ยานี้เอาเท่ากัน ๑ ตำลึง หัสศุณทั้ง ๓ เอา ๓ บาท เทียนทั้ง ๕ เอา ๑ บาท เปลือ ๑
 ๑ ตำลึง ไพรเท่ายาจึงเอาน้ำมันหมู ๑ น้ำมันมะพร้าว นาฬิกา ๑ น้ำมันงูเหลือม ๑ น้ำมันปลาช้อย ๑
 ๑ น้ำมันงา ๑ น้ำมันกระจाय ๑ น้ำมันสลุด ๑ เอาเสมอภาค ต้มเข้ายานั้นเคี่ยวให้แห้ง แล้วเอามา
 ๑ นวดบ้างทาบ้าง แก้มให้บวม และเมื่อยเหน็บ ซาแสบเสียว ตามเส้นก็หาย

ลมกร่อน ยาชื่อแสงพระจักร

๑ ยาชื่อพระแสงจักร เอาพริกกร่อน ๑ หัสศุณ ๑ เบญกุล ๑ ขิง ๑ เทียนทั้ง ๕ ตรีผลา ๑ ไพล
 ๑ ทองดิ่ง ๑ สมุลแวง ๑ เจตมูลกิ่งยาสารส้มเท่ายาบดพอกลมจับแต่เท้าจนศิระชะแลลมกลิ้งอยู่ในท้อง

๑ ลมให้มือตีนตาย ลมจับเท้าเย็นและฝีมะเร็ง ^{๓๐}ตะมอยและลมพิษแล่นหาย แก้มลมกร่อน

๑ ลมอันตะในเอายาเข้าเย็น ๑ โภคพาย ๑ หนามพรม ๑ หางนกกะลิง ๑ หนวดนาคราช ๑
 ๑ ต้ม กินเป็นยากถอนแล ฯ

๑ เอาลูกแตงกวา ๑ ลูกผักกาด ๑ ฝักซีล้อม ๑ เปล้าทั้ง ๒ จุกโลหิณี ๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ กุ่ม
 ๑ น้ำ ๑ บอระเพ็ด ๑ ทองแตก ๑ ใบสลุด ๑ เอาเท่ากันตำผงละลายน้ำร้อนน้ำเหล้า ๑ กินแก้ม
 ๑ ทั้งหลาย ^{๒๙}ลมพรรตีกปวดท้องจุกอก

^{๒๘}บอบ คือ อ่อนเปลี้ยหรือหมดแรงเพราะถูกทุบตีอย่างรุนแรง หรือเจ็บป่วยอย่างหนัก หรือออกกำลังมากเกินไป

^{๒๙}ลมพรรตีก คือ โรคทางแผนโบราณชนิดหนึ่งที่เกิดจากการที่มีอาหารคั่งค้างอยู่ภายในท้อง ทำให้เกิด อากาศ
 ๑ ท้องผูกอย่างแรง ผู้ป่วยจะมีอุจจาระที่แข็งมาก และมีลักษณะเป็นเม็ดๆ คล้ายกันกับมูลแพะ

^{๓๐}ตะมอย น. ชื่อฝีชนิดหนึ่งที่ปลายนิ้ว เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรียก่อหนอง

แก้ลมสารพัด

๑ ผิงไว้ใต้ดิน ๓ วันแล้วเอาขึ้นมาให้คงแต่น้ำมัน แล้วเอาการบูร ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ น้ำมันงูเหลือม ใส่ลงทาทากแดดไว้สำหรับลมตั้งว่ามานั้น ลมตื่นมือตายหายแล เอาเจตมุนเพลิงทั้ง ๒ หัวกระดาศทั้ง ๒ อุตพิศ ๑ ทูรงกาสา ๑ หัสศุณ ๑ ผักคราด ๑ เปลือกม่วงมัน ๑ ข้าแกล ๑ กระเทียม ๑ ชะพลู ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจัน ๑ พริกไทยเท่ายาทั้งหลายบดให้แหลกคูลูกเข้าด้วยกัน ละลายน้ำผึ้ง กินเท่าลูกพุทรากินแก้ลมสารพัดทุกอัน ริดสีดวงมองคล่อ ผิดไอก็ตีแก้สารพัด ทั้งปวงหายแล

แก้ลมจันทรวรที

๑ ขนานหนึ่งชื่อธรณี แก้ลมจันทรวรทีให้ลมทั้ง ^{๓๑}ลงทั้งราก ให้ตื่นมือเขียวใช้ชักมีรูว่าเป็น ^{๓๒}ปวง หรือเป็นลม กำหนด ๓ วัน ให้เอาพิษนาศน์ ๑ ระย่อม ๑ ไคร้เครือ ๑ เนรภูสีทั้ง ๒ เบญจคุณกาณี ๑ ว่านกัดแสด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ ว่านนางคำ ๑ กฤษณา ๑ กะล่ำก๊ก ๑ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ ดอกดำ ๑ ดินถนำ ๑ น้ำประสานทอง ๑ ซาดยี่แสด ๑ กำมะถันแดง ๑ กำมะถันเหลือง ๑ ซาดก้อน ๑ ซาดหรรณ ๑ สน ๑ สัก ๑ สักชี มหาสดำ ๑ เทพทาโร ๑ ยาดำ ๑ เบญจกุล ๑ ตรีผลา ๑ ผักชีล้อม ๑ ผักชีลา ๑ จันทร์ทั้ง ๒ พริกหอม ๑ พริกร้อน ๑ พิกุล ๑ บุนนาค ๑ สารภี ๑ มะลิ ๑ จำปา ๑ สังกาละ ๑ โภศทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕

ปรการบูร

๑ โหระพา ๑ กระเทียม ๑ ดอกตี่ง ๑ เอาเสมอภาคสิ่งละ ๑ เผือก ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ กระวาน ๑ สลึง ๑ กานพลู ๓ สลึง เปล้าน้อย ๗ สลึง ใบสลอด ๔ ตำลึง หัสศุณ ๒ ตำลึง ใบมะตูมเท่ายา บดทำแท่งเท่าลูกมะแว้ง ละลายน้ำผึ้งเป็นต้นแก้กั๊กกล่าว มากี่หายลมทั้งหลาย ๑๐๐ จำพวกก็หาย แก้ ได้จนลมหัด หทัยวตแลลมสะอึกกรากชักกินข้าวมิได้ กินน้ำมิได้ ลมให้ระโหระหายสิ้น ได้ใช้มามาก แล้วมีคลาดเลยอย่าสนเทศฯ

๑ ขนาน ๑ ชื่อประสะการบูรแก้สารพัดลมใหญ่ทั้งหลาย ไฟธาตุเอาลูกจันทร์ ๑ มหาหิงค์ ๑ สะค่าน ๑ ว่านน้ำ ๑ เปราะหอม ๑ เทียนขาว ๑ เทียนยาวภาณี ๑ ตรีศุก ๑ ตรีผลา ๑ ไพล ๑ ใบ คนทีสอ ๑ หัวแห้วหมู ๑

แก้ลมอัมพาต ตัตรากลม

๑ ผิวมะกรูด ๑ เอาเสมอภาค การบูรเอาเท่ายา ตำผงละลายน้ำร้อนกินเท่าลูกพุทราแก้ลมใหญ่ ทั้งปวงฯ

๑ ยาตัตรากลมทั้งปวงให้ขาด เอาคราบงูเผาไฟลายน้ำมันดิบ ทั้งทา ทั้งกิน เป่าด้วยหายแล ฯ

^{๓๑}ปวง คือ โรคคลงราก โรคระบาดมีอาการให้ท้องร่วงและอาเจียน

^{๓๒}ลง คือ ท้องเดิน เช่น ทั้งลงทั้งราก

๑ ลม ๑ เป็นลมพานไส้ ให้อาหารให้จุกอก เอาปากมันแต่ ๗ เดือน มันเป็นเสียดโคร่งข้างซ้าย มันให้ผอมเหลือง มักอยากของสดของควาถึง ๓ ปีตายแล ถ้าจะแก้เอาน้ำมะงั่ว ๑ เหล้า ๑ น้ำมะนาว ๑ น้ำข่า ๑ น้ำขิง ๑ น้ำเต้าขม ๑ เอาสิ่งละจอก เคี้ยวเป็นยางมะตูมกินหาย ๆ

ลมพัดในลำไส้ ลมหอก

๑ แก้ม อัมพฤษ์อัมพาท มือตายตีนตาย เอาน้ำมะนาว น้ำมะงั่ว ๑ น้ำมะกรูด ๑ เปลือกทองหลางใบมน ๑ ข่า ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ กุ่มทั้ง ๒ (กุ่มบก กุ่มน้ำ) กระทบ ๑ รากเจตมูล ๑ พริก ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ เกลือ ๑ การบูร ๑ ลูกจัน ๑ ดอกจัน ๑ เอาเสมอภาค ตำผงตามแต่จะละลายกินเถิด ๆ

๑ แก้มออกหูท่านให้เอาเปลือกหมากเม่าควาย ๒ สลึง บอระเพ็ด ๒ สลึง ผักแพวแดง ๒ สลึง ดีปลี ๒ สลึง แฉ่น ๓ บาท ^{๓๓}พิลังกาสา ๓ บาท ใบสลอด ๓ บาท ใบมะตูม ๓ สลึง ^{๓๔}กรงขมา ๓ สลึง ยานี้ตำผงละลายน้ำผึ้งกินจะเพาลมออกหูกินหายแล ๆ

๑ ลมอันหนึ่งชื่อลมมรสุมพันพัดขึ้นมาในลำไส้ พัดหัวเวียนให้รอกให้จุกอก ให้ปากหวานแล ขมเกิดแก่ใครใคร เกิดเป็นตัวเสียดข้างซ้าย ครั้นแก้ให้ผอมเหลือง ถ้าจะแก้เอาหญ้าปากควาย ๑ จอก ๑ บวบขมจอก ๑ เคี้ยวให้เป็นยางมะตูม เอาน้ำ ๑ สลึง มหาหิงค์ ๑ บาท คุลีกันด้วยกันกินหาย ๆ

๑ ลมชื่อตุลารามันเกิดแต่คอกออย ให้เข้าคอกลามน้ำลายไหล หายใจขัดอกแก้ไขได้ ๕ เดือน จึงจะเสียดา จึงจะหายลมนั้น ถ้าจะแก้เอาน้ำขมิ้น ๑ ฝ่ายแดง ๑ กานพลู ๑ ลูกจัน ๑ ดอกจัน ๑ ดีปลี ๑ ตำผงละลายน้ำผึ้งกินหายแล ๆ

๑ ยาแก้ลมเอาแก่นคุณ ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นมะหาด ๑ แก่นสน ๓ เครื่องย่าง ๑ ยานี้ ดองเหล้า ๗ วัน ๗ ค่ำ กินแก้ลมกษัย ลมพานไส้กินหายแล ๆ

๑ ลมกษัย ๑ ให้จุกเสียดเกิดเป็นพิษ ให้เลือดเสลดเคล้าในลำไส้ มันให้ร้อนดั่งใจจะขาด ถ้าจะแก้เอากรุข ๑ มะนาว ๑ ผักส้มป่อย ๑ กำแพงทราย ๑ หญ้าเกร็ดหอย ๑ ใบหนาด ๑ ดองหย่อง ๑ เขยงั่ว ๑ ลูกมะเกลือ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ หัวบุก ๑ กรอย ๑ ยานี้เอาเสมอภาค เอาน้ำมันงาหนาน ๑ ลูกจัน ๑ ดอกจัน ๑

กระวาน ๑ กานพลู ๑ ดีปรี ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ ปรงหุงให้คงแต่น้ำมัน กินแก้ลม จุกอก เสียดหายแล ๆ

^{๓๓}พิลังกาสา คือ พืชชนิดหนึ่งเป็นไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้น กิ่งก้านกลมหรือเป็นเหลี่ยม สีสน้ำตาลอมเทา มีสรรพคุณแก้ไข้ แก้ท้องเสีย แก้ลมพิษ

^{๓๔}กรงขมา เป็นไม้เถา เถา กิ่ง ใบ และช่อดอกมีขนอ่อนนุ่มหนาแน่น รักษาโรคทางระบบทางเดินอาหารและเป็นยาสมาน

^{๓๕}พิลังกาสา เป็นไม้พุ่มในวงศ์ MYRSINACEAE สูง ๒-๓ เมตร ลำต้นตรง เป็นไม้ทรงพุ่มสวยใบหนา เปลือกต้นเรียบ สีเทา

๑ ลมกะชัย ๑ ให้อ่อนนอกเกิดเพราะเสลด ถ้าจะแก้เอาเปลือกถั่วเขียว ๑ ^{๓๕}ทุลั่งกาสา ๑ ส้มกุ้ง
๑ มะรุม ๑ เอาเท่ากันเผาไฟละลายเหล้ากินหายๆ

๑ ยาลมปะกัง เอาพริก ๒ สลึง ผิวมะกรูด ๖ สลึง ขิง ๖ สลึง หญ้าแพรก ๓ บาท สารส้ม ๒
ตำลึง ตำให้แหลก พอกลมปะกังแก้ลมเข้าคอกหายแลฯ

๑ ยานัตถุลมปะกัง เอามะกรูดยอด ๑ มะนาวยอด ๑ พริก ๑ ขิง ๑ หญ้าแพรก ๑ ฯฯ ตำนำด
ยาพอกลมปะกัง เอารังหมาล่า ๑ หญ้ารังกา ๑ ผักเสี้ยนทั้ง ๒ ขึ้นกพิราบขาว พริกอ่อน ๑ ขิง ๑ ตำพ
กลมปะกังทั้งปวงหายๆ

๑ ชื่อทอง ๑ เอาสัง ๑ เปี้ยผู้เฒ่า ๑ กฤษณา ๑ กระจับปักษ์ ๑ ขอนดอก ๑ ผิวมะกรูด ๑ ยา
ห้ามไข้จับไข้สั้นไข้เวียนวนไข้ธรรมดา เอาใบคุณ ๑ ใบกระเพรา ๑ พริก ๑ ขิง ๑ สน ๑ ดีปรี ๑ มะปริง
๑ บดลายน้ำอุ่นกินวิเศษณักเอย ฯ

๑ ใช้มัวเชื่อมแก้ลม แก้การในท้อง เอาสารภี ๑ บุนนาค ๑ บัวหลวง ๑ พิษนาศน์ ๑ ระย่อม
๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ จันทร์ทั้ง ๒ สน ๑ ไคร้เครือ ๑ อบเชย ๑ หัวคุณ ๑ มหาภาพ
๑ มหาละลาย ๑ ใบผักไถ่ ๑ ใบมะตูม ๑ ผักกาด ๑ ผักชี ๑ เห็ดตาล ๑ เห็ดไม้แดง ๑ เห็ดพิมาน ๑
ลูกจัน ๑ ดอกจัน ๒ ^{๓๖}โกฏทั้ง ๕ ^{๓๗}เทียนทั้ง ๕ เอาตีหมูเถื่อนเป็นกระสายละลายน้ำจันน้ำเหล้ากิน
หายแลฯ

๑เนื่อง
นิตติตุรธา

๑ ขอสมมาเถิดแม่สาวน้อยอย่าพลอยโกรธ อย่าถือโทษเลยหนาสี่กาฬี แม่นิมเนื้ออย่าคิดเลยที่
ตรงฉันทหน้าแม่เนื้อเกลี้ยง ถึง.....อยู่ไกล ถึงแลยังอยู่ไกล ถึงจะไกลแสนไกลว่าน้ำใจนั้น
ยังใกล้ ถึงจะให้ฉันลืมนรักไม่ลืมเลย ไม่ทิ้งทอดดอกหนาแม่ดอกจำปาตูม ถ้าไม่ได้ดอกจำปาทเหตุ ตัวที่
จะสู้ตายไม่เห็นล้ำเรื่องทั้งเมืองว่านั้นจะไม่ได้

^{๓๖}โกฏทั้ง ๕ คือ ชื่อเครื่องยาสมุนไพร ๕ ชนิด ได้แก่ โกฐหัวบัว โกฐสอ โกศเขมา โกฐเชียง และ โกฐจุฬาลัมพา (โกฐ
จุฬาลำพา)

^{๓๗}เทียนทั้ง ๕ คือ สมุนไพรเทียนประกอบขึ้นจากตัวยาสสมุนไพร 5 ชนิด ได้แก่ เทียนดำ เทียนขาว เทียนแดง เทียน
ข้าวเปลือก เทียนดาตึกแตน

๑ ทรงเครื่องประดับ เห็นจะไม่ใช่คู่ครองหรือแม่น้องหญิง เห็นจริงแล้วก็บอกมานิจจาเอ๋ย เห็นจะลืมนเสียแล้วหนอที่รัก เห็นว่าฉันต่ำต้อยด้วยน้อยศักดิ์ เห็นจะไม่รักฉันจริงทุกสิ่งอัน เห็นชั่วแล้วก็ลึงเลเลยละ เห็นจะละฉันจึงไม่อิงแอบ ซะพุธโธโธอะไรน่าใจหาย ขอพึ่งบุญมาแม่คุณด้วยความรัก ขอฝากรักไว้ด้วยอย่างวงง ด้วยความรักฉันนี้หนานิจจาเอ๋ย สิ้นเรื่องเท่านี้สีگان้อง ค่อยประครอง อ่านเล่นให้เย็นใจ ด้วยว่าตัวฉันนี้เหมือนไก่อ่อนพึ่งสอนชั้น จะว่าไปมากก็กระดากใจ ด้วยว่าไม่เคยทำ จะผิดพลังยังไรก็ไม่รู้ ให้อุเออเถิดที่เนื้อความตามทำนอง จะคล่องจงหรือยังไรไม่รู้เลย แต่นั่งนอนคิด เป็นแปดเดือนใจก็เพื่อนแทบคลั่ง เอวังกันนี้แล

๑ หนังสือฉันว่าสีกโลกแต่เพียงนี้ ไม่มีแล้วคนอื่นจะสอนเรียน หมดเท่านี้แล

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวเรื่องยาในโลก จะว่าในเรื่องเลือดและมีครรรค์ ถ้ามีท้องและเลือดตก หนักนักคนจะตาย จึงอุบายบอกยาไว้ให้ทาน ๒ ให้เอา ๖ รากผัวร้อง ๑ รากผักชี ๑ ต้มกินก็ได้ บดเป็นผงไว้ก็ได้ ลายน้ำตาลกินหายแลฯ

๑ ถ้าคลอดลูกแล้วมันให้มัวและเชื่อมอยู่ ให้อำปากมิรอด ผักแพวแดง ๑ ดอกตึง ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปรี ๑ กระเทียม ๑ บดลายน้ำกิน ถ้ามีฟิงน้ำส้มซ่า ถ้ามีฟิงลายน้ำเหล้าเถิดได้เชื่อแล้ว ถ้าผิงไฟมิได้ก็ตีแลมันให้บวมตื้นก็ตีหายแล ถ้ามีฟิงเอาแก่นแสม ๑ กานพลู ๑ พริก ๑ ขิง ๑ บดแห้งฝนเหล้ากินหาย ถ้าคลอดลูกแล้วให้ปวดไฟ ชัดเลือดอยู่และปวดท้องเป็นดั่งใจจะขาด ให้เอารากกำจาย ๑^{๓๘} รากคัตเค้า ๑ สารส้ม ๑ รากทิงถ่อน ๑ อ้อยช้าง ๑ ต้มด้วยเหล้าลายเลือดแลฯ

๑ ถ้าออกลูกแล้วให้ลงท้องและบวมก็ตี ลางที่มันให้จุกขึ้นมาก็ตี ลางที่มันให้ตื้นเย็นกลางที่มันให้คางแข็ง ลางที่มันให้ทุรนทุรายมิรู้เข้าอยู่ ถ้าจะแก้ให้เอาเปลือกมะตอง ๑ ใบมะนาว ๑ บดด้วยขิงขี้จั่วให้กินหายแลฯ

๑ ถ้ามีฟิงให้กลืนใจเก็บเอากระพังโหม ๗ ยอด ต้มลายน้ำมูตคนกินหายแลฯ

๑ ยาขนานนี้ได้แก้มามากแล้วตีค่า ๑ ชั่งทอง.....

๑ ถ้าหญิงออกลูก แล้วเลือดตีขึ้นมาให้เอายานี้แก้ ดีควายเผือก ๑ ดีงูเหลือม ๑ ดีงูเห่า ๑ ดีเต่า ๑ ดีจระเข้ ๑ ดีตะพาบ ๑ ดีทั้ง ๖ นี้ทำแห้งไว้ฝนด้วยเหล้าตินิกแล ถ้าให้หาฤดูมิได้มิได้พยาธิ บังเกิด แลหาฤดูหาภูมิได้แลลงท้องเป็นบิดนอนไม่ได้ แลผอมเหลือง แลกระส่ำกระส่ายหัวใจ จะขาดให้รากให้กระหายน้ำ แลให้เวียนหัวดั่งนี้ท่านให้เอาแฝกหอม ๑^{๓๙} จันทน์ ๒ ขิง ๑^{๔๐} ชันทศกร ๑ เกสร บุนนาค ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ลูกบัวแก้ว ๑ บดลายน้ำนมจวน้ำผึ้งน้ำร้อนกินหายแล ฯ

^{๓๘}รากคัตเค้า คือ พืชชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นไม้เลื้อยเนื้อแข็ง นำไปใช้ในตำรายาไทยแก้อาการภายในช่องท้อง

^{๓๙}จันทน์ ๒ คือ ในตำรายาไทยแผนโบราณหลายตำหรับจะกล่าวถึง พิกัดยาว่าด้วยไม้แก่นจันทน์จำนวน ๕ อย่าง ได้แก่ แก่นจันทน์แดง แก่นจันทน์ขาว แก่นจันทน์เทศ แก่นจันทนา แก่นจันทน์ชมพู

^{๔๐}ชันทศกร คือ เครื่องยาไทยอย่างหนึ่งคล้ายน้ำตาลกรวด

๑ ถ้าเลือดมันปวดมวนหนัก ให้เอาเจตมูลเพลิง ๑ พริก ๑ ลูกในมะนาว ๑ ใบพลูแก่ ๑ เทียนดำ ๑ เทียนดาตักแทน ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากันแล้วคั่วขึ้นให้สุกบดละลายน้ำมันหอมกิน เลือดถ้าแก้ดี เตือดหายแลฯฯ

๑ ถ้าแลเลือดแห้งให้เอาสมอทั้ง ๓ พริก ๑ ขิง ๑ กระเทียม ๑ ใบกระเพรา ๑ ^๑พิษนาศน์ ๑ เขม่าไฟ ๑ บดละลายเหล้าก็ได้ น้ำก็ได้ ชุบสำลีปะไว้แล ฯฯ

๑ ถ้าออกลูกแล้วแลเลือดมืดกให้แตกอกขึ้นน้ำมันให้ตื่นกำมือกำสลบไปให้เอาเทียนดำ ๑ กระเทียม ๓ หัว น้ำอ้อยยบ ๑ ละลายน้ำร้อนกินแล ฯ ขนान ๑ เอาผักแพว ๑ พริก ๑ หัวหมู ๑ งาดำ ๑ บดละลายน้ำร้อนกินแล ฯฯ ถ้าลูกออกแล้วแลไขพะเลือด ๒ เลือดนั้นมืดกก็ตีเอารากเสนียด ๑ ลูกมะขามป้อม ๑ สมอไทย ๑ สมอพิเภก ๑ ราชพฤกษ์ ๓ ฟัก ^๒ยาดำ ๑ บาท ต้มกินรูลือดแลฯ ถ้าออกลูกแล้วเลือดมันช่านออกมา เจ็บเนื้อแลปวดหัวแลคลั่งไปดั่งผีเข้า เอาลูกมะนาว ๑ ส้มซ่า ๑ มะกรูด ๑ มะงั่ว ๑ น้ำตาลกรวด ๑ ดินปะสิว ๑

๑ ยานี้ชื่อพรหมปโลหิต ผู้ใดจะทำยานี้ดูฤกษ์ให้จดังดีจึงทำเถิด เมื่อจะบดให้บดในโบสถ์ แลเอาผ้าขาวรองนั่ง บดแล้วจึงเสกด้วย สัพพาสีแล ฯ๑๐๐

๑ ยาท่านให้เอาเขากวาง ๑ งาช้าง ๑ เขากูย ๑ ข้าวสาร ๑ ยาดำ ๑ ไข่ ๑ ไพล ๑ พริก ๑ ขิง ๑ น้ำตาลกรวด ๑ คั่วแต่พอดี บดละลายน้ำมะขามเปียก ทาตัวเย็นละลายน้ำร้อนทาตัวก่อน น้ำมะขามทาตัว ละลายเหล้าทาตัวซั้ น้ำขิงท่านตี ไข่ไว้ ๑ ชั่งทอง แลให้เชื้อเถิด ฯ๑๐๑

๑ ยาแก้เลือด มันกระทำเมื่อคลอดลูกแล ถ้ามันเหมือน ๑ กล่าวมานั้น ให้ทำเถิดดีแล ถ้าตายในท้อง และรกมืออกให้เอาลูกฟัก ๑ ผักชีล้อม ๑ บอระเพ็ด ๑ พริก ๑ ขิง ๑ เกลือ ๑ เอาเท่ากัน ต้มเอาน้ำ ๒ ทะนาน ๑ เสกด้วยสักกัตวา ๓ ที ให้กินออกแล ฯ๑๐๒

๑ ยาหญิงไม่มีระดู เอาตรีภูก ๑ บาท สะค่าน ๑ บาท มหาภาพ ๑ บาท รากชะพลู ๑ บาท รากเปล้าทั้งสาม สิ่งละ ๑ บาท หัสศุณ ๑ บาท ราก ^๓จิงจ้อ ๑ บาท ผักแพว ๑ บาท จันทน์ทั้ง ๒ ๓ บาท เอาเหล้าทะนาน ๑ ด้วย ด้วยทะนาน ๘๐ เอายานี้ต้องไว้ ๓ วัน กินแต่จอกน้อยนึ่งหายแล ฯ๑๐๓

“^๑พิษนาศน์ คือ สมุนไพรชนิดหนึ่งที่ใช้เหง้าพิษนาศน์ร่วมกับสมุนไพรอื่นๆ ใน “ตำรับยาเขียวหอม” สรรพคุณ บรรเทา อาการไข้

“^๒ยาดำ เป็นยางที่แข็งเป็นก้อน มีสีแดงน้ำตาลจนถึงดำ แก่โรคท้องผูก ใช้เป็นยาแทรกในยาระบายหลายตำรับ

“^๓จิงจ้อ คือ ชื่อไม้เถาหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Convolvulaceae ดังตัวอย่าง จิงจ้อขาว จิงจ้อเหลี่ยม หรือ จิงจ้อ

๑ ยาตองบำรุงโลหิต เอามะนาว ๓๓ ดินประสิว ๑ ตำลึง สารส้ม ๑ ชั่ง ๓ บาท ดีเกลือ ๑ ชั่ง ๒ บาท ๒ สลึง เกลือ ๑ ชั่ง ๓ บาท ผังข้าวเปลือกเอาไว้ ๓ วัน ทองผูกคอกหม้อ ๑ ชั่ง ๑ บาท “รับขวัญข้าว ๑ ชั่ง ๑ สลึง กินดินน้กแล ฯ๑”

๑ ยาแก้เลือดแห้ง “ระดูรังให้หอมเหลือง เลือดไม่มีให้เอาชะเอม ๑ ชั่ง ๑ บาท ผัก “๖ ส้มป่อย ๑ ชั่ง ๑ บาท พริก ๑ ชั่ง ๑ บาท คั่วให้เหลืองอย่าให้ไหม้ บดเป็นผงละลายน้ำผึ้งกินหายแล ฯ๑”

๑ ยาตองเมื่ออยู่ไฟ จะทำให้โลหิตแห้ง แล้วเอาเปล้าทั้ง ๓ ๑ ชั่ง ๑ บาท แก่นแสมทะเล ๓ บาท แก่นปฐู ๑ ชั่ง ๑ บาท แก่นขี้เหล็ก ๑ ชั่ง ๑ บาท “เจตมูล ๑ ชั่ง ๑ บาท รากตองแตก ๑ ชั่ง ๑ สลึง เจตพังคี ๑ ชั่ง ๑ สลึง ดองเหล้า ๒ ทะนาน กินดินน้ก ฯ๑”

๑ หญิงคลอดลูกแล้วเลือดยังมีตก ยังเป็นก้อนอยู่ทำให้ปวดชัคนัก เอาขมิ้นอ้อย ๑ ขมิ้นชัน ๑ ลูกจันทน์ชะเอม ๑ กระเทียม ๑ ตรีกฎุก ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ ขำรวง ๑ รากอังกฤษ ๑ บดละลายน้ำร้อนเอา “เกลือทอก ๓ เม็ด ใส่ลง กิน ๒ ยานี้ เลือดตกออกหายแลหายขัดแล ฯ๑”

๑ เบญจกุลแทรกธาตุ เอาสะค้าน ๑ ชะพลู ๑ เจตมูลเพลิง ๑ พริก ๑ ขิง ๑ เปลือกราชพฤกษ์ ๑ เอาสิ่งละ ๑ ชั่ง ๑ บาท หัวหมู ๑ ชั่ง ๑ บาท บอระเพ็ด ๑ ชั่ง ๓ บาท ลูกคอยล์ ๑ ชั่ง ๑ ตำลึง ทำผงละลายน้ำผึ้ง น้ำอ้อยแดงหรือนมโค ก็ได้ กินตามกำลัง แก้กสารพัดลมเลือดทั้งปวง เกิดกำด้วยแล ฯ๑”

๑ ยาพอกฝี ทานให้เอาใบลำโพง ๑ ใบผักบุง ๑ พรหมคต ๑ ต้มพอกฝีแก้โรคทั้งหมดทั้งปวง ฯ๑”

“รับขวัญข้าว หมายถึง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของคนไทย เชื่อกันว่าแม่โพสพเป็นเทพธิดาประจำต้นข้าว และเป็นผู้คุ้มครองดูแลต้นข้าวให้เจริญงอกงาม ได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ จึงเคารพนับถือกราบไหว้แม่โพสพมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล และด้วยความเชื่อที่ว่า “แม่โพสพเป็นผู้หญิง ตกใจและเสียขวัญง่าย จึงมักจะมีกรทำพิธีรับขวัญแม่โพสพ

“ระดู หมายถึง เลือดประจำเดือนที่ถูกขับถ่ายจากมดลูกออกมาทางช่องคลอด

“ส้มป่อย คือ ชื่อไม้เถาเนื้อแข็งชนิด *Acacia concinna* (Willd.) DC. ในวงศ์ Leguminosae ใบเป็นฝอยคล้ายใบชะอมแต่รสเปรี้ยว ใช้ทำยาได้ ผักใช้สระ หัวต่างสบูและใช้ทำยาได้

“เจตมูล คือ ชื่อไม้พุ่มขนาดเล็กหลายชนิดในสกุล *Plumbago* วงศ์ Plumbaginaceae ดังตัวอย่าง เจตมูลเพลิงแดง (*P. indica* L.) ดอกสีแดง และ เจตมูลเพลิงขาว (*P. zeylanica* L.) ดอกสีขาว, รากของทั้ง ๒ ชนิด มีรสเผ็ดร้อน ใช้ทำยาได้

“เกลือทอก หมายถึง เกลือที่มีขนาดใหญ่ เกลือเม็ดใหญ่

“ขนาน หมายถึง ลักษณะนามเรียกยาที่ปรุงขึ้น ดังตัวอย่างว่า ยาขนานหนึ่ง ยา ๒ ขนาน

๑ ยาฝูงส์วัด เอาใบยะกับสุราทาทาย^{๔๔}ขนานหนึ่ง เอาใบสะเดา ๑ ขมิ้นชัน ๑ ข้าวสาร ๑ เคี้ยวพ่น เสกด้วยอาการ ๓๑ ดินักแล ฯ๑^{๔๕}ขนานหนึ่ง เอาน้ำขาวข้าวกับแก่นไม้สัก ฝนทาดินัก ฯ๑^{๔๖}

๑ ยาเลือด เอาช่าตาแดง ๑ เจตมูลเพลิงแดง ๑ เกาหัวลิง ๑ ตำแห่งไว้ละลายด้วยสลอดกิน ถึงสลบก็ดี หายจริง ก็ชักผมดูเถิด กรอกเข้าไปพื้นแลรอดยาเท่านี้แล ฯ๑^{๔๗}

๑ ถ้าจะทำน้ำมันยา ให้เอาน้ำมันมะพร้าว ๒ ส่วน น้ำมันยางครึ่งส่วน ๑ ปูนแดงส่วน ๑ สี่ฝูงส์ส่วน ๑ แล้วจึงเสกด้วยคาถาบทนี้ว่า อมต๋อ อมตติ อมชิต อมชม เรียกเนื้อมาตันชน สวาหะ ถ้าสารพัด พกบวม บาดแผลได้หมดแล ฯ๑^{๔๘}

๑ อมต๋อ คอเดาะหัก กุจะชักมาประสม พระอินทร์พระพรหมมาช่วย กูตติ กูต๋อ โอมเพต มหาเพต สวาหะ เสกน้ำมันดิบ ประสานกระดุกแขนหัก กระดุกหักที่ไหนๆก็ได้หมด เข้าเฝือกด้วยแล ฯ๑^{๔๙}

๑ ยาแก้เมื่อย เอาผักหนอก ๒ ส่วน พริกไทย ๑ ตำแห่งไว้ฝนกับน้ำทาที่เมื่อยหาย ฯ๑^{๕๐}

๑	ทรงไฟเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ	
๒	ทรงน้ำเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงเติกแลฯ	
๓	ทรงแดงเป็นเจ้าเรือน ทรงอันได้ไม่แทรกแลฯ	
ถ้าเด็กมันเกิดวัน	๔	ทรงวัวเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ
	๕	ทรงควายเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ
	๖	ทรงทรงเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ
	๗	ทรงขโมยเป็นเจ้าเรือน ทรงแดงแทรกด้วยแลฯ

^{๔๔}ขนาน หมายถึง ลักษณะนามเรียกยาที่ปรุงขึ้น ดังตัวอย่างว่า ยาขนานหนึ่ง ยา ๒ ขนาน

๕๐วัน (๑) อาทิตย์ ชอบหางปลา

วันอาทิตย์ให้เอาหางปลาอ่อนเผา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ใบกระเพรา ๑ บดละลายน้ำแทรก การบูรกวาดหายแล ฯ๕๐

๕๑วัน (๒) จันทร์ ชอบตีปลาไหล

วันจันทร์ให้เอาตีปลาไหล ๑ ใบกระเพรา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ แผลกหอม ๑ บดเป็นแท่ง เอาน้ำเฝ้าวัลย์ย่านางเป็นกษาย ฯ๕๑

๕๒วัน (๓) อังคาร ชอบขี้แมลงสาบ

วันอังคารให้เอาขี้แมลงสาบ ๑ เปลือกไข่ฟัก ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ดินประสิว ๑ ใบกระเพรา ๑ ผักโขมแดง ๑ บดเป็นแท่งละลายเหล้ากวาดแล ฯ๕๒

๕๓วัน (๔) พุธ ชอบหนังกระเบน

วันพุธให้เอาหนังกระเบนเผา ๑ ลูกมะแว้ง ๑ ใบมะนาว ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ใบกระเพรา ๑ บดแท่งละลายเหล้า ฯ๕๓

๕๔วัน (๕) พฤหัสบดี ชอบผิวมะกรูด

วันพฤหัสบดีให้เอาผิวมะกรูด ๑ ลั่นทะเล ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ใบกระเพรา ๑ มหาหิงค์ ๑ แทรกกะเม็งละลายเหล้ากวาดแล ฯ๕๔

๕๕วัน (๖) ศุกร์ ชอบผักคราด

วันศุกร์ให้เอาผักคราด ๑ ใบพุทซ้อน ๑ ขี้วัวข้างพ้อม ๑ กะปิเผา ๑ ใบกระเพรา ๑ ใบกะเม็ง ๑ ใบผักเป็ด ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บดทำแท่งไว้ น้ำเย็นกับกษายกวาดแล ฯ๕๕

๕๖วัน (๗) เสาร์ ชอบกะปิกุ้ง

วันเสาร์ เอากะปิกุ้ง ๑ สารส ๑ ๕๗ บัลลังก์ศิลา ๑ นมผา ๑ ใบกระเพรา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บดแท่งแฉวย่านางเป็นกษายกวาดหายแล ฯ๕๖

๕๐วัน ๑ หมายถึง วันอาทิตย์

๕๑วัน ๒ หมายถึง วันจันทร์

๕๒วัน ๓ หมายถึง วันอังคาร

๕๓วัน ๔ หมายถึง วันพุธ

๕๔วัน ๕ หมายถึง วันพฤหัสบดี

๕๕วัน ๖ หมายถึง วันศุกร์

๕๖วัน ๗ หมายถึง วันเสาร์

๕๗ บัลลังก์ศิลา คือ ของแข็งคล้ายหิน เนื้อใสหรือขุ่น เกิดในทะเล ได้ จากซากสัตว์ทะเลเล็กๆจำพวกปะการัง มี ส่วนประกอบของหินปูน เป็นส่วนใหญ่ รสเย็น แก้พยาธิ ฆ่าแม่พยาธิของเชื้อมะเร็งและกฐฐังโดยเผาไฟ ให้โซนป่นทำ ยาใส่พิมเสน ใช้โรยแผลกามโรค เป็นยาแก้ฤทธิ์กรด ยาขับเบาและใช้ทาตัวเป็นยาห้ามเหงื่อ

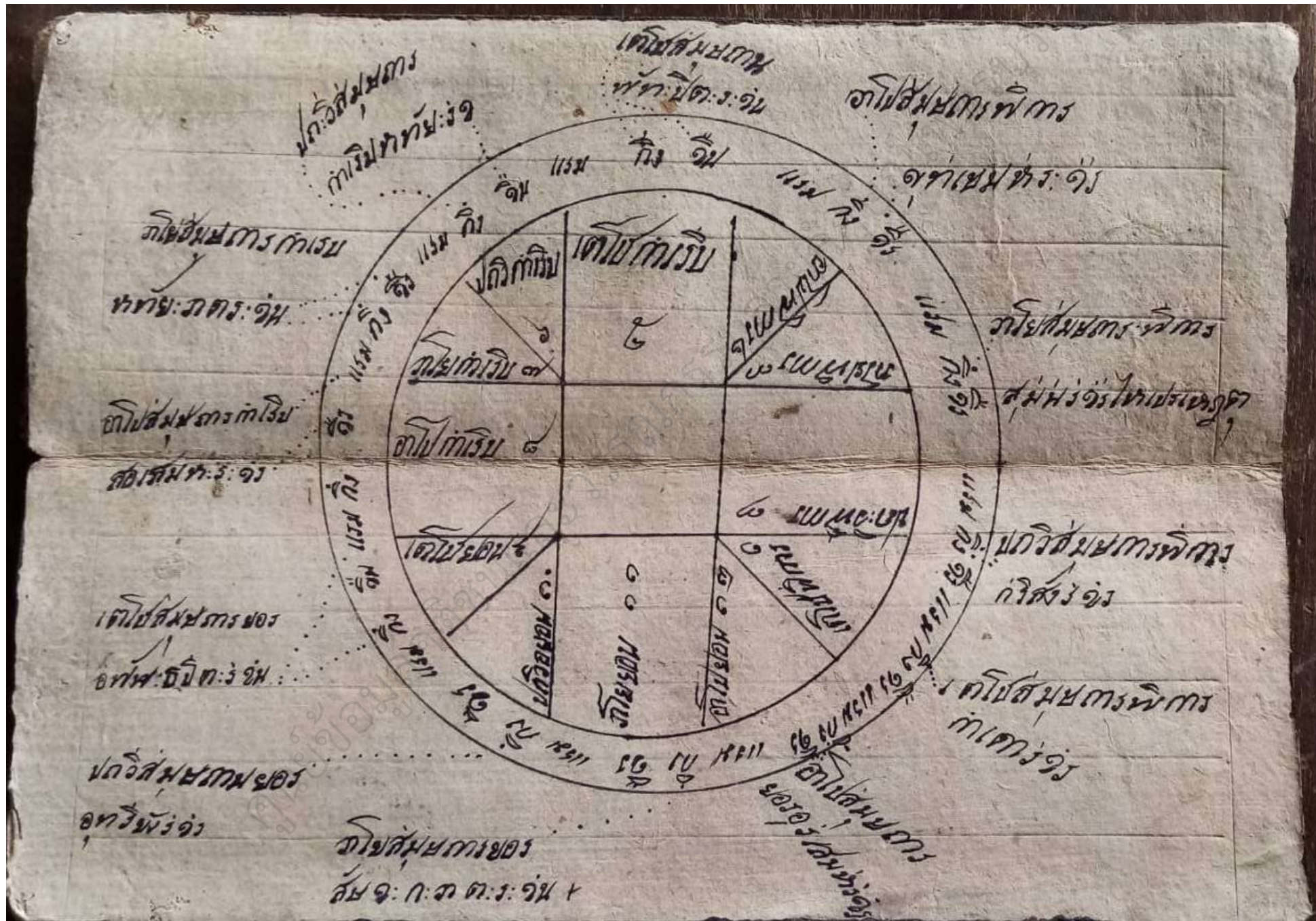
- ๑ ยาทั้งนี้สุราเป็นกษายทุกขนานแล ฯ๑๐
- ๑ ท่านผู้จัดทำจงพิจารณาตุลิต สุตแต่ปัญญาใครไว้หาไม้ยาเลย ต้นไม้ที่เป็นยาข้ามไปข้ามมาก็ไม่ค่อยเห็นเหมือนคนตาบอด ให้แลใบข้างสายนั้น แลหน้ามีตราบก ฯ๑๑
- ๑ ยาประจำท้องเด็ก ถ้าได้เดือน ๑ ใบกระเพรา ๑ ใบเทียน ๑ ใบตานหม่อน ๑ บอระเพ็ด ๑ ทำแทนไว้กวาดด้วยเหล้า บดทำแท่งไว้กว่าละลายเหล้า ฯ๑๒
- ๑ ถ้าเด็กได้ ๒ เดือนให้เอา ใบทับทิม ๑ ใบผักเป็ด ๑ ใบตานหม่อน ๑ ใบเสนียด ๑ บอระเพ็ด ๑ บดทำแท่งไว้เหล้ากษาย ฯ๑๓
- ๑ ถ้าเด็กได้ ๓ เดือน ใบสวาด ๑ ขอบชะนางแดง ๑ ใบตานหม่อน ๑ ใบมะระ ๑ บอระเพ็ด ๑ บดละลายเหล้ากินหาย ฯ๑๔
- ๑ ถ้าได้ ๔ เดือน ใบผักเป็ด ๑ ใบทับทิม ๑ ใบตาลหม่อน ๑ ใบเสนียด ๑ บอระเพ็ด ๑ ฯ๑๕
- ๑ ถ้าได้ ๕ เดือน ใบมะระ ๑ หญ้าใต้ใบ ๑ กระที่บยอด ๑ กระพังโหม ๑ บอระเพ็ด ๑ ฯ๑๖
- ๑ ถ้าเด็กได้ ๖ เดือน ใบฝ้ายแดง ๑ ใบกระเพรา ๑ ขอบชะนาง ๑ บอระเพ็ด ๑ ฯ๑๗
- ๑ ถ้าได้ ๗ เดือน นมพิจิตร ๑ สมอพิเภก ๑ มะกล่ำเครือ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บอระเพ็ด ๑ ฯ๑๘
- ๑ ถ้าเด็กได้ ๘ เดือน ใบพิมเสน ๑ ไพร ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บอระเพ็ด ๑ ฯ๑๙
- ๑ ถ้าเด็กได้ ๙ เดือน ใบมะเดื่ออ่อน ๑ ใบสะเดา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ไพล ๑ บอระเพ็ด ๑ ฯ๒๐
- ๑ ถ้าได้ ๑๐ เดือน ใบมะเดื่อ ๑ ใบสะเดา ๑ ใบเทียน ๑ บอระเพ็ด ๑ ฯ๒๑
- ๑ ถ้าได้ ๑๑ เดือน ใบมะเดื่อ ๑ ใบสะเดา ๑ ใบเทียน ๑ บอระเพ็ด ๑ ฯ๒๒
- ๑ ยาสำหรับเด็กมิให้ท้องขึ้นได้ท่านให้เอา กระดุกแรง ๑ กระดุกกา ๑ กระดุกหมา ๑ ยานี้เผาให้ไหม้จึงทำแท่งไว้กวาดปากเด็กแล ฯ๒๓
- ๑ สิริยาทั้งหมดนี้เอาสุราเป็น ยาทั้งนี้สุราเป็น กษายทั้งสิ้นทั้งนั้นแล ฯ
- ยาแก้ไอท่านให้เอา รากปิบ ๑ อ้อยแดง ๑ ดินเป็ด ๑ ข้าวเย็นเหนียว ๑ รากกานา ๑ แก่นข้าวโพด ๑ เป็นยาทั้งคู่แล ฯ๒๔
- ๑ กระเพราหนัก ๗ บาท รากไฉ่เหนียว ๑ บาท รากเล็บมือนาง ๑ บาท สมอไทย ๒ สลึง สมอเทศ ๒ สลึง ยาดำ ๒ สลึง เทียนดำ ๒ สลึง เกสรบุษราคัม ๒ สลึง เกสรบัวหลวง ๒ สลึง หญ้าขัด ๑ หญ้าคา ๑ อ้อยแดง ๗ ช่อ ข้าวเปลือกกำมือ ต้มกินแก้เมื่อยขบหายแล ฯ๒๕
- ๑ ถ้าเด็กกลดแดงให้เอาข้าวเหนียวต้นหญ้า ถ้ามีคั่วให้ดีแล้วจึงปรุงพริก ๗ ชิง ๗ กระเทียม ๗ ดีปลี ๗ การบูร ๑ สลึง พิมเสน ๑ สลึง บดด้วยกัน ห่อผ้าแช่เหล้ากินหายแล ฯ๒๖

๑ ยาประจำท้องเด็ก หมายถึง ยาสำหรับเด็ก

๑ กษาย หมายถึง รสฝาด; ยาต้ม, ยาขง. ว. ทอม; แดง, แดงอ่อน, แดงเจือเหลือง (ดั่ง สีจิวร), บางทียึดเสียงเป็น กษาย

ส่วนที่ ๓ รูปภาพสมุดข่อย

ศูนย์ข้อมูลศิษย์และวารสารมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

๑. ชาติวิกรมธ	สการ ๑ ดิม	๑ ๑๗๖	๓	จิงแหง ๕	เขต: มห	๕	๕	๕
๑. ชาติวิกรมธ	ดิม ๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕	๕
๑. ชาติวิกรมธ	๑๗๖	๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕
๑. ชาติวิกรมธ	๑๗๖	๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕
๑. ชาติวิกรมธ	๑๗๖	๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕

๑. ชาติวิกรมธ	๑๗๖	๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕
๑. ชาติวิกรมธ	๑๗๖	๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕
๑. ชาติวิกรมธ	๑๗๖	๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕
๑. ชาติวิกรมธ	๑๗๖	๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕
๑. ชาติวิกรมธ	๑๗๖	๑	๑๗๖	๓	๕	๕	๕	๕

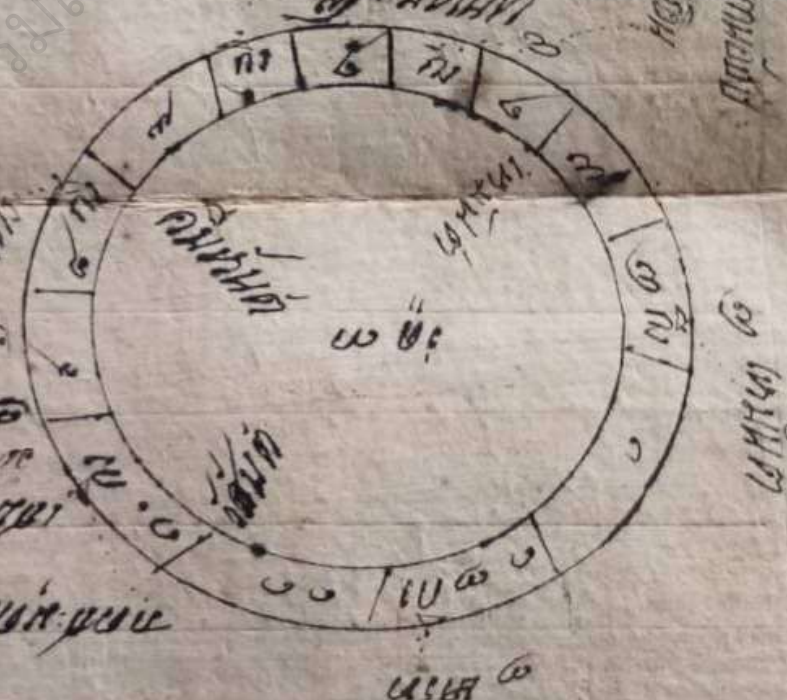
๑. เต็มท่าทางเดิม	ทว. ๒	อร.	๐	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐	๔๑	๔๒	๔๓	๔๔	๔๕	๔๖	๔๗	๔๘	๔๙	๕๐	๕๑	๕๒	๕๓	๕๔	๕๕	๕๖	๕๗	๕๘	๕๙	๖๐	๖๑	๖๒	๖๓	๖๔	๖๕	๖๖	๖๗	๖๘	๖๙	๗๐	๗๑	๗๒	๗๓	๗๔	๗๕	๗๖	๗๗	๗๘	๗๙	๘๐	๘๑	๘๒	๘๓	๘๔	๘๕	๘๖	๘๗	๘๘	๘๙	๙๐	๙๑	๙๒	๙๓	๙๔	๙๕	๙๖	๙๗	๙๘	๙๙	๑๐๐
๑. เต็มท่าทางเดิม	ทว. ๒	อร.	๐	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐	๔๑	๔๒	๔๓	๔๔	๔๕	๔๖	๔๗	๔๘	๔๙	๕๐	๕๑	๕๒	๕๓	๕๔	๕๕	๕๖	๕๗	๕๘	๕๙	๖๐	๖๑	๖๒	๖๓	๖๔	๖๕	๖๖	๖๗	๖๘	๖๙	๗๐	๗๑	๗๒	๗๓	๗๔	๗๕	๗๖	๗๗	๗๘	๗๙	๘๐	๘๑	๘๒	๘๓	๘๔	๘๕	๘๖	๘๗	๘๘	๘๙	๙๐	๙๑	๙๒	๙๓	๙๔	๙๕	๙๖	๙๗	๙๘	๙๙	๑๐๐

๑. เต็มท่าทางเดิม
 ๑. เต็มท่าทางเดิม
 ๑. เต็มท่าทางเดิม
 ๑. เต็มท่าทางเดิม

๑. เต็มท่าทางเดิม
 ๑. เต็มท่าทางเดิม
 ๑. เต็มท่าทางเดิม
 ๑. เต็มท่าทางเดิม

จินตวิเศษ	พหุวิ	๐	พหุวิ	๗
เสถียรวิเศษ	อพหุวิ	๐	อพหุวิ	๗
	กัม	๐	กัม	๗
จินตวิเศษ	พหุวิ	๗	พหุวิ	๗
เสถียรวิเศษ	อพหุวิ	๗	กัม	
	กัม	๗	๗	

จิตวิเศษ
 จินตวิเศษ
 เสถียรวิเศษ

ศูนย์ข้อมูลจิตวิทยาและวารสารกรรมกายสิทธิ์ฉบับปฐมฤกษ์

จารณิกโกให้สนิท:ทางทางแขวง ๒๕ ยามแม่กาน้ำคตสารกันแม่ปละยง ๗๗
 คติยวิโรกให้ทอเยนมือเยนลกกิศงอชเินทอง ไทจกรองคองเคียรน่าน สารทิใหม่ฟวดแค
 แม่ทอขหมากันหัวใจมิงแห ไม่คองพิคมิ่ง เพากันค ๓๗ ยามสารกันแม่คัลยง ๗๗ ลิมอิมมือมอ
 เมื่อคมิไซเหมือสนหนมกเมอจม อองมมา คางนอเอของอไม่คองคองเมอจมเสงคองเพะเมอโค ทง
 เมื่อนันกาน้ำค ๓๒ ยามสารกันแม่คัลยง ๗๗ ลิมอิมมือเมือคมิไซเหมือสนหนมกคตคเป็นวง ลิมอิมคิ

คำแดงเขยิวเหลือง เพงนนำอชแคะทอเคองจหนก ลอกนากพิทให้อองจมือชเินไซเพะลกกคองสเินชาง
 ทมึง ททอชแม่ชมกาน้ำค ๒๕ ยามสารกันแม่คัลยง ๒๗ กุมพททอชคมิไซคองสนหนมก เมอจมทอช
 มือคินกัจกจอง เรอชจิงสมบคิ หิมสพปริชิกันค ๓๓๒ ยามสารกันแม่คัลยง ๒๓ ลิมอกคมิชเินแม่
 ทังเทกสเินใหม่คิหรือไป แดงชกแม่ะไม่พมสพมคิกันค ๕๗ ยามสารกันแม่คัลยง ๒๓
 ลมกมยชกคมิไซคองสนหนมก เมือจมก้ำมอจมก้ำมอ ก้ำจิม ลินกะ:ทาง คางแขวงฟค หิมโค กาน้ำค

โพธิ์ฯลฯ พาลม ออกกอกสนธิ แกะโคของกนฯลฯ แกะกลมสารพัก ลมทางหลาย สมนการ: ได้ลม
อัยคองลมสนธิ คาร ลิมอิ่ง เอะนลพโพกกลม เอะนแกละมตาง ๆ หน้คธ: ล่าย ยก ไร่คาง
๒ เป่มลภกขาศิ นก.รณโคกทำไข่มกมากแล้ว แกะสนธิ นกอก โคหลายมากแล้ว ๓๒ ย้ง
ย้งข้อเลื่องไพทุมแกะ ล้มมีพืดค่มคองเกด แกะแกะค่นอนนทิดคธ ทารไพชยา
ตอกค่างค่ม: กน้แดง ค่ม: ถันเทกคอง สดท้อร: คูนเมคในม: นาว ๑

กทื่อ๑โพธิ์๑มา๑ ซีกซิงกเทขิมเขทนอก๑ ภายไนกัรบกกนทุก เทขิม
กข๑ ลกนภขีทข๑ ลกนภกเคขีนทข๑ ไฮเลมื่อภากษีษคคภกขิงยาโพส
แกกถคีมเปนผง แกะคองกลาวภานันนหายแล แกะลมตาง๑ แกะลีมสึดคปม
กน้แกะพืดคตาง๑ แกะทรวงลุ่มคตองแกละมคณโพกหายลัทม หน้ก้ลขยภ่า ลอย
ลัมหน้ล้าทงหลายออกกอกสนธิไม่พวมเดยี่ ตามขจรเทิด ๑ ล้มใจขยี่ ๑ แมงสา

แกะสนธิ

... (faint, mostly illegible handwritten text on the top page of palm-leaf manuscript) ...

... (faint, mostly illegible handwritten text on the bottom page of palm-leaf manuscript) ...

แก้หวัด

ดั่งว่าโรคาดี มหาอำนาจเหนือโลกนี้มา ทรงไว้ทางแต่หน้าหน้า บิดาอากรรรม ๓ กรม ๓ กรม ๓ กรม
 หน้าหน้า : ดั่งว่า ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐
 ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐
 ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐
 ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

แก้หวัด

บาดสวณ... ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐
 ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐
 ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐
 ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑๐๐

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑๐๐

สาธิต
สาธิต

๑. ยาทาม ๑ ๒. ๑ ๓. ๑ ๔. ๑ ๕. ๑ ๖. ๑ ๗. ๑ ๘. ๑ ๙. ๑ ๑๐. ๑ ๑๑. ๑ ๑๒. ๑ ๑๓. ๑ ๑๔. ๑ ๑๕. ๑ ๑๖. ๑ ๑๗. ๑ ๑๘. ๑ ๑๙. ๑ ๒๐. ๑
 ๒๑. ๑ ๒๒. ๑ ๒๓. ๑ ๒๔. ๑ ๒๕. ๑ ๒๖. ๑ ๒๗. ๑ ๒๘. ๑ ๒๙. ๑ ๓๐. ๑ ๓๑. ๑ ๓๒. ๑ ๓๓. ๑ ๓๔. ๑ ๓๕. ๑ ๓๖. ๑ ๓๗. ๑ ๓๘. ๑ ๓๙. ๑ ๔๐. ๑
 ๔๑. ๑ ๔๒. ๑ ๔๓. ๑ ๔๔. ๑ ๔๕. ๑ ๔๖. ๑ ๔๗. ๑ ๔๘. ๑ ๔๙. ๑ ๕๐. ๑ ๕๑. ๑ ๕๒. ๑ ๕๓. ๑ ๕๔. ๑ ๕๕. ๑ ๕๖. ๑ ๕๗. ๑ ๕๘. ๑ ๕๙. ๑ ๖๐. ๑
 ๖๑. ๑ ๖๒. ๑ ๖๓. ๑ ๖๔. ๑ ๖๕. ๑ ๖๖. ๑ ๖๗. ๑ ๖๘. ๑ ๖๙. ๑ ๗๐. ๑ ๗๑. ๑ ๗๒. ๑ ๗๓. ๑ ๗๔. ๑ ๗๕. ๑ ๗๖. ๑ ๗๗. ๑ ๗๘. ๑ ๗๙. ๑ ๘๐. ๑
 ๘๑. ๑ ๘๒. ๑ ๘๓. ๑ ๘๔. ๑ ๘๕. ๑ ๘๖. ๑ ๘๗. ๑ ๘๘. ๑ ๘๙. ๑ ๙๐. ๑ ๙๑. ๑ ๙๒. ๑ ๙๓. ๑ ๙๔. ๑ ๙๕. ๑ ๙๖. ๑ ๙๗. ๑ ๙๘. ๑ ๙๙. ๑ ๑๐๐. ๑

๑. ๑ ๒. ๑ ๓. ๑ ๔. ๑ ๕. ๑ ๖. ๑ ๗. ๑ ๘. ๑ ๙. ๑ ๑๐. ๑ ๑๑. ๑ ๑๒. ๑ ๑๓. ๑ ๑๔. ๑ ๑๕. ๑ ๑๖. ๑ ๑๗. ๑ ๑๘. ๑ ๑๙. ๑ ๒๐. ๑
 ๒๑. ๑ ๒๒. ๑ ๒๓. ๑ ๒๔. ๑ ๒๕. ๑ ๒๖. ๑ ๒๗. ๑ ๒๘. ๑ ๒๙. ๑ ๓๐. ๑ ๓๑. ๑ ๓๒. ๑ ๓๓. ๑ ๓๔. ๑ ๓๕. ๑ ๓๖. ๑ ๓๗. ๑ ๓๘. ๑ ๓๙. ๑ ๔๐. ๑
 ๔๑. ๑ ๔๒. ๑ ๔๓. ๑ ๔๔. ๑ ๔๕. ๑ ๔๖. ๑ ๔๗. ๑ ๔๘. ๑ ๔๙. ๑ ๕๐. ๑ ๕๑. ๑ ๕๒. ๑ ๕๓. ๑ ๕๔. ๑ ๕๕. ๑ ๕๖. ๑ ๕๗. ๑ ๕๘. ๑ ๕๙. ๑ ๖๐. ๑
 ๖๑. ๑ ๖๒. ๑ ๖๓. ๑ ๖๔. ๑ ๖๕. ๑ ๖๖. ๑ ๖๗. ๑ ๖๘. ๑ ๖๙. ๑ ๗๐. ๑ ๗๑. ๑ ๗๒. ๑ ๗๓. ๑ ๗๔. ๑ ๗๕. ๑ ๗๖. ๑ ๗๗. ๑ ๗๘. ๑ ๗๙. ๑ ๘๐. ๑
 ๘๑. ๑ ๘๒. ๑ ๘๓. ๑ ๘๔. ๑ ๘๕. ๑ ๘๖. ๑ ๘๗. ๑ ๘๘. ๑ ๘๙. ๑ ๙๐. ๑ ๙๑. ๑ ๙๒. ๑ ๙๓. ๑ ๙๔. ๑ ๙๕. ๑ ๙๖. ๑ ๙๗. ๑ ๙๘. ๑ ๙๙. ๑ ๑๐๐. ๑

ช่วงควม ปร คับ เหนอจ้ไม่ใช้ค ครองภามนอชียง เหนอจิงหลอเก้บอก มานิง
 ทอเยย เหนอจ้กิมเวือแวงทหน่อ ที้ก่รัก เหนอภานัน ตัม ทอเยย ทอเยย นอชค
 เหนอจ้มรัก นัน จิงทากสิ อ้น เหนอช้งแวงเก้ ล้อ เดเยย ล้อ เหนอจ้กัสนัน
 จิงมีอึงแอบ ษัพคิทธิอ อโรนโรจ้ทหาย ชว พึงบนแม่คนตวย ครามรัก
 ช้อนทากเก้ว้ ทวย ย่างยงวัง ตวยครามรัก นัน นัน นิด ทอเยย สิ้นเคืองเพท

นียิกานอ ทอเยย ปร: ครอง ฮานเวหน่ ไร่เยนโรจ้ ทวยภ ทัว นัน นี เหนอโรจ้ อ้น
 กิ่งอ้อม อ้น จ: ภาโย มากเก้ ณะ: ตากโรจ้ ทวย ภานัน เคีย ทท จ: ภาโย พึง ยง
 ไร่กัไม่ร ไร่คเตา ทัด ทิเนือ คราม ตากนช่านอเอง จครอง ของภายง
 ไร่มีคเคีย ไรตม้ง นอณ ดิจาเม่นเบตคเคียนโรจ้ ก่เพือนแม่ชว คังแวงเก้ นี เหนอ

๐๑ หน่กัสนัน ภาโย สิ้น นิดคนตเวียง นี ไร่มีแวง ค่นอ้น จต่อนโรม นัน ภาโย นัน

ทาที่ทอเอียนกว่า ^{๓๑๑} ขัน ^{๓๑๒} ผสมกะต่าย ^{๓๑๓} หนึ่ง ^{๓๑๔} ไร่ ^{๓๑๕} ไร่ ^{๓๑๖} ไร่ ^{๓๑๗} ไร่ ^{๓๑๘} ไร่ ^{๓๑๙} ไร่ ^{๓๒๐} ไร่ ^{๓๒๑} ไร่ ^{๓๒๒} ไร่ ^{๓๒๓} ไร่ ^{๓๒๔} ไร่ ^{๓๒๕} ไร่ ^{๓๒๖} ไร่ ^{๓๒๗} ไร่ ^{๓๒๘} ไร่ ^{๓๒๙} ไร่ ^{๓๓๐} ไร่ ^{๓๓๑} ไร่ ^{๓๓๒} ไร่ ^{๓๓๓} ไร่ ^{๓๓๔} ไร่ ^{๓๓๕} ไร่ ^{๓๓๖} ไร่ ^{๓๓๗} ไร่ ^{๓๓๘} ไร่ ^{๓๓๙} ไร่ ^{๓๔๐} ไร่ ^{๓๔๑} ไร่ ^{๓๔๒} ไร่ ^{๓๔๓} ไร่ ^{๓๔๔} ไร่ ^{๓๔๕} ไร่ ^{๓๔๖} ไร่ ^{๓๔๗} ไร่ ^{๓๔๘} ไร่ ^{๓๔๙} ไร่ ^{๓๕๐} ไร่

๓๕๐ ไร่
 ๓๕๑ ไร่
 ๓๕๒ ไร่
 ๓๕๓ ไร่
 ๓๕๔ ไร่
 ๓๕๕ ไร่
 ๓๕๖ ไร่
 ๓๕๗ ไร่
 ๓๕๘ ไร่
 ๓๕๙ ไร่
 ๓๖๐ ไร่

๓๖๑ ไร่ ๓๖๒ ไร่ ๓๖๓ ไร่ ๓๖๔ ไร่ ๓๖๕ ไร่ ๓๖๖ ไร่ ๓๖๗ ไร่ ๓๖๘ ไร่ ๓๖๙ ไร่ ๓๗๐ ไร่ ๓๗๑ ไร่ ๓๗๒ ไร่ ๓๗๓ ไร่ ๓๗๔ ไร่ ๓๗๕ ไร่ ๓๗๖ ไร่ ๓๗๗ ไร่ ๓๗๘ ไร่ ๓๗๙ ไร่ ๓๘๐ ไร่ ๓๘๑ ไร่ ๓๘๒ ไร่ ๓๘๓ ไร่ ๓๘๔ ไร่ ๓๘๕ ไร่ ๓๘๖ ไร่ ๓๘๗ ไร่ ๓๘๘ ไร่ ๓๘๙ ไร่ ๓๙๐ ไร่ ๓๙๑ ไร่ ๓๙๒ ไร่ ๓๙๓ ไร่ ๓๙๔ ไร่ ๓๙๕ ไร่ ๓๙๖ ไร่ ๓๙๗ ไร่ ๓๙๘ ไร่ ๓๙๙ ไร่ ๔๐๐ ไร่

๔๐๑ ไร่
 ๔๐๒ ไร่
 ๔๐๓ ไร่
 ๔๐๔ ไร่
 ๔๐๕ ไร่
 ๔๐๖ ไร่
 ๔๐๗ ไร่
 ๔๐๘ ไร่
 ๔๐๙ ไร่
 ๔๑๐ ไร่

๔๑๑ ไร่

๑ ขาป: จมทองแดง ไม้ก่อกอง ๑
ภาวเดกเดียม ๑ ๑ ๑

ไปเหยีย ๑
ไฟตามมอ ๑

๑ ภาวเดกโต ๒ เดือน ๑
ไปผูกเปล ๑
ไปขายติม ๑
พรเอา ๑
ไปตามมอ ๑
ไปสไฟยัด ๑
บ่อไฟ ๑

๑ ภาวเดกโต ๒ ๑
เดือน ๑ ๑
ไปขายติม ๑
ไปผูกเปล ๑
ไฟตามมอ ๑

ไปสไฟยัด ๑
บ่อไฟ ๑
ปดท่าแห่งไรวเสกัก

๑ ภาวเดกโต ๒ เดือน ๑
ไปมอ ๑
ขาโต ๑
กักขยอ ๑
กักขยอ ๑
บ่อไฟ ๑

๑ ภาวเดกโต ๓ ๑
เดือน ๑ ๑
ไปผูกเปล ๑
ไปตามมอ ๑
ไปม: ๑
บ่อไฟ ๑

ปดสไฟกัก

๑ ภาวเดก ๓ เดือน ๑
ไปสายแดง ๑
ไปก่อกอง ๑
บ่อไฟ ๑
๑ ภาวเดกโต ๓ เดือน ๑
ไปผูกเปล ๑
ไปตามมอ ๑
ไปม: ๑
ไปสไฟยัด ๑

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

๓๓๓๓ ได้ ๔๔๓๓ + ไปริมเส้น ๓
 ๒๒๒ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓
 ๓๓๓๓ ๓

ศูนย์ข้อมูลศิษย์และบรรณารักษ์มหาวิทยาลัยพะเยา

ภาคผนวก

รายชื่อสมุนไพรที่ปรากฏ

พืช	สรรพคุณ
กระชาย	แก้โรคในปากเช่นปากเปื่อย ปากเป็นแผล ปากแห้ง ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ รักษาโรคบิด แก้ปวดมวนท้อง
กระดอม	น้ำต้มเมล็ด รับประทานเป็นยาลดไข้ แก้พิษสำแลง เป็นยาถอนพิษจากการกินผลไม้ที่เป็นพิษบางชนิด ถอนพิษจากพิษพิษ ขับน้ำลาย ช่วยย่อยอาหาร ขับน้ำดี บำรุงธาตุ รักษาโรคในการแต่งลูก ผล บำรุงน้ำดี ผลอ่อน รสขม บำรุงน้ำดี แก้ตีแห่ง ดีฝ่อ คลั่งเพ้อ คุ่มดีคุ่มร้าย เจริญอาหาร แก้สะอึก ดับพิษโลหิต บำรุงมดลูก แก้ไข้ รักษาบาดแผลหลังการแต่ง หรือการคลอดบุตร แก้มดลูกอักเสบ ถอนพิษผิดสำแดง ต้มน้ำดื่ม บำรุงโลหิต ทั้งห้าส่วน (ราก ลำต้น ใบ ดอก ผล) บำรุงธาตุ เจริญอาหาร ถอนพิษผิดสำแดง แก้ไข้กลับไข้ซ้ำ รักษาบาดแผลหลังการคลอดบุตร เจริญอาหาร บำรุงน้ำดี บำรุงน้ำนม แก้ไข้ แก้ไข้จับสั่น ดับพิษร้อน
กระเทียม	เป็นยาแก้ดับพิษร้อนภายใน แก้ปัสสาวะพิการ แก้ไข้ แก้กาฬ แก้สะอึก ใช้ถอนพิษเบื่อเมา แก้โรคหนองใน แก้เนิว
กระเทียม	เหง้า รสขมขึ้นปรา่ แขน้ำต้ม แก้ร้อนใน บำรุงน้ำนม บำรุงธาตุ ผสมเหง้าไหลเผ่าไฟคั้นเอาน้ำดื่ม แก้บิด ขับผายลม แก้ท้องอืดเพ้อ ขับปัสสาวะ แก้ปวดท้อง แก้ปวดเบ่ง แน่นท้องปวดบวม ขับเสมหะ เบื่ออาหาร เหง้ากระเทียมนำมาหมกไฟฝนกับน้ำปูนใสรับประทาน แก้บิดปวดเบ่ง แก้เสมหะเป็นพิษ แก้แน่นหน้าอก กล่อมอาจรม ขับน้ำย่อยให้ลงสู่ลำไส้ แก้จุกเสียด ราก รสขมขึ้นเล็กน้อย แก้ไข้ตัวเย็น ใบ รสขมขึ้นเล็กน้อย ขับลม ขับเลือดเสียในมดลูก ขับน้ำคาวปลา ดอก รสขมขึ้น แก้ผอมเหลือง แก้ไข้เรื้อรัง ไข้ตัวเย็น ไข้จับสั่น เกสร รสฝื่อนปรา่ แก้ลม บำรุงธาตุ ต้น รสขมขึ้น ทำให้เจริญอาหาร แก้ไข้
กระเทียม	เป็นยาขับลม แก้ลมจุกเสียด แก้ท้องอืดท้องเพ้อ แก้ธาตุพิการ อาหารไม่ย่อย ขับเสมหะ ขับเหงื่อ ลดไขมัน รักษาปอด แก้ปอดพิการ แก้อุจจาระเป็นมูกเลือด บำรุงธาตุ กระจายโลหิต ขับปัสสาวะ แก้บวมพุพอง ขับพยาธิ แก้

พืช	สรรพคุณ
	ตาปลา แก้วตาแดง น้ำตาไหล ตาฟาง รักษาโรคค้ำปิดค้ำเปิด รักษาเมะเร็งคุด รักษาโรคสีดวง แก้วไอ คุมกำเนิด แก้วสะอึก บำบัดโรคในอก แก้วพรตึก รักษา ฟันเป็นร้ำมะนาด แก้วหูอื้อ แก้วอัมพาต ลมเข้าข้อ แก้วอาการชักกระตุกของ เด็ก พอกหัวเห่น้ำแก้วขัดเบา รักษาวัณโรค แก้วโรคประสาท แก้วหืด แก้วปวด มวนในท้อง บำรุงสุขภาพทางกามคุณ ขับโลหิตระดู บำรุงเส้นประสาท แก้วใช้ แก้วฟกซ้ำ แก้วปวดกระบอกตา แก้วโรคในปาก แก้วหวัดค้ำค้ำจุมูก แก้วใช้เพื่อ เสมหะ ทำให้ผมเงางาม บำรุงเส้นผมให้ดกดำ ใช้ภายนอก รักษาแผลเรื้อรัง รักษากลากเกลื้อน แก้วโรคผิวหนัง ทาภายนอกบรรเทาอาการปวดบวมตามข้อ เพราะเป็นยาพอกให้ร้อน ใช้พอกตรงที่ถูกลมลง ตะขบอง ต่อยเป็น ส่วนประกอบในตำรับยาเหลืองปิดสมุทร (แก้ท้องเสีย), ยาประสะไพโล (ขับ น้ำคาวปลา ในสตรีหลังคลอด), ยาธาตุนรรจบ (แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ท้องเสีย ใช้กระเทียม ๓ กลีบ ทูบซงน้ำร้อน ใช้เป็นน้ำกระสายยา สำหรับยาผง)
กระพังโหม	ใช้กินเป็นยาอายุวัฒนะ แก้วธาตุพิการ แก้วตานซาง แก้วดีริ้ว ช่วยเจริญอาหาร ใบ สดใช้ตำพอกอุดรูฟันแก้ปวดฟันและแก้ร้ำมะนาด ส่วนผลก็มีสรรพคุณช่วยแก้ ปวดฟันเช่นกัน และใช้ทาฟันให้เป็นสีดำ ใช้เป็นยารักษาอาการอักเสบบริเวณ ปากและคอ
กะล่ำก๊ก	ยางมีพิษระคายเคืองผิวหนังใช้เป็นยากัดหูด และเป็นยาถ่ายอย่างแรง
กระวาน	ผลแก่ รสเผ็ดร้อน กลิ่นหอม ใช้แก้อาหารท้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยขับลม และ แก้วแน่นจุกเสียด มีฤทธิ์ขับลม และบำรุงธาตุ แก้วธาตุไม่ปกติ บำรุงกำลัง ขับ โลหิต แก้วลมในอกให้ปัดธาตุ แก้วลมเสมหะให้ปัดธาตุ แก้วลมในลำไส้ เจริญ อาหาร รักษาโรคร้ำมะนาด แก้วลมสันนิบาต แก้วสะอึก แก้วอัมพาตรักษา อาการเบื่ออาหาร คลื่นไส้ อาเจียน เมล็ด แก้วธาตุพิการ อุจจาระพิการ บำรุงธาตุ ขับเสมหะ แก้วปวดท้อง ขับลม
กรูงเขมา	แก้ปวด ห้ามเลือดรักษาโรคทางระบบทางเดินอาหารและเป็นยาสมาน
กฤษณา	ใช้คุมธาตุบำรุงโลหิตและหัวใจ ทำให้หัวใจชุ่มชื้นใช้ผสมยาหอม แก้วลมวิงเวียน ศีรษะบำรุงกำลัง บำรุงธาตุ บำรุงตับและปอดให้ปกติ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ว อาเจียน ท้องร่วง แก้วใช้ต่างๆ บำบัดโรคปวดบวมตามข้อ ต้มดื่มแก้ร้อนใน กระหายน้ำ แก้วเสมหะ

พืช	สรรพคุณ
กะเม็ง	ใช้เป็นยาห้ามเลือด บำรุงไต แก้บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด แก้ลำไส้อักเสบ ขับ อักเสบเรื้อรัง โรคผิวหนังผื่นคันจากการทำนา และรักษาผมหงอกก่อนวัยสาร สกัดจากต้นแห้งที่สกัดด้วยไดคลอโรมีเทน
กานพลู	ดอกมีรสเผ็ด กระจายเสมหะ แก้เสมหะเหนียว แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้ปวด ฟัน ดับกลิ่นปาก แก้หืด เป็นยาทำให้ร้อนเมื่อถูกผิวหนังทำให้ชา เป็นยาฆ่าเชื้อ แก้ปวดฟัน แก้รำมะนาด แก้ปวดท้อง มวนในลำไส้ แก้ลม แก้เหน็บชา แก้พิษ โลหิต พิษน้ำเหลือง ขับน้ำคาวปลา ทำอุจจาระให้ปกติ แก้ธาตุทั้ง ๔ พิการ แก้ ปวดท้อง แก้ท้องอืด อาหารไม่ย่อย คลื่นไส้อาเจียน แก้จุกเสียด แก้ท้องเสีย ขับ ผายลม กดลมให้ลงสู่เบื้องต่ำ แก้สะอึก แก้ซางต่างๆ ขับระดู น้ำมันกานพลู (Clove oil) เป็นยาชาเฉพาะที่ แก้ปวดฟัน โดยใช้สำลีชุบน้ำมาอุดที่ฟัน ระงับ การกระตุ้น ตะคริว ขับผายลม แก้ปวดท้อง แก้ท้องอืด ผสมยากลิ้วคอ แต่ง กลิ่นอาหาร แต่งกลิ่นสบู่ ยาสีฟัน ดับกลิ่นปาก ดับกลิ่นเหง้า ไล้ยุง
การบูร	ช่วยแก้พิษจากแมลงสัตว์กัดต่อย เปลือกต้นและใบใช้เป็นยารักษาแผลเรื้อรัง เน่าเปื่อยบริเวณผิวหนัง ช่วยรักษาโรคผิวหนังเรื้อรัง โดยเกล็ดการบูรสามารถ ใช้เป็นยารักษาโรคผิวหนัง หรือใช้แก้อาการคันตามผิวหนังได้ รักษากลาก เกลื้อน และแก้ผดผื่นคัน
กำมะถันแดง	แก้แผลเปื่อยลาม บดผงผสมเหล้าทาดับพิษใช้กาฬบางชนิด เช่น ไข้สูงวัด
กำมะถันเหลือง	แก้จุดเสียดในโรคปวง แก้โรคผิวหนังผุพอง น้ำเหลืองเสีย ฆ่าเชื้อโรค ฆ่าแม พยาธิทั้งภายในและภายนอก ใช้หุงน้ำมันทาแก้หืด ขับลมในกระตุก
กุ่มทั้ง ๒ (กุ่มบก กุ่มน้ำ)	ใบ รสร้อน ต้มน้ำดื่มบำรุงหัวใจและขับลม ใบสดตำทาแก้กลากเกลื้อน แก้ ตานขโมย นำใบสดบดละเอียดผสมน้ำข้าวข้าว นำมาพอกผิวหนังบริเวณที่บวมคัน จากพยาธิตัวจิ๊ด ใช้ผ้าพันไว้สักกระยะ จะรู้สึกร้อนบริเวณนั้น ทำสาม วันติดต่อกัน ตัวจิ๊ดจะหยุดแสดงอาการ ใบและเปลือกกราก ใช้ทาถูวนวดให้เลือดมาเลี้ยงบริเวณนั้น เปลือกต้น รสร้อน แก้ปวดท้อง แก้ลมท้อง ขับผายลม แก้บวม บำรุงธาตุ คุม ธาตุ กระตุ้นลำไส้ให้ย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ แก้ไข้ ขับน้ำเหลืองเสีย รักษาฝี บำรุงหัวใจ ทาแก้โรคผิวหนัง เป็นยาระงับประสาท เปลือกต้นนำมาหนึ่งให้ร้อน ใช้ประคบแก้ปวด เปลือกต้นผสมกับเปลือกกุ่มน้ำ เปลือกทองหลางใบมน ต้ม น้ำดื่ม เป็นยาขับลม เปลือกต้นผสมกับสมุนไพรอื่น ต้มน้ำดื่มเป็นยาอายุวัฒนะ

พืช	สรรพคุณ
	แก่น รสร้อน แก้ริดสีดวงทวาร และอาการผอมเหลือง กระพี้ รสร้อน ช่วยทำให้ชุ่มแห้งออกมา ราก รสร้อน บำรุงธาตุ แก้มานกระษัยที่เกิดจากลม
เกลือสินเทา	ทำลายพรรตึก (แก้ท้องผูก) ล้างเมือกในลำไส้ ขับพยาธิในท้อง แก่ระส่ำระสาย แก่สมุฏฐานตรีโทษ ละลายนิ่ว ถ่วงเสมหะให้ลงเบื้องต่ำ รักษาเนื้อหนังไม่ให้เน่าเปื่อย บำรุงธาตุทั้ง ๔ แก่น้ำดีพิการ แก่น้ำเหลืองเสีย
เกสรดอกไม้บก ทั้งห้า	ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี และเกสรบัวหลวง นิยมทำมาตากแห้ง ไว้ชงดื่มแบบชา ประโยชน์ เป็นยาเย็น ช่วยบำรุงหัวใจ ผ่อนคลายความเครียด ปรับสมดุลความดันโลหิต บรรเทาอาการซึมเศร้า และช่วยให้การนอนหลับดีขึ้น
เกสรบัวหลวง	ใช้บำรุงหัวใจ ทำให้ชุ่มชื้น บำรุงปอด บำรุงตับ บำรุงกำลัง คุมธาตุ แก้ก้ม แก้ไข้
เกสรบุนนาค	นำมาใช้เข้ายาหอม มีฤทธิ์เป็นยาฝาดสมาน ช่วยบำรุงธาตุ ทำให้หัวใจชุ่มชื้น ชื่นใจ แก้ไข้ ช่วยขับลม และบำรุงครรภ์
แก่นข้าวโพด (ซึ่ง ข้าวโพด)	ขับปัสสาวะแก้บวมน้ำ แก้บิดและท้องร่วง
แก่นขี้เหล็ก	รักษาโรคเบาหวาน รักษาโรคหนองใน ใช้เป็นยาระบาย รักษาวัณโรค รักษา มะเร็งปอด ปอดอักเสบ มะเร็งลำไส้ มะเร็งกระเพาะอาหาร
แก่นคุณ	แก่น รสเมา ขับพยาธิไส้เดือน แก้กกลากเกลื้อน ระบายพิษไข้ กินกับหมาก กระพี้ รสเมา แก่ร่ามขนาด แก่ปวดฟัน
แก่นปฐุ (ปฐุ,ปฐุ)	ตำรายาไทยใช้แก่นหรือเนื้อไม้เป็นยาบำรุงกำลัง เปลือกต้นมีรสฝาด ใช้ต้มกับน้ำรับประทานเป็นยาบำรุงธาตุไฟ ปิดธาตุ ส่วนผลมีรสร้อนเปื้อสรรพคุณเป็นยาบำรุงธาตุ ช่วยบำบัดอาการเป็นไข้และช่วยขับเหงื่อ ด้วยการใส่เปลือกกรากนำมาต้มเป็นยารับประทาน ใช้แก้หอบหืด แก้อาการไอ ไอหืด ด้วยการใส่เปลือกต้นนำมาต้มกับน้ำรับประทาน เปลือกกรากนำมาต้มรับประทานเป็นยาแก้พิษ เป็นยาทำให้อาเจียน
แก่นแสม	แก้โลหิต แก้ก้ม

พืช	สรรพคุณ
โกศสอ	มีฤทธิ์ขับเหงื่อแก้อาการหวัดจากการกระทบลมเย็นภายนอก (ปวดศีรษะ คัดจมูก) มีฤทธิ์เปิดทวาร บรรเทาปวด แก้อาการปวดศีรษะ(โดยเฉพาะอาการปวดศีรษะด้านหน้า) ปวดฟัน ลดอาการคัดจมูกจากไข้หวัดหรือโรคโพรงจมูกอักเสบ นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ลดบวม ขับหนอง แก้พิษแผลฝีหนอง บวมเป็นพิษ
ขมิ้นชัน	<p>เหง้า เหง้ารสฝาดหวานเอียน ใช้สำหรับแก้อาการไข้เรื้อรัง ผอมเหลือง แก้โรคผิวหนัง แก้เสมหะและโลหิต แก้ท้องร่วง สมานแผล แก้ธาตุพิการ ขับผายลม แก้ผื่นคัน ขับกลิ่นและสิ่งสกปรกในร่างกาย คุมธาตุ หยอดตาแก้ตาบวม ตาแดง</p> <p>น้ำคั้นจากเหง้าสดทาแก้แผลถลอก แก้โรคผิวหนังผื่นคัน ลดอาการอักเสบ ทำให้ผิวพรรณผุดผ่อง</p> <p>นำมาอัดเม็ดทำเป็นยารักษาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ ธาตุพิการ อาหารไม่ย่อย ภาวะอาหารอ่อนแอ รักษาแผลในกระเพาะอาหาร แก้ท้องร่วง แก้บิด</p> <p>ผงขมิ้น (น้ำเหง้าแห้งมาบดเป็นผง) นำมาเคี่ยวกับน้ำมันพืช ทำน้ำมันใส่แผลสด</p> <p>ขมิ้นสด (ใช้เหง้าสดล้างให้สะอาด) ตำกับดินประสิวเล็กน้อย ผสมน้ำปูนใสพอกบาดแผลและแก้เคล็ดขัดยอก เผาไฟ ตำกับน้ำปูนใส รับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด</p>
ขมิ้นอ้อย	แก้ใช้ครั้นเนื้อครั้นตัว แก้เสมหะ แก้อาเจียน แก้หนองใน สมานลำไส้ ขับลม ขับปัสสาวะ แก้ท้องเสีย ใช้เป็นยาแก้ปวดท้อง ใช้ภายนอกเอาเหง้าโขลกละเอียด พอกแก้ฟกช้ำบวม แก้เคล็ด อักเสบ แก้พิษโลหิต และบรรเทาอาการปวด รักษาอาการเลือดคั่ง เลือดลมไหลเวียนไม่สะดวก รักษากระดูกไม่ปกติ แก้ระดูขาว ขับประจำเดือน เหง้าผสมใบเทียนกิ่ง และเกลือเล็กน้อยตำละเอียด พอกหุ้มเล็บ เป็นยากันเล็บถอด
ขอนดอก	ใช้บำรุงตับ บำรุงปอด บำรุงหัวใจ บำรุงครรภ์ แก้ลมกองละเอียด แก้ลมวิงเวียน บำรุงทารกในครรภ์ ทำให้หัวใจชุ่มชื้น แก้เสมหะ แก้เหงื่อ แก้ไข้ร้อนเพื่อตรีโทษ
ขอบชะนาง	<p>ต้น รสเมาเปื้อร้อน ขับโลหิตระดู ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ แก้โรคหนองใน ขับเลือดลม กระจายโลหิต แก้ริดสีดวงพอมแห้ง ฆ่าหนอง ฆ่าแมลง แก้โรคผิวหนัง</p> <p>ใบ รสเมาเปื้อร้อน ตำทาแก้กลาก ต้มน้ำอาบหลังคลอด แก้ปวดเมื่อย</p>

พืช	สรรพคุณ
	<p>ต้น รสเมาเบื่อร้อน ดับพิษในกระตัก ดับพิษในเส้นเอ็น ฆ่าพยาธิผิวหนัง แก้รำมะนาด แก้ปวดฟัน</p>
<p>ขัดสกร</p>	<p>เป็นน้ำกระสายยาในยามี่ไข้ แก้ เตโชธาตุ ธาตุไฟ พิการ ขนานที่ ๑ และ ๗ บำรุงกำลัง ทำให้ปัสสาวะชอง ทำให้ปัสสาวะคล่อง แก้เสมหะจุกลำคอ ทำให้ชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ บำรุงธาตุ และแก้ฝี ผอมเหลือง</p>
<p>เช่า</p>	<p>ใบ ใช้สำหรับแก้โรคกลากเกลื้อน แก้ปวดเมื่อยบริเวณข้อต่างๆ และช่วยในการฆ่าพยาธิ ให้รสเผ็ดร้อน</p> <p>ดอก ใช้สำหรับแก้โรคกลากเกลื้อน ให้รสเผ็ดร้อน</p> <p>ผล ช่วยแก้อาการปวดท้อง คลื่นไส้อาเจียน แก้บิด หรือท้องอืดท้องเฟ้อ และช่วยให้กระเพาะย่อยอาหารได้ดีขึ้น ให้รสเผ็ดร้อนฉุน</p> <p>หน่อ ช่วยในการบำรุงธาตุไฟ และแก้ลมแน่นหน้าอก ให้รสเผ็ดร้อนหวาน</p> <p>เหง้า ใช้ตำกับมะขามเปียกและเกลือให้สตรีรับประทานหลังคลอด ช่วยขับเลือดคาวปลา แก้อาการตกเลือด หรือขับรก นอกจากนี้ยังช่วยแก้อาการปวดท้อง หรือจุกเสียดแน่น ช่วยขับลมให้กระจาย แก้พิษ แก้บิด แก้อาการฟกช้ำ แก้ลมป่วง แก้สันนิบาตหน้าเพลิง และแก้โรคกลากเกลื้อน ให้รสเผ็ดร้อนขม</p> <p>ต้นแก่ ใช้ตำผสมกับน้ำมันมะพร้าว ช่วยในการแก้อาการปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อต่างๆ หรือข้อ และแก้ตะคริว ให้รสเผ็ดร้อนซ่าช่วยแก้อาการเหน็บชา แก้เสมหะและโลหิต และช่วยขับเลือดลมให้เดินสะดวก ให้รสเผ็ดร้อน</p>
<p>ข้าวเย็นเหนือ</p>	<p>หัว มีรสหวานเล็กน้อย สรรพคุณแก้ประดง แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ น้ำเหลืองเสีย มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อหนอง แก้เส้นเอ็นพิการ แก้กามโรค มี สรรพคุณรักษาฝี แผลเน่าเปื่อยพุพอง ช่วยให้ฝีและแผลแห้งเร็วขึ้น นอกจากนี้ หัวข้าวเย็นเหนือยังมีสรรพคุณแก้ผดผื่นคัน ดับพิษในกระตัก แก้ปัสสาวะพิการ และแก้อักเสบในร่างกาย</p> <p>ต้น มีรสจืดเย็น แก้ไข้เรื้อรัง และไข้ตัวร้อน</p> <p>ใบ มีรสจืดเย็น แก้ไข้เหนือและไข้สันนิบาต</p> <p>ผล มีรสขื่นจืด สรรพคุณช่วยแก้ลมริดสีดวง</p> <p>เหง้า ในตำรับยาพื้นบ้านมุกดาหารและประเทศมาเลเซียนิยมใช้เหง้า ข้าวเย็นเหนือมาต้มเป็นยาบำรุงร่างกาย</p>

พืช	สรรพคุณ
ขิง	ใช้เหง้า รักษาอาการท้องอืด เพื่อ เสียดท้อง อาหารไม่ย่อย ปวดเกร็งช่องท้อง แก้กลิ้นไส้ อาเจียน ท้องเสีย ช่วยกระตุ้นความอยากอาหาร รักษาอาการหวัด รักษาอาการปวดศีรษะเนื่องจากไมเกรน และรักษาอาการปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ บำรุงธาตุไฟ ข่าพวยางิ สรรพคุณโบราณ ขิงแห้ง แก้ไข้ แก้ไอ ขับเสมหะ ขับเหงื่อ แก้หอบ แก้ลม แก้จุกเสียด แก้เสมหะ บำรุงธาตุ แก้กลิ้นเหียน อาเจียน ส่วนขิงสด ใช้แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ให้ผายลมและเรอ แก้อาเจียน ยาขมเจริญอาหาร ขับน้ำดีช่วยย่อยอาหาร แก้ปากคอบเปื่อย แก้ท้องผูก ลดความดัน
เครือย่านาง	แก้ไข้ผัดสำแดง ไข้พิษ ไข้เหนือ ใช้จำพวกเหือดหัด อีสุกอีใส ผิดาษ ใช้กาฬเป็นยากระทุ้งพิษ
ไคร้เครือ	ราก จะมีรสขมขึ้นปร่า ใช้รักษาอาการเป็นไข้จับสั่นไข้คลั่งเพ้อ รักษาโรคพิษไข้ ใช้เชื่อมขมิบ พิษกาฬ เป็นยาชูกำลังและเป็นยาเจริญอาหาร
งาช้าง (ว่านงานช้าง)	เหง้า และใบหรือลำต้นเทียมนำมาต้มน้ำดื่ม มีรสขมเล็กน้อย เป็นยาบำรุงโลหิต ใช้ขับพยาธิ รักษาโรคเรื้อรัง ช่วยการอยู่ไฟของสตรีหลังคลอด ช่วยให้ร่างกายฟื้นตัวเร็ว ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ใช้รักษาอาการใบหน้าเป็นฝ้าหน้าตกกระ ใบหรือลำต้น ใช้ทาหน้ารักษาสิว ใช้ทาหน้าลดรอยเหี่ยวย่น ช่วยให้หน้าเต่งตึง ใช้ทารักษาแผลติดเชื้อ แผลเป็นหนอง ช่วยให้แผลแห้ง และหายเร็ว ใช้ทารักษาอาการผดผื่นตามผิวหนัง
จอก	รักษาอาการร้อนใน ช่วยแก้อาการไข้ใน ช่วยลดไข้ ช่วยขับเหงื่อ ช่วยขับเสมหะ บรรเทาอาการไอ แก้หอบหืด ใช้เป็นยาขับลม รักษาโรคบิด แก้ริดสีดวงทวาร ใช้เป็นยาระบาย และยาขับปัสสาวะ
จันทร์ทั้ง ๒ จันทร์ขาว	ใช้เนื้อไม้บำรุงประสาท บำรุงเนื้อหนังให้สดชื่น แก้ร้อนใน แก้กระหายน้ำ แก้ตับ ปอดและดีพิการ แก้เหงื่อตกหนัก ขับพยาธิ บำรุงธาตุไฟ บำรุงดวงจิตมิให้ขุ่นมัว แก้ไข้ที่เกิดจากตับและดี แก้ไข้ร้อน บำรุงเลือดลม บำรุงธาตุไฟให้สมบูรณ์ ทำให้เกิดปัญญาและราศี แม้มลทิน แก่น แก้ไข้กำเดา บำรุงหัวใจ แก้ลม แก้อ่อนเพลีย

พืช	สรรพคุณ
จันทร์แดง	แก้พิษไข้ภายนอกและภายใน แก้ไข้ทุกชนิด แก้ไขอันเกิดจากชางและดี แก้ชางเด็ก แก้กระสับกระส่าย แก้ร้อนดับพิษไข้ทุกชนิดแก้ร้อนในกระหายน้ำ ลดความร้อน ทำให้หัวใจชุ่มชื้น แก้เหงื่อตก กระสับกระส่าย แก้ไออันเกิดจากชางและดี แก้ไข้เพื่อตีพิษการ บำรุงหัวใจ แก้พิษฝีที่มีอาการอักเสบและปวดบวม แก้บาดแผล แก้เลือดออกตามไรฟัน ผนทาแก้ฟกบวม แก้ฝี
จำปา	บำรุงหัวใจ บำรุงโลหิต บำรุงประสาท บำรุงน้ำดี แก้คลื่นไส้ ขับปัสสาวะ แก้ไข้ ทำให้เลือดเย็น กระจายโลหิตอันร้อน แก้อ่อนเพลีย แก้วิงเวียน แก้เส้นกระดูก ตำราการแพทย์แผนไทย จัดเป็นตัวยาชนิดหนึ่งในพิภักดิ์ เกสรทั้ง ๗ และเกสรทั้ง ๙ ใบ แก้โรคเส้นประสาทพิการ แก้ป่วงของทารก เปลือกต้น ฝาดสมาน แก้ไข้ ทำให้เสมหะในลำคอเกิด เปลือกกราก เป็นยาถ่าย รักษาโรคปวดตามข้อ ทำให้ประจำเดือนมาปกติ กระพี้ ถอนพิษผิดสำแดง เนื้อไม้ บำรุงโลหิต ราก ขับโลหิตสตรีที่อยู่ในเรือนไฟให้ตก น้ำมันกลั่นจากดอก แก้ปวดศีรษะ แก้ตา
เจตพังคี	ช่วยขับลม แก้ท้องขึ้น ปวดแน่นท้อง หรือนำมาฝนกับน้ำปูนใสทาท้องเด็กอ่อน ทำให้ผายลม แก้ท้องอืดเฟ้อ แก้อโรคนิกระเพาะและลำไส้ ทำให้เจริญอาหาร หรือใช้ร่วมกับมหาหิงค์หรือการบูรก็ได้ หรือนำรากมาผสมกับรากกำยาน ต้ม น้ำดื่ม บำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ หรือผสมกับไพล กะทือบ้าน กะทือป่า กระเทียม ขิง พริกไทย ดีปลี เจตมูลเพลิงแดง บดเป็นผงละลายน้ำตาลทรายพองหวาน ต้ม เป็นยารักษาธาตุ เจริญอาหาร ขับลมในกระเพาะและลำไส้ ทั้งต้น ต้มน้ำหรือทำเป็นผง หรือดองเหล้า กินแก้ลมจุกเสียด ท้องขึ้น ท้องเฟ้อ และท้องร่วง
เจตมูลเพลิงแดง	เป็นยาบำรุงธาตุและบำรุงโลหิต ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ ทำให้ผายลมและเรอ แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ปวดเสียดแน่นหน้าอก ทำให้ร่างกายอบอุ่นขึ้น แก้อริตตีดวงทวาร แก้ท้องเสีย แก้โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน ฆ่าพยาธิ ช่วยขับปัสสาวะ ช่วยย่อยอาหาร ขับลม ช่วยแก้ อาการตกขาวของสตรี ยาขับประจำเดือนของสตรี แก้ฝีบวม ฝีบวม อักเสบ แก้อาการฟกช้ำ แก้เคล็ดขัดยอก ช่วยระงับอาการปวดฟัน ดอกใช้เป็นยาแก้โรคทำให้หนาวและเย็น ช่วยแก้อาการไอ ช่วยขับเสมหะช่วยแก้ คุดทะราด ช่วยรักษาโรคมัพาด แก้โรคเหงื่อออกมากแก้โรคประสาท แก้โลหิตเน่าเสีย

พืช	สรรพคุณ
ชะคราม	<p>ใบของชะคราม ช่วยขับปัสสาวะ รักษาโรคหนองใน รักษาโรคคอพอก กระตุ้นระบบประสาท บำรุงสายตา แก้อาการตามัว รักษา กลากเกลื้อน แก้อาการผื่นคัน ลดอาการบวมของแผล ลดอาการปวดจากแมลงกัดต่อย รักษา รากผม แก้มผมร่วง</p> <p>รากของชะคราม ใช้เป็นยาบำรุงกระดูก แก้พิษฝีภายใน ดับพิษในกระดูก แก้ น้ำเหลืองเสีย ผื่นคัน แก้โรคผิวหนัง และ รักษาเส้นเอ็นพิการ</p> <p>ลำต้นของชะคราม รักษา รากผม แก้มผมร่วง</p>
ชะพลู	<p>ราก แก้ธาตุพิการ บรรเทาเบาหวาน ชัดเบา ปวดเจ็บ ช่วยเจริญอาหาร บำรุงธาตุ แก้เมื่อยขบ ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้ลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ แก้ปวดท้อง ท้องเสีย แก้เสมหะ แก้ปัสสาวะรดที่นอน ขับเสมหะให้ตกทาง ทวารหนัก และแก้สะอึก</p> <p>ต้น ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้ลมจุกแน่นท้อง แก้มูกออกในอุจจาระ</p> <p>ใบ ใช้เป็นยาลดเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ แก้ธาตุพิการ ด้านเชื้อแบคทีเรีย และบำรุงธาตุร่างกาย</p> <p>ดอก แก้เสมหะในลำคอ ทำให้ชุ่มคอ ขับลมในลำไส้ แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ด้านเชื้อแบคทีเรีย</p> <p>ผล ขับลม แก้เสมหะในลำคอ ช่วยย่อยอาหาร ด้านเชื้อแบคทีเรีย</p>
ชะมด	<p>เมล็ดมีรสขมเย็น มีสรรพคุณเป็นยาช่วยเจริญอาหาร เมล็ดใช้เป็นยาบำรุงธาตุ ใช้อาการปวดศีรษะ ด้วยการใช้เมล็ดประมาณ ๕-๑๐ กรัม นำมาบดให้เป็นผง ชงกับน้ำดื่ม น้ำมันหอมระเหยจากเมล็ดมีสรรพคุณเป็นยาระงับประสาท ช่วยคลายความเครียด ลดอาการวิตกกังวล ซึมเศร้า หรืออาการต่าง ๆ ที่มีสาเหตุมาจากความเครียด รากใช้เป็นยาขับพิษร้อนถอนพิษไข้ มีใช้ไม่ยอมลด ไร่ร้อน ไร่ร้อน</p>
ชะลูด	<p>เปลือกเถา (ทุบเอาเปลือกชั้นนอกออกทิ้งไป ใช้เปลือกชั้นใน) ขับผายลม แก้ปวดในท้อง บำรุงกำลัง บำรุงดวงจิตให้ชุ่มชื่น ใช้อบผ้ามีสารหอมกลุ่มคูมาริน แก้ปวดมวนท้อง บำรุงหัวใจ บำรุงครรภ์รักษา แก้ตีพิการ แก้ไข้ แก้ปวดบวม เถาปรุงยาแก้พิษในเลือดและน้ำเหลือง บำรุงกำลัง แก้มวิงเวียน แก้อ่อนเพลีย ใช้ผสมทำธูป</p>

พืช	สรรพคุณ
ชะเอมเทศ	เนื้อในราก และเหง้า รสหวานขมชุ่ม ทำให้ชุ่มคอ แก้คอแห้ง แก้ไอ แก้ น้ำลายเหนียว ขับเสมหะ แต่งกลิ่น แต่งรสหวาน ใช้ผสมในยาบรรเทาอาการไอและขับเสมหะ ยาอม ยาจิบ แก้ไอต่างๆ หรือผสมในยาที่รับประทานยาก มีฤทธิ์เป็นยาระบายอ่อน ๆ ขับลม แก้อิเสธ แก้อ่อนเพลีย บำรุงปอด แก้เบื่ออาหาร แก้ปวดท้อง แก้อ่อนเพลีย บำรุงร่างกาย บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น แก้ไข้ สงบประสาท บำรุงกล้ามเนื้อให้เจริญ ขับเลือดเน่า แก้กำเดา รากสตรักษาอาการเจ็บคอ เป็นแผลเรื้อรัง ระบบการย่อยอาหารไม่ดี หรืออาหารเป็นพิษ เปลือกราก รสหวานร้อน เป็นยาระบายท้องเด็กอ่อน (เปลือกหุ้มราก ทำให้ระคายคอ คลื่นเหียน)
ชาดก้อน	บำรุงตับ ปอด ดับพิษทั้งปวง แก้โรคในกระดูก ชาดหระคุณไทย
ชาดหระคุณ	บางตำราเรียก ข้าวตอกพระร่วง บำรุงตับปอด ดับพิษทั้งปวง แก้โรคในกระดูก
ดอกบุนนาค	ราก, หัวดองดึง - แก้โรคเรื้อน คุดทะราด บาดแผล และขับผายลม รับประทานแก้ลมพริก แก้เสมหะ แก้ลมจับโปง ลมเข้าข้อ (รูมาติซึม) หัวเข้าปวดบวมได้ดี หัวใช้ต้มรับประทานแก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ แก้ลมจุกเสียด ขับพยาธิสำหรับสัตว์พาหนะ ผนทาแก้พิษงู พิษตะขาบ แมลงป่อง ทาแก้โรคผิวหนัง แก้ที่ไต่จากหัว, ราก แก้โรคหนองใน ใช้สารสกัดสำหรับเปลี่ยนแปลงพันธุ์พืช
ดอกพิกุล	ใช้เป็นยาบำรุงโลหิต แก้เนื้องอกและดอกแห่งใช้เป็นยาบำรุงหัวใจ ช่วยคุ้มครองในร่างกาย ช่วยแก้โลหิต ช่วยแก้เลือดคั่งขึ้นให้สลบไป แก้เลือดคั่งขึ้นถึงกับตาเหลือง ช่วยแก้อาการอ่อนเพลีย ช่วยแก้หอบ ช่วยแก้หืด
ดอกมะลิ	ดอกมะลิมีสรรพคุณเย็น มีสรรพคุณบำรุงหัวใจ ทำให้ชื่นใจ จิตใจชุ่มชื้น แก้อาการอ่อนเพลีย ชูกำลัง
ดอกสารภี	ใช้บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย ทำให้เจริญอาหาร แก้ไข้พิษร้อน ใช้ผสมในยาหอม แก้ลม วิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย แก้อ่อนใน ชูกำลัง บำรุงหัวใจและประสาท บำรุงปอด แก้โลหิตพิการ ขับลม ฝาดสมาน รักษาธาตุไม่เป็นปกติ เกสร รสหอมเย็น เป็นยาแก้ไข้ บำรุงครรภ์รักษา ทำให้ชื่นใจ ผลสุก รสหวาน รับประทานได้ เป็นยาบำรุงหัวใจ ขยายหลอดโลหิต
ดองดึง	ราก, หัวดองดึง แก้โรคเรื้อน คุดทะราด บาดแผล และขับผายลม รับประทานแก้ลมพริก แก้เสมหะ แก้ลมจับโปง ลมเข้าข้อ (รูมาติซึม) หัวเข้า ปวดบวมได้ดี หัวใช้ต้มรับประทานแก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ แก้ลมจุกเสียด ขับพยาธิ

พืช	สรรพคุณ
	สำหรับสัตว์พาหนะ ฝนทากั้พิษงู พิษตะขาบ แมลงป่อง ทากั้โรคผิวหนัง แก้พิษที่ไ้จากหัว, ราก กั้โรคหนองใน ใช้สารสกัดสำหรับเปลี่ยนแปลงพันธุ้พืช
ดินถน้	กั้ตาแฉะ ตาอักเสบ
ดินปะสิว	ขับลมที่คั้คั้ตามเส้น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ถอนพิษ กั้คันตามผิวหนัง
ดีเกลือ	เป็นยาระบาย ช่วยแก้ท้องผูก ช่วยขับพิษเสมหะ และ ขับของเสียออกจากเลือด ในทางปศุสัตว์ นิยมนำดีเกลือ มาใช้การรักษาปลา และนำมาบำรุงดิน สำหรับดินที่ขาดธาตุแมกนีเซียม
ดีปรี	ใช้เป็นเครื่องเทศมีกลิ่นหอม และเผ็ดมากกว่าพริกไทย รสคล้ายขิง ให้ความอบอุ่นกับร่างกาย บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ ขับลมเย็น กั้ปวดกระเพาะ ปวดท้อง อาเจียน เรอเปรี้ยว ท้องเสีย กั้บิด ทำให้เจริญอาหาร โดยกระตุ้นให้น้ำลายไหลออกมาและทำให้เกิดการซาในปาก กั้กระษัยลมเย็น กั้ปวดหัว ปวดฟัน ไซนัส กั้หืดไอ กั้หลอดลมอักเสบ กั้ลมวิงเวียน ฟกช้ำบวมปวด ขับระดู กั้สตรีที่เลือดลมไม่ดี ประจำเดือนมาไม่ปกติ ปวดประจำเดือน ตกเลือด กั้ริดสีดวงทวารหนัก กั้โรคนอนไม่หลับ โรคลมบ้าหมู ขับน้ำดี ขับพยาธิ ใช้ภายนอกกั้ปวดกล้ามเนื้อ รักษาอาการอักเสบ ผลดีปรีใช้เป็นเครื่องเทศโดยใช้แต่งกลิ่นผักตองและช่วยถนอมอาหารมิให้เกิดการบูด ใบ รสเผ็ดร้อน ใช้เป็นยาขับลม กั้อาการอ่อนเพลีย ช่วยย่อยอาหาร เถา รสเผ็ดร้อน กั้เสมหะพิการ กั้ปวดท้อง จุกเสียด กั้ริดสีดวงทวาร กั้ลม เจริญอาหาร ลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อเรียบ เถาและกิ่ง ฝนกับน้ำ ทากั้ฟกบวม ไล่พิษ กั้ปวดฟัน รากสดและใบสด กั้ฟกช้ำ โดยทำให้แอลกอฮอล์กับเหล้า พอกบริเวณที่เป็น ราก รสเผ็ดร้อนขม กั้เส้นอัมพฤกษ์อัมพาต กั้หืดไอ กั้ลมวิงเวียน กั้เสมหะ กั้ปวดท้อง บำรุงธาตุ รักษาโรคลำไส้ใหญ่อักเสบ ต้น กั้เสมหะพิการ ราก ผล ดอก ปรุงเป็นยาแก้หืดและไอ กั้ลมวิงเวียน ดอก กั้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้ กั้ลมวิงเวียน กั้ริดสีดวงทวาร ช่วยให้เจริญอาหาร
ตรีภูก	ตำรับ ตรีภูก ประกอบด้วย เหง้าขิงแห้ง : รสหวานเผ็ดร้อน ขับลมแก้ท้องอืด จุกเสียด แน่นเฟ้อ คลื่นไส้ อาเจียน กั้หอบหืด ขับเสมหะ กั้บิด เจริญอากาศธาตุ กระตุ้นการบีบตัวของกระเพาะอาหารและลำไส้

พืช	สรรพคุณ
	<p>เมล็ดพริกไทย : รสเผ็ดร้อน แก้ลมอัมพฤกษ์ แก้ลมลั่นในท้อง บำรุงธาตุ แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้เสมหะเพ็อง แก้มูกคิต</p> <p>ดอกดีปลี : รสเผ็ดร้อนขม แก้อาการอักเสบ แก้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้ แก้หืดไอ แก้ลมวิงเวียน แก่ริดสีดวงทวาร คุตชะราด แก้หลอดลมอักเสบ แก่นอนไม่หลับ ขับน้ำดี ขับระดู แก้ปวดกล้ามเนื้อ</p>
ตรีผลา	<p>ช่วยสารต่อต้านอนุมูลอิสระ ป้องกันความเสื่อมของเซลล์ต่าง ๆ ในร่างกาย ช่วยทำให้สุขภาพแข็งแรง ป้องกันไม่ให้ร่างกายอ่อนเพลีย ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ ทำให้มีอายุยืนยาว ช่วยชะลอความแก่ชรา คงความอ่อนเยาว์ ช่วยเพิ่มคอลลาเจน ทำให้ผิวพรรณผ่องใสยิ่งขึ้น มีส่วนช่วยทำให้แผลสิ่ว จุดต่างดำหายและจางเร็วยิ่งขึ้น ตรีผลามีประโยชน์ช่วยทำให้หลับสบาย หลับลึก และตื่นมาอย่างสดชื่น มีชีวิตชีวา ไม่ง่วงนอน ช่วยปรับธาตุ ปรับสมดุลในร่างกาย กระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต</p>
ตะไคร้หอม	<p>ใช้แก้ริดสีดวงในปาก ปากแตกกระแหว่ง แผลในปาก ขับลมในกระเพาะ ลำไส้ แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ</p>
ตำลึง	<p>ใบ มีรสเย็น สรรพคุณดับพิษร้อน ถอนพิษ แก้แสบคัน บรรเทาเจ็บ งามูสวัด โดยนำใบมาขยี้คั้นเอาแต่น้ำ แล้วทาบริเวณที่เป็น</p> <p>เถา มีรสเย็น สรรพคุณช่วยรักษาโรคตาเจ็บ ใช้แก้ตาฟาง ตาขี้ โดยใช้เถาโขลกพอแหลก แล้วนำมาประคบตา</p> <p>ดอก ใช้แก้คัน คั้นเอาแต่น้ำ มาทาบริเวณที่คัน</p> <p>ผล รักษาโรคผิวหนัง รักษาอาการอักเสบของหลอดลม และช่วยลดน้ำตาลในเลือด โดยคั้นน้ำจากผลสดมาดื่มวันละ ๒ ครั้ง</p> <p>เมล็ด นำมาตำกับน้ำมันมะพร้าว ใช้แก้หืด</p>
เถาวัลย์ยานาง	<p>มีสารต่อต้านอนุมูลอิสระจำนวนมาก จึงช่วยลดและชะลอการเกิดริ้วและความแก่ชราอย่างได้ผล ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานโรคในร่างกาย ช่วยเพิ่มความสดชื่นให้กับร่างกาย ช่วยฟื้นฟูเซลล์ต่างๆ ในร่างกายการปรับสมดุลของร่างกาย</p>
เถาหัวลิง	<p>ใช้ใบสด นำมาตำผสมกับผลมะเข่า ให้ละเอียดแล้วใช้แก้โรคปวดข้อ หรือแก้ใช้สำ</p>

พืช	สรรพคุณ
ทองหลาง	ขับโลหิตระดู บำรุงน้ำดี แก้พิษฝี แก้ฝีในท้อง แก้พิษทั้งปวง เปลือกต้น มีรสฝาดเย็น ใช้แก้โรคตับ แก่ริดสีดวง แก่ลม แก่นิ้ว ลดไข้ แก้ปวดท้อง ช่วยบำรุงกระดูก กระตุ้นหัวใจ แก้ปวดฟัน แก้เสมหะ ใช้ขับพยาธิไส้เดือน แก่ลมเป็นพิษ แก่ตาแดง ตาฝ้าฟางและตาแฉะ แก่มะเร็ง ช่วยในการนอนหลับ รักษาแผลฝีหนอง แก้ฟกช้ำ ปวดบวม
พื้งกาสา	ผลสุกนำมาตากแห้งบดเป็นผงผสมกับน้ำผึ้ง แล้วปั้นเป็นลูกกลอนกิน หรือใช้ผงยา ๑ ช้อนโต๊ะผสมกับน้ำครึ่งแก้วดื่มช่วยบำรุงโลหิต ช่วยแก้ธาตุพิการ ผลใช้เป็นยาแก้ไข้ แก้ไข้ในกองอติสารโรค ไบมีรสร้อน ช่วยแก้อาการไอ ใบใช้เป็นยาแก้ลม
เทพทาโร	ไบมีรสร้อน ใช้บำรุงเป็นยาหอมแก้ลม จุกเสียดแน่นเฟ้อ แก้อาการปวดท้อง ขับผายลมได้ดี ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหารให้เรอ เป็นยาบำรุงธาตุ ขับเสมหะ เปลือกมีรสร้อน มีน้ำมันระเหย ๑-๒๕ % แก่ลมจุกเสียด แน่นเฟ้อ แก้ปวดท้อง ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร บำรุงธาตุ
เทียนทั้ง ๕	<p>เทียนดำ มีสรรพคุณ บำรุงโลหิต ขับลมในลำไส้ แก้อาการคลื่นไส้อาเจียน เวียนหัว หน้ามืดตาลาย ขับเสมหะ ทำให้รู้สึกสดชื่น เทียนดำมีกลิ่นหอมฉุน มีรสชาติเผ็ด ขม ให้ความรู้สึกร้อน คล้ายๆ กับเครื่องเทศ</p> <p>เทียนขาว มีสรรพคุณ แก่ลมวิงเวียน แก้อาการหน้ามืด ตาลาย ใจสั่น คลื่นเหียน อาเจียนแก้อาการจุกเสียด มีลมในกระเพาะและในลำไส้ ขับลมเสียดแทงภายใน ขับเสมหะ แก้ดีพิการ และยังสามารถใช้ขับระดูขาวในคุณสุภาพสตรีได้อีกด้วย</p> <p>เทียนแดง มีสรรพคุณ เพิ่มการไหลเวียนของโลหิต แก่ลมวิงเวียน แก้อาการหน้ามืด ตาลาย ใจสั่น คลื่นไส้ อาเจียน แก่ลมเสียดมีอาการจุกแน่นในท้อง</p> <p>เทียนขาวเปลือก มีสรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง ขับลมในท้องและลำไส้ ทำให้หายจุกแน่นท้อง ขับเสมหะ แก้ชีพจรอ่อนชีพจรพิการ แก้อาการนอนสะดุ้งตอนกลางคืน ทำให้หลับสนิท</p> <p>เทียนตาดักแดน มีสรรพคุณ บำรุงธาตุ ทำให้สุขภาพแข็งแรง และเกิดความสมดุล ขับเสมหะ ทำให้รู้สึกสดชื่น ขับลม แก้ปัญหาเลือดกำเดาไหล ดูแลเส้นเลือดให้มีความยืดหยุ่นไม่เปราะแตกง่าย</p>

พืช	สรรพคุณ
น้ำผึ้งร้อน	ชำระล้างบาดแผล รักษาแผล สมานเนื้อเยื่อ บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง แก้ตรีโทษ ลดไขมัน บำรุงสายตา บำรุงผิวพรรณให้เปล่งปลั่งมีน้ำมีนวล เสริมสร้างสติปัญญา และบำรุงกำหนด นิยมใช้ในการแก้ไข้ แก้หอบหืด ร่างกาย ชูบโถม รักษาอาการบาดเจ็บ หมายถึงถูกกระทบกระแทกแล้วร่างกายบอบช้ำ ทั้งยังใช้แก้ไอ เจียน แก้อาการวิงเวียน มึนงง แก้ท้องเสีย (ใช้น้ำผึ้งเก่า) แก้ อาการเลือดออกง่าย แก้กษหาย เป็นลม รักษาโรคเกี่ยวกับตา แก้พิษ และ รักษาโรคพยาธิ เป็นต้น เวลาใช้จริงส่วนใหญ่มักไม่ใช้น้ำผึ้งอย่างเดียวล้วนๆ แต่ จะผสมในยาหวานบ้าง ผสมในยาตอง หรือไม่ก็ใช้เป็นกระสายยา และยังใช้น้ำผึ้ง ผสมเพื่อให้กินง่ายขึ้น
น้ำอ้อย	ใช้เป็นยาบำรุงกำลัง บำรุงธาตุ ช่วยบำรุงหัวใจ ช่วยรักษาอาการอ่อนเพลีย ช่วย ทำให้เจริญอาหาร ช่วยแก้อาการร้อนใน น้ำ ช่วยแก้อาการจ้ำใน ช่วยรักษาฝี ดูดหนอง ช่วยขับน้ำเหลือง แก้อาเจียน (จากโรคกระเพาะ) ช่วยรักษาอาการตา มีตาง โดยผสมกับสมุนไพรอื่น ๆ ช่วยแก้อาการเมาค้าง มึนงง อ่อนเพลีย รวมถึงมีอาการวิงเวียนศีรษะเพราะ นอนน้อย
เนรฐีสี	บรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษหัด พิษอีสุกอีใส (บรรเทาอาการไข้ จากหัด และอีสุกอีใส)
บอระเพ็ด	ใช้แก้ไข้ทุกชนิด แก้ร้อนใน แก้พิษฝีดาษ ช่วยเจริญอาหาร บำรุงไฟธาตุ รักษา โรคกระเพาะ บำรุงร่างกาย ลดน้ำตาลในเลือด และเป็นยาอายุวัฒนะ นอกจากนี้ ยังมีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและฤทธิ์ต้าน AChE ซึ่งเป็นสาเหตุของโรค สมองเสื่อม
บัวหลวง	ช่วยบำรุงกำลัง ใช้เป็นยาชูกำลัง หรือใช้ปรุงเป็นยาหอมบำรุงหัวใจ บรรเทา อาการหน้ามืด วิงเวียน ทำให้ชื่นใจเป็นยาสงบประสาท ขับเสมหะ เกสรบัว หลง ใช้บำรุงหัวใจ ทำให้ชุ่มชื้น บำรุงปอด บำรุงตับ บำรุงกำลังคุมธาตุ แก้ลม แก้ไข้ ตามตำรายาจีน ใช้แก้ปัสสาวะบ่อย แก้น้ำกามเคลื่อน (ฝันเปียก) แก้ตก ขาวประจำเดือนมามากกว่าปกติ เลือดกำเดาไหล และแก้อาการท้องเสีย ดอก แก้อาการจ้ำใน ช่วยให้นอนหลับ ก้านใบ แก่ริดสีดวงจมูก แก้ลมพิษ ยางจากก้านใบ และก้านดอก แก้ท้องเดิน ใช้เป็นยาห้ามเลือด

พืช	สรรพคุณ
	<p>ใบ ใช้ห้ามเลือด ใบอ่อนกินได้ เป็นผัก โบราณใช้ใบแก้เอาดินหุ้ม ออบในกองไฟ บดให้ละเอียด ผสมพิมเสน แทรกยาหอม กินให้มีลมแบ่งในการคลอดลูก แก้ อาการปวดศีรษะเป็นไข้ ท้องร่วง โอมิเสมหะปนเลือด เลือดกำเดาไหล และ ประจำเดือนมามากผิดปกติ</p> <p>เมล็ด ได้จากฝักแก่ ใช้รับประทานเป็นอาหาร แก้อาการท้องร่วง</p> <p>ติบัว (ติบัว คือต้นอ่อนในเมล็ด) มีรสขมจัด ช่วยขยายเส้นเลือดเล็ดเล็ดหัวใจ กรณีเส้นเลือดตีบ</p> <p>เหง้า เป็นยาเย็น ใช้บำรุงกำลัง แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้เสมหะ แก้พุพอง</p> <p>ฝักบัว ได้จากฝักแก่ ที่แกะเมล็ด และเอาก้านออก ใช้แก้ประจำเดือนมา มากกว่าปกติหรือตกเลือด แก้เป็นตะคริวที่ท้อง และห้ามเลือด</p>
<p>บุนนาค</p>	<p>ใบ ใช้รักษาบาดแผล แก้แผลสด แก้พิษงู</p> <p>เปลือกต้น แก้พิษงู แก้ฟกช้ำ</p> <p>แก่น แก้เลือดออกตามไรฟัน บำรุงโลหิต</p> <p>ดอกแห้ง เป็นยาฝาดสมาน ขับลมแก้ลมในไส้ บำรุงธาตุ บำรุงโลหิต บำรุง หัวใจ</p> <p>เมล็ด มีน้ำมันที่กลั่นใช้ผสมเครื่องสำอาง และอื่น ๆ</p> <p>ดอกสด มีน้ำมันหอมระเหย ปัจจุบันนำมาปลูกเป็นไม้ประดับกันอย่าง แพร่หลาย</p> <p>ราก ขับลมในลำไส้ บำรุงโลหิต แก้กลิ่นเหม็นสาบในร่างกาย</p>
<p>เบญจกูล</p>	<p>บำรุงธาตุ แก้อาการให้ปกติ ขับลม บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ</p>
<p>เบญจกูล ทั้ง ๕</p>	<p>ดอกติปาลี ช่วยขับลม กระตุ้นการทำงานของระบบทางเดินอาหาร ส่งผลดีต่อ การขับถ่ายและแก้ปวดเมื่อยเนื้อตัวและปวดหลังได้ เป็นยาประจำธาตุดิน หรือ ปถวีธาตุ</p> <p>รากข้าวพุลู ช่วยระงับขับเสมหะ ช่วยย่อยอาหาร และขับลมในลำไส้ แก้ไข ปัญหาอาการปัสสาวะขัดหรือมากเกินไป เป็นยาประจำธาตุน้ำ หรือ อาโปธาตุ</p> <p>เถาสะค้าน ช่วยขับลมในลำไส้ แก้อาการจุกเสียด แน่น ช่วยให้ผายเรอ เป็นยา ประจำธาตุลม หรือวาโยธาตุ</p> <p>รากเจตมูลเพลิงแดง ช่วยบำรุงโลหิต ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร แก้ ท้องอืดเฟ้อ เป็นยาประจำธาตุไฟ หรือ เตโชธาตุ</p>

พืช	สรรพคุณ
	เหง้าขิงแห้ง แก่จุกเสียดแน่นเฟ้อ ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร แก่ลมป่วนในท้อง เป็นยาประจำอากาศธาตุ
เบ็ญผู้เฒ่า	ขับลมในลำไส้ ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ
ใบกะเพรา	ลดอาการท้องอืดเฟ้อ ขับลม แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ ขับผายลม แก้ อาการจุกเสียดในท้อง ทำให้เรอ แก่ท้องร่วง แก่คลื่นไส้อาเจียนช่วยขับเสมหะ ขับเหงื่อ แก่โรคผิวหนัง แก่อาการปวดท้องในเด็กทารกเป็นยาเพิ่มน้ำนมสตรี หลังคลอด ขับน้ำนมบรรเทาอาการไข้เรื้อรัง แก้ปวดฟัน ทาผิวหนังแก้ กลากเกลื้อนและโรคผิวหนังอื่น ๆ ใช้หยอดหู แก่อาการปวดหูเป็นยาอายุวัฒนะ เป็นยารักษาหู
ขี้เหล็ก	เป็นยาระบายชนิดอ่อน สำหรับผู้ที่มีปัญหาอาการท้องผูกชนิดไม่รุนแรง เป็น สมุนไพรช่วยขับสารพิษร้ายออกจากร่างกาย เป็นยานอนหลับแบบธรรมชาติที่ ไม่มีอันตรายต่อร่างกาย ดอกของต้นขี้เหล็ก สามารถช่วยรักษาโรคหิด รักษา รังแคได้ ใบขี้เหล็กมีสารระงับประสาทช่วยให้คลายเครียดได้ ช่วยบำรุงสายตา จากสารเบต้าแคโรทีนที่ร่างกายจะนำไปสร้างวิตามินเอ ลดความเสี่ยงของการ เกิดโรคมะเร็ง เป็นอาหารที่มีวิตามินซีสูง ธาตุแคลเซียม ธาตุฟอสฟอรัส ธาตุ เหล็ก เส้นใยอาหาร โปรตีน และคาร์โบไฮเดรต
ใบคนทีสอ	ใบมีรสร้อนสุขุมหอม บำรุงน้ำดี ขับเสมหะ บำรุงธาตุ รักษาโรคตับ ขับลม แก้ไอ แก้หืด ฆ่าพยาธิ แก่ริดสีดวงจมูก แก่ลำไส้พิการ ขับเหงื่อ แช่น้ำอาบแก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน รักษาอาการสาบคายนิกาย แก้พิษฝีใหญ่ แก้ พิษสำแลง และพิษต่างๆ ผสมกับเทียน ขมิ้น พริกไทย รับประทานแก้วัณโรค รักษาโรคเกี่ยวกับลำไส้ แช่น้ำอาบแก้ผื่นคันโรคผิวหนัง โรคปวดข้อ ปวด กล้ามเนื้อ และเป็นยาไล่แมลง ดอกมีรสหอมฝาด แก้ไข้ แก้หืดไอ ฆ่าพยาธิ บำรุงครรภ์มารดา บำรุงน้ำนม ผล รสร้อนสุขุม แก่คลื่นเหียนอาเจียน แก่ลม ฆ่าพยาธิ แก้หืดไอ แก้ไข้ แก่ริดสีดวงจมูก แก้ปวดตามเนื้อตามข้อ แก้ท้องมาน ขับเหงื่อ เมล็ด รสร้อนสุขุม ระงับปวด เจริญอาหาร ราก รสร้อนสุขุม แก้ไข้ แก่ โรคตับ โรคตา ถ่ายน้ำเหลือง ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ รากและใบ ต้มกินแก้ไข้ ให้ หญิงหลังคลอดบุตรใหม่ๆรับประทานเป็นยาขับปัสสาวะและขับเหงื่อ ต้น ขับ ลมในลำไส้ แก่จุกเสียดท้องอืด กระพี้ รักษาอาการคลื่นเหียนอาเจียน รักษา

พืช	สรรพคุณ
	ระดูสตรี เปลือก ใช้รักษาอาการไข้ซึ่งมีอาการกระทำให้เย็น รักษาอาการคลื่นเหียน รักษาหญิงระดูพิการ
ใบดีปรี	ผลมีรสเผ็ดร้อนขม ใช้เป็นเครื่องเทศมีกลิ่นหอม และเผ็ดมากกว่าพริกไทย รสคล้ายขิง ให้ความอบอุ่นกับร่างกาย บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ ขับลมเย็น แก้ปวดกระเพาะ ปวดท้อง อาเจียน เรอเปรี้ยว ท้องเสีย แก้บิด ทำให้เจริญอาหาร โดยกระตุ้นให้น้ำลายไหลออกมาและทำให้เกิดการซาในปาก แก้กระษัยลมเย็น แก้ปวดหัว ปวดฟัน ไซนัส แก้หืดไอ แก้หลอดลมอักเสบ แก้ลมวิงเวียน ฟกช้ำ บวมปวด ขับระดู แก้กสตรีที่เลือดลมไม่ดี ประจำเดือนมาไม่ปกติ ปวดประจำเดือน ตกเลือด แก่ริดสีดวงทวารหนัก แก่โรคนอนไม่หลับ โรคลมบ้าหมู ขับน้ำดี ขับพยาธิ ใช้ภายนอกแก้ปวดกล้ามเนื้อ รักษาอาการอักเสบ ผลดีปรีใช้เป็นเครื่องเทศโดยใช้แต่งกลิ่นผักดองและช่วยถนอมอาหารมิให้เกิดการบูด ใบ รสเผ็ดร้อน ใช้เป็นยาขับลม แก้อาการอ่อนเพลีย ช่วยย่อยอาหาร เถา รสเผ็ดร้อน แก้เสมหะพิการ แก้ปวดท้อง จุกเสียด แก่ริดสีดวงทวาร แก่ลม เจริญอาหาร ลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อเรียบ เถาและกิ่ง ผนกับน้ำ ทาแก้ฟกบวม ใส่ฟัน แก้ปวดฟัน รากสด และใบสด แก้ฟกช้ำ โดยทำให้แหลกผสมกับเหล้าพอกบริเวณที่เป็น รากมีรสเผ็ดร้อนขม แก้เส้นอัมพฤกษ์อัมพาต แก้หืดไอ แก้ลมวิงเวียน แก้เสมหะ แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ รักษาโรคลำไส้ใหญ่อักเสบ ต้น แก้เสมหะพิการ ราก ผล ดอก ประุงเป็นยาแก้หืดและไอ แก้ลมวิงเวียน ดอก แก้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้ แก้ลมวิงเวียน แก่ริดสีดวงทวาร ช่วยไข้เจริญอาหาร
ใบตานหม่อน	แก้พิษตานซาง บำรุงเนื้อหนังให้ชุ่มชื้น คุมธาตุ ขับไส้เดือนในท้อง ใบ ผสมในตำรับยาประสะมะแว้ง
ใบเถาวัลย์เปรียง	แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ช่วยแก้ปัญหาข้อเข่าเสื่อม กระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันร่างกาย ช่วยรักษาอาการตกขาวชนิดที่ไม่มีอาการคัน ไม่มีกลิ่น และไม่เปลี่ยนเป็นสีเขียว ขับโลหิตเสีย-ช่วยให้หมดลูกเข้าอู่ เถา มีรสฝืดเล็กน้อย คนโบราณนิยมใช้เป็นยาถ่ายเสมหะ ลงสู่ทวารหนัก ถ่ายเส้นทำให้เส้นอ่อนและหย่อนดี รักษาเส้นเอ็นขอด แก้เมื่อย แก้เหน็บชา รักษาปัสสาวะพิการ ขับปัสสาวะ รักษาโรคบิด ไอ และหวัด ราก มีรสฝืดอ่อนเมา ตามตำรับยาไทยใช้เป็นยารักษาอาการไข้ และขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะกะปริบะปรอย

พืช	สรรพคุณ
ใบผักกระฉอม	รสหอมเย็นกระทั่งพืช ขับพิษไข้หัว จำพวก เหือด หัด สุกใส ตำแดง ผีดาษ และระงับความร้อน ผสมในยาเขียว ขับเสมหะ แก้แน่นหน้าอก
	แก้ไอ แก้แน่นท้อง ปวดท้อง ลดการบวม น้ำ เจริญอาหาร ขับปัสสาวะ ตำพอก รักษาบาดแผล
ใบผักบุ้ง	ช่วยบำรุงสายตา และยังมีส่วนช่วยในการรักษาอาการสายตาสั้น ตาต้อ ตาฝ้า ฟาง ตาแดง และอาการคันตาบ่อยๆ มีสารต้านอนุมูลอิสระ จึงช่วยให้ผิวเปล่งปลั่ง มีน้ำมีนวล ช่วยป้องกันและลดโอกาสในการเป็นโรคมะเร็ง เพิ่มศักยภาพในการบำรุงสมองและเพิ่มความสามารถในการจดจำ มีกากใยมากช่วยในการขับถ่าย ป้องกันการท้องผูก
ใบผักเสี้ยน	<p>ต้น กลิ่นฉุนร้อน ประุงเป็นยาแก้ฝีในปอดแก้ขับหนองในร่ากาย หรือให้หนองแห้ง แก้ฝีในลำไส้ ในตับ ขับพยาธิในลำไส้ได้ แก้เลือด ระบุเน่าเสียที่ทำให้จับสันสะท้อน โรคข้ออักเสบ ทาภายนอกแก้โรคผิวหนัง</p> <p>ใบ นำมาพอกแก้ปวดหัวตกับเกลือทาแก้ปวดหลัง และแก้ปัสสาวะพิการ</p> <p>ราก แก้โรคผอมแห้งของสตรีเนื่องจากคลอดบุตรและอยู่ไฟไม่ได้</p> <p>เมล็ด นำมาต้มหรือชงเป็นชาดื่มช่วยขับปัสสาวะ ขับเสมหะ ฆ่าพยาธิในลำไส้</p> <p>รากผสมกับเมล็ด เป็นยาแก้เลือดออกตามไรฟันและเป็นยากระตุ้นหัวใจ ผักเสี้ยนมีฤทธิ์ แก้ปวดเป็นยาชาเฉพาะที่ เสริมฤทธิ์การนอนหลับ ยับยั้งเชื้อ HIV</p>
ใบผักไถ่	<p>ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาลดไข้ บำรุงธาตุ ใช้ทาภายนอก เป็นยาฝาดสมาน แก้ริดสีดวงทวาร และแก้บาดแผลอักเสบ</p> <p>ยอดอ่อน กินได้เป็นยาเจริญอาหาร เป็นยาระบายอ่อนๆ ใช้ในคนไข้โรคตับและท่อน้ำดีอักเสบ</p> <p>น้ำคั้นจากใบ กินเป็นยาทำให้อาเจียน เป็นยาระบาย และบรรเทาโรคท่อน้ำดีอักเสบ</p> <p>ดอก ชงกินแก้หอบหืด</p> <p>ผล กินเป็นยาขม เจริญอาหาร บำรุงธาตุ บำรุงร่างกาย ลดน้ำตาลในเลือด พอกเลือด สมานแผล แก้ไข้ แก้อ่อนใน เป็นยาระบายอย่างอ่อน ขับพยาธิ แก้โรคตับและม้าม อักเสบ</p>

พืช	สรรพคุณ
	เมล็ด กินเป็นยาขับพยาธิตัวกลม และบำรุงร่างกาย ตำราสรรพคุณยาโบราณของไทยว่าใบผักไผ่มีรสขมเป็นยาเจริญอาหารเป็นยาฟอกเลือดเป็นยาระบายอ่อนใช้ในคนไข้โรคตับและท่อน้ำดีอักเสบนำคั้นจากใบใช้เป็นยาระบายใช้เป็นยาบรรเทาอาการท่อน้ำดีอักเสบเป็นยาระบายกินมากอย่าทำให้อาเจียน
ใบฝ้ายแดง	ใช้ปรุงเป็นยากินแก้ไข้ ช่วยขับเหงื่อ หรือใช้ใบผสมในตำรายาแก้ไข้ ลดความร้อน ใช้เป็นยาแก้พิษตานซางในเด็กได้ดี
ใบพรมมิ	บำรุงสมอง เพิ่มความจำ เพิ่มความสงบ ทำให้อ่อนวัย เป็นยาอายุวัฒนะ ขับโลหิต ขับพิษร้อน ขับเสมหะ ขับปัสสาวะ บำรุงกำลัง บำรุงหัวใจ บำรุงประสาทขับพยาธิ แก้หืด แก้อ่อนในกระหายน้ำ ช่วยเพิ่มและฟื้นฟูความจำด้านการเกิดอนุมูลอิสระ
ใบพิมเสน	รสเย็นหอม ถอนพิษร้อน แก้ไข้ทุกชนิด ให้ความร้อนในร่างกายลดลง ผสมในยาเขียว และยาหอม แก้ลม บำรุงหัวใจ
ใบมะกรูด	ช่วยแก้ไข้ แก้อาการอาเจียนเป็นเลือด ช่วยแก้อาการไข้ใน ทั้งใบมะกรูดยังอุดมไปด้วยเบต้าแคโรทีนซึ่งช่วยชะลอการขยายตัวของเซลล์มะเร็งและช่วยต่อต้านมะเร็ง
ใบมะค่าไก่	ตำพอกฝี ปรุงยาถ่ายพิษฝี ถ่ายเส้น ถ่ายกระษัย ราก เปลือกราก แก้กษัย แก้เส้นเอ็น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ถ่ายฝีมายใน เช่น แก้วมโรค ฝีหรือมะเร็งในตับ
ใบมะเตี๋	ช่วยบำรุงร่างกายและต่อต้านอนุมูลอิสระ ช่วยยับยั้งเซลล์มะเร็งและลดความเสี่ยงของการเกิดโรคมะเร็งต่าง ๆ ช่วยลดความเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด ช่วยทำให้หัวใจทำงานได้อย่างเป็นปกติและช่วยป้องกันการเกิดโรคความดันโลหิตสูง ช่วยป้องกันโรคโลหิตจาง เนื่องจากมีธาตุเหล็กและโฟเลตสูง
ใบมะตูม	ช่วยขับลม รักษาอาการท้องเสีย ลดไข้ อักเสบ ลดอาการตาบวม รสฝาดมัน คั้นน้ำกินแก้หลอดลมอักเสบ แก้บวม แก้หวัด แก้ผดผื่นคัน แก้ตาบวม แก้ตาอักเสบ ช่วยควบคุมน้ำตาลในเลือด ช่วยเจริญอาหาร
ใบมะนาว	กัดพอกเสมหะ และระดู
ใบมะยม	ช่วยบรรเทาอาการปวดศีรษะ
ใบมะระ	ช่วยแก้อาการไอเรื้อรัง ช่วยให้เจริญอาหาร เพราะมีสารที่มีรสขม ช่วยกระตุ้นน้ำย่อยให้ออกมามากยิ่งขึ้น ทำให้รับประทานอาหารได้เพิ่มมากยิ่งขึ้น แก้

พืช	สรรพคุณ
	อาการปากเปื่อยลอกเป็นขุย ช่วยรักษาโรคกระเพาะ แก้อาการจุกเสียด แน่นท้อง
ใบมัดกา	เป็นยาระบาย ใช้ใบแห้งบั้งไฟพอกรอบ ๑.๕-๒ กรัม ชงด้วยน้ำเดือด แช่ไว้ ๑๕-๒๐ นาที ดื่มแต่น้ำก่อนนอน ขับเสมหะ แก้ไข้ รากแก้ไข้
ใบแมงลัก	บรรเทาอาการหวัด อาการคัดจมูก น้ำมูกไหล หลอดลมอักเสบ
ใบละหุ่งแดง	เป็นยาระบาย แก้ปวดท้อง ขับน้ำนม ขับระดู ขับลม เผาไฟพอกแก้ปวดบวม ปวดตามข้อ ปวดศีรษะ และแผลเรื้อรัง ตำเป็นยาพอกฝี แก้ไข้ร้ว(อาการกลั่นปัสสาวะไม่อยู่) แก้เลือดลมพิการ
ใบลำพัน	แก้ลมจุกเสียด แก่น้ำเหลืองเสีย แก้โลหิตระดูพิการ แก้กำเดา
ใบลำโพง	ตำพอกฝีทำให้ยุบ แก้ปวดบวม อักเสบ
ใบสมิ	ใช้เป็นยาแก้ไข้ ใช้เป็นยาเขียวหรือใช้สมุหหัวเด็กเป็นยาแก้หวัด แก้อาการปวดหัวตัวร้อน ช่วยลดความเย็นในร่างกาย ใช้เป็นยากระทุ้งพิษ
ใบสลอด	ดอก รสเย็น ใช้เข้าเครื่องยา เป็นยาฝาดสมานและบำรุงหัวใจ แก้ริดสีดวงจุก แก้ปวดศีรษะ ผล รสเย็น เป็นยาฝาดสมาน แก้บิดและท้องเสียสำหรับเด็ก แก้คลื่นเหียน อาเจียน ผลสุกใช้รับประทานเป็นอาหาร เปลือกต้น รสเย็น ช่วยขับเสมหะ ราก รสจืดเย็น แก้ลมสันดาน
ใบสะค้าน	แก้ลมในกองเสมหะ และโลหิต ขับลมในลำไส้ แก้แน่นจุกเสียด แก้ธาตุพิการ
ใบสะเดา	ใบอ่อน แก้โรคผิวหนัง ปรับสมดุลน้ำเหลือง รักษาแผลพุพอง ,ช่วยเจริญอาหาร ,ช่วยย่อยอาหาร,แก้ไข้,บำรุงธาตุ ใบแก่ บำรุงธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ,แก้ไข้,ใช้พอกฝี
ใบเสนียด	ใช้เข้ายาที่เกี่ยวกับการบำรุงโลหิต ช่วยลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อเรียบ หลอดลม
ใบหนาด	แก้อาการเกร็งของกล้ามเนื้อ เป็นยาห้ามเลือด ยาเจริญอาหาร แก้โรคไขข้อ อักเสบ เป็นยาบำรุงหลังคลอด แก้ไข้ ลดความดันโลหิต ขับพยาธิ ระบาย ประสาท ขับลม แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ แก้ปวดท้อง ขับเหงื่อ ขับเสมหะ แก้

พืช	สรรพคุณ
	มุกกิด ใบและยอดอ่อน กลั่นด้วยไอน้ำ จะได้พืชมเสนตกลูกออกมา นำมาทำเป็นยากิน แก้ปวดท้อง
ใบหมากผู้	ใบรสจี๊ดมันเย็น ล้อมดับดับพิษใบต้มเอาน้ำดื่ม ขับพิษไข้หัว แก้ตัวร้อน แก้ไข้หวัด แก้ร้อนในกระหายน้ำ
ใบโหระพา	แก้ท้องอืด เพื่อ ขับลมจากลำไส้ ต้มดื่มแก้ลมวิงเวียน ช่วยย่อยอาหาร ใช้ตำพอกหรือประคบแก้ไขข้ออักเสบ แผลอักเสบ ต้มใบและต้นสดเข้าด้วยกัน ต้มเอาน้ำดื่ม แก้หวัด ขับเหงื่อ
เปราะหอม	สุ่มศีระชะเต็ก แก้หวัดคัดจมูก รับประทานขับลมในลำไส้ แก้เสมหะ เจริญไฟธาตุ แก้ท้องอืด แก้โลหิตซึ่งเจือด้วยลมพิษ
เปล้า	ใบ มีรสร้อน เมาเอียน เป็นยาบำรุงธาตุ แก้คันตามตัว แก้ลมจุกเสียด เป็นยาบำรุงกำลัง แก้กระหาย แก้เสมหะ และลม ดอก รสร้อน เป็นยาขับพยาธิ ผล รสร้อน เมาเอียน ดองสุราดื่มขับเลือดหลังคลอด ขับน้ำคาวปลา เปลือกต้นและกระพี้ รสร้อน เมาเอียน เป็นยาช่วยย่อยอาหาร แก้เลือดร้อน เปลือกต้น และใบ แก้ท้องเสีย บำรุงโลหิต น้ำต้มเปลือกต้น กินแก้ไข้ แก้ตับอักเสบ แก้ปวดข้อ และปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อ แก่น รสร้อนเมาเอียน ขับพยาธิไส้เดือน ขับเลือด ขับหนองให้ตก ราก รสร้อนเมาเอียน ขับลมและแก้โรคผิวหนังผื่นคัน น้ำเหลืองเสีย แก้โรคเรื้อน มะเร็ง คุศทะเลธาตุ กระจายลม ทำน้ำเหลืองให้แห้ง รากต้มน้ำกินแก้โรคเหน็บชา โรคทางเดินปัสสาวะ แก้ปวดเมื่อย เจริญอาหาร และแก้ร้อนใน เนื้อไม้ รสร้อน แก่ริดสีดวงลำไส้และริดสีดวงทวารหนัก แก่น แก้ลมอันผูกเป็นก้อนให้กระจาย เป็นยาขับพยาธิไส้เดือน เมล็ด กินเป็นยาถ่าย
เปล้าน้อย	ใบ รสร้อน แก้คันตามตัว รักษาแผลในกระเพาะอาหารและลำไส้ได้ดี ผล รสร้อน ต้มน้ำดื่ม ขับหนองให้กระจาย ดอก เป็นยาขับพยาธิ เปลือกต้น รสร้อน ช่วยย่อยอาหาร เปลือกและใบ รักษาโรคท้องเสีย บำรุงโลหิตประจำเดือน รักษาโรคผิวหนัง ราก รสร้อน แก้ลมขึ้นเบื้องบนให้เป็นปกติ แก่น รสร้อน ขับโลหิต แก้ไข้ใน
เปลือกกลุ่ม	เปลือกต้นรสขมหอม แก้สะอึก ขับผายลม ขับลมในลำไส้ ขับเหงื่อ แก้ในกองลม แก่กระษัย แก่ริดสีดวงพอมแห้ง ระวังพิษที่ผิวหนัง แก้ไข้ ขับน้ำเหลืองเสีย เป็นยาบำรุง ขับน้ำดี ขับนิ่วในทางเดินปัสสาวะ แก้อาเจียน แก้ลมทำให้เรอ

พืช	สรรพคุณ
เปลือกองกลาง ใบมน	แก้เสมหะ แก้ลมพิษ หยอดตา แก้ตาแดง ตาแฉะ ตาฝ้าฟาง ดับพิษร้อน ราก แก้พยาธิในท้อง แก้ตาฟาง แก้เสมหะและลม แก้ไข้หวัด พอกบาดแผล แก้ปวด แสบปวดร้อน
เปลือก ราชพฤกษ์	ช่วยแก้ฝี แก้บวม หรือจะใช้เปลือกและใบนำมาบดผสมกันใช้ทารักษาฝี ช่วย สมานบาดแผล
ผักกาด	ช่วยลดความดันโลหิตสูง ผักกาดขาวมีแคลเซียมสูงจึงช่วยให้กล้ามเนื้อบีบตัวได้ ดี แล้วยังช่วยให้หลอดเลือดทำงานได้ดีขึ้นจึงทำให้ความดันโลหิตลดลง
ผักโขมแดง	เป็นสารต้านอนุมูลอิสระที่ช่วยลดการตกตะกอนของเกล็ดเลือด ทำให้มีผลใน การป้องกันการเกิดโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบหัวใจและหลอดเลือด
ผักชีล้อม	ขับเหงื่อ บำรุงปอด ขับเสมหะ แก้หอบหืด บำรุงเลือด บำรุงหัวใจ แก้อาการ ไอ แก้อาการคลื่น แก้อาการเจ็บคอ ดับพิษในร่างกาย บำรุงรักษาสายตา รักษาโรคเหน็บชา รักษาโรคน้ำเหลืองไม่ดี กระตุ้นการทำงานของลำไส้ บรรเทา อาการท้องอืดท้องเฟ้อ ปรับสมดุลให้ระบบทางเดินอาหาร
ผักชีลา	ผลมีรสหวานฝากร้อนหอม (สุก) แก้พิษตานซาง ขับลม แก้ท้องอืดเฟ้อ บำรุง ธาตุ แก้อาการอื่น แก้กระหายน้ำ แก้คลื่นไส้อาเจียน เป็นน้ำกระสาย ยาแก้อาเจียน แก้ตาเจ็บ แก้ลมวิงเวียน บำรุงกระเพาะอาหาร ทำให้เจริญอาหาร แก้บิด ถ่าย เป็นเลือด คั่วบดผสมสุรากินแก้ริดสีดวงทวารมีเลือดออก ต้มเอาน้ำอมบ้วนปาก แก้ปวดฟัน แก้เจ็บในปากคอ
ผักเป็ด	ช่วยกระตุ้นการบีบตัวของลำไส้ ยับยั้งเซลล์มะเร็ง ต้านพิษต่อตับ ลดไข้ มีฤทธิ์ คล้ายฮีสตามีน
ผักแพว	ป้องกันและต่อต้านมะเร็ง ป้องกันโรคหัวใจ บำรุงประสาท ช่วยเจริญอาหาร ขับเหงื่อ รักษาปอด แก้ไอ แก้หอบหืด ช่วยในการขับถ่าย รักษาโรคกระเพาะ แก้ท้องเสีย รักษาริดสีดวงทวาร ขับปัสสาวะ
ผักแพวแดง	ทั้งต้น รสเผ็ดร้อน ช่วยให้เจริญอาหาร ช่วยขับลมในกระเพาะอาหาร ขับ ปัสสาวะ ใบช่วยป้องกันโรคหัวใจ ใช้รับประทานช่วยทำให้เจริญอาหาร แก้ลม ขับลมในกระเพาะอาหาร ช่วยทำให้เลือดลมในร่างกายเดินสะดวกมากขึ้น แก้ ท้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยลดอาการอักเสบ ช่วยรักษาโรคหวัด ช่วยรักษาโรคตับ แข็ง ดอก ใช้ขับเหงื่อ รักษาโรคปอด แก้เลือดดีขึ้น แก้ปวดท้อง ท้องอืด

พืช	สรรพคุณ
	ท้องเฟ้อ ราก ใช้แก้ริดสีดวง บำรุงประสาท แก้ปวดเมื่อยตามร่างกายและข้อกระดูก รักษาหอบหืด แก้ไอ
ผักเสี้ยนผี	ช่วยเจริญไฟธาตุ แก้ปวดท้อง ท้องร่วง แก้ลม ลงท้อง แก้ฝีภายใน
ผักหนอก	ไปใช้ตำประคบแก้ไข้ ทั้งต้นใช้ต้มกับน้ำดื่มทำให้ชุ่มคอ ตำรายาพื้นบ้านล้านนาจะใช้ผักหนอกทั้งต้น นำมาต้มกับไก่และเนื้อในเมล็ดท่อนึ่งกินแก้อาการบวมจากโรคไต ชาวเขาเผ่าอีก้อจะใช้ผักหนอกทั้งต้น นำมาตำพอกหรือคั้นเอาน้ำทา รักษาแผลสด แผลถลอก และใช้เป็นยาห้ามเลือด
ฝ้ายแดง	กินเป็นยาขับปัสสาวะ (เปลือกราก) ผงที่บดได้จากเปลือกรากใช้ชงดื่มเป็นยาช่วยบวมตลูก ทำให้แห้ง และช่วยขับน้ำคาวปลาของสตรี (เปลือกราก) เมล็ดใช้เป็นยารักษาโรคหนองใน
ผิวมะกรูด	สามารถช่วยแก้อาการนอนไม่หลับได้ โดยนำผิวของมะกรูดบดรวมกับ รากชะเอม โพล เฉียงพร้าว ขมิ้นอ้อย แล้วนำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงหัวใจ
ผิวมะนาว	มีน้ำมันหอมระเหย มีวิตามินซี, แคลเซียม, โพแทสเซียม, แมกนีเซียม, โฟเลต และเบต้าแคโรทีน ช่วยป้องกันโรคกระดูกพรุน โรคไขข้ออักเสบ ช่วยรักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด แน่นท้อง และช่วยขับลมได้ดี
ผักยาดำ	ช่วยถ่ายลมเบื้องสูงให้ลงต่ำ ช่วยกัดพอกเสมหะและโลหิต ช่วยทำลายพืชรติกเป็นยาถ่าย ยาระบาย แก้อาการท้องผูก โดยกระตุ้นลำไส้และทางเดินอาหารให้บีบตัว ใช้เป็นยาแทรกในยาระบายหลายตำรับ ช่วยถ่ายพิษไข้ ถ่ายพยาธิตัวดีได้เดือน
ผักส้มป่อย	ใช้เป็นส่วนประกอบของยาที่มีรสเปรี้ยว ช่วยขับเหงื่อ ขจัดสิ่งสกปรกจากร่างกาย เป็นยาประคบลูกประคบแก้ปวดเมื่อย เป็นยาสตรีถ่ายระดูขาว พอกเลือดประจำเดือน ล้างเมือกทางเดินอาหาร เป็นยาระบาย ขจัดพิษออกจากระบบทางเดินอาหาร ช่วยลดน้ำหนัก ลดความอ้วน ช่วยละลายเสมหะ แก้ไอได้ดี
แฝกหอม	มีสรรพคุณทำให้ดวงจิตชุ่มชื้น กลิ่นมีสรรพคุณกล่อมประสาท ใช้ปรุงเป็นยาขับลมในลำไส้ ทำให้หายใจโล่ง บำรุงโลหิต แก้ปวดท้อง จุกเสียด แก้อาการท้องอืด ขับปัสสาวะ แก้ไข้ แก้ไข้พิษ แก้ไข้ภูมิปัญญา แก้ไข้อันเกิดแต่ชาง โลหิต ดี และคุตทะราด แก้อาการประสาท แก้ท้องเดิน แก้อ่อน ต้มอาบทำให้กระชุ่มกระชวย อบอุ่นให้หอม และสกัดน้ำมันหอมระเหย หัว ขับลมใน

พืช	สรรพคุณ
	<p>ลำไ้ ขับปัสสาวะ แก้ก้องเดิน แก้ก้อน แก้ไขหวัด แก้ปวดเมื่อย น้ำมันหอมระเหยมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อ ทำให้ออนหลับ ทำให้สงบ ทำให้ผิวหนังร้อนแดงอย่างอ่อน ขับลมในลำไ้ แก้ไขหวัด แก้ก้องเดิน แก้ก้อน แก้ปวดเมื่อย น้ำมันหอมระเหย ทำให้ออนหลับ</p>
พรมคต	<p>มีสรรพคุณเป็นยาบำรุงกำลัง ทำให้ร่างกายแข็งแรง ใช้ปรุงเป็นยาบำรุงกำลัง ทำให้ร่างกายแข็งแรงได้</p> <p>แก่นมีสรรพคุณช่วยบำรุงไขมัน ตำรับยาพื้นบ้านอีสานจะใช้ผสมกับลำต้นไ้ไก่ นำมาต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ริดสีดวงทวาร</p>
พริก	<p>ช่วยลดน้ำหนัก ช่วยให้อารมณ์สดใสร่าเริง เจริญอาหาร บรรเทาอาการปวด บำรุงสายตา และยังช่วยให้จมูกโล่งหายใจสะดวกขึ้นอีกด้วย</p>
พริกเทศ	<p>บรรเทาความเจ็บปวดมีการสกัดเอาสารแคปไซซินในพริก ให้อยู่ในรูปของครีม ขี้ผึ้ง หรือเจล ใช้ทาเพื่อบรรเทาอาการเจ็บปวดที่ผิวหนัง เช่น ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ปวดเมื่อยตามตัว งูสวัด ช่วยชะลอริ้วรอยก่อนวัย วิตามินซีในพริกช่วยเสริมสร้างคอลลาเจนในร่างกาย การบำรุงและป้องกันความเสื่อมของจอประสาทตา ช่วยลดสารที่มากัดขวางระบบทางเดินหายใจอันเนื่องมาจากการเป็นไข้หวัด ไซนัส หรือโรคภูมิแพ้ต่างๆ ช่วยรักษาโรคคลักปิดลักเปิดหรือโรคเลือดออกตามไรฟัน ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แข็งแรงยิ่งขึ้น ช่วยให้หายใจสะดวก บรรเทาอาการไอ ละลายเสมหะและช่วยขับเสมหะ ช่วยทำลายเซลล์มะเร็งได้ ลดน้ำตาลในเลือด ลดความเสี่ยงโรคหัวใจ ช่วยป้องกันการเกิดโรคหัวใจล้มเหลว ช่วยให้ผนังหลอดเลือดแข็งแรงขึ้น ลดอาการหลอดเลือดอุดตันและหลอดเลือดตีบ ใช้ทาเพื่อบรรเทาอาการเจ็บปวดที่ผิวหนังเช่น ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก งูสวัด เป็นต้น ป้องกันโรคโลหิตจาง ช่วยให้เจริญอาหารพริกจะกระตุ้นการทำงานของต่อมไ้ลาย ช่วยลดน้ำหนักสาร thermogenic ซึ่งเป็นสารก่อความร้อนในร่างกายที่อยู่พริก ช่วยกระตุ้นการเผาผลาญได้ดี</p>
พริกไทย	<p>บรรเทาอาการเกี่ยวกับระบบย่อยอาหาร ขับพยาธิ แก้ลมจุกเสียดแน่น ท้องอืดเพื่อ ขับลม ขับเสมหะ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุแก้อาการอาหารไม่ย่อย ระวังอาการอาเจียน ผ่อนคลายอาการไม่สบายจากอาหารเป็นพิษจากอาหารทะเลและเนื้อสัตว์</p>

พืช	สรรพคุณ
พริกร้อน	มีรสเผ็ดร้อนใช้เป็นยาขับลม ขับเหงื่อ แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นยาบำรุงธาตุ ช่วยให้เจริญอาหาร ขับลม ขับเสมหะ บำรุงธาตุ ใช้เป็นส่วนผสมสำคัญในยาอายุวัฒนะ
พริกหอม	ช่วยยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อโรค ลดอาการอักเสบ บำรุงหัวใจ บำรุงโลหิต ลดความดัน และใช้เป็นยาบำรุงร่างกายของผู้ที่มีร่างกายอ่อนแอ
พิกุล	บำรุงหัวใจ แก้ปวดหัว แก้เจ็บคอ แก้อ่อนใน ฝาดสมาน แก้ท้องเสีย บำรุงโลหิต แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ
พิมเสน	เป็นยาขับเหงื่อ ขับเสมหะ กระตุ้นการหายใจ กระตุ้นสมอง บำรุงหัวใจ ใช้เป็นยาระงับความกระวนกระวาย ทำให้ง่วงซึม แก้ลมวิงเวียน หน้ามืด หัวใจอ่อน บำรุงหัวใจ ทำให้ชุ่มชื้น ทำให้เรอ ขับผายลม แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ แก้ปวดท้อง แก้ปวดแผลสด แผลเรื้อรัง แผลกามโรค แผลเนื้อร้าย ผสมในตำรับยาหอม
พิลังกาสง	แก้โรคหนองใน ต่ำกับสุราเอาน้ำรับประทาน เอากากตำพอกปิดแผล ถอนพิษงู ตะขาบ แมงป่อง และแก้ลมเป็นพิษ
พิชณาศน์	รากรสจืดเผื่อนำ ขี้ผึ้ง ขี้ผึ้งภายใน แก้คางทูม แก้ฟกบวมตามข้อ ตามกล้ามเนื้อ ส่วนตำรายาพื้นบ้านระบุว่า ราก ช่วยลดไข้ในเด็ก บำรุงน้ำนม แก้ฝี แก้พิษงู บำรุงน้ำนม และใน บัญชียาจากสมุนไพร ตามประกาศ คณะกรรมการแห่งชาติด้านยา ระบุการใช้เหง้าพิชณาศน์ เป็นส่วนประกอบ ใน “ตำรับยาเขียวหอม” ซึ่งมีสรรพคุณ บรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษหัด พิษอีสุกอีใส (บรรเทาอาการไข้จากหัด และอีสุกอีใส)
พุดซ้อน	มีฤทธิ์ขับความร้อน ระบายความร้อน แก้ไข้ แก้หงุดหงิดกระวนกระวาย ช่วยเสริมความชื้น ทำให้เลือดเย็น แก้เลือดกำเดาไหล แก้ปัสสาวะและอาเจียนเป็นเลือด (เนื่องจากเลือดมีพิษร้อน) แก้ดีซ่าน (ตัวเหลืองจากความร้อนหรือร้อนขึ้นของตับและถุงน้ำดี) มีฤทธิ์บรรเทาอาการพิษอักเสบ แก้พิษอักเสบของแผล ฝี อักเสบ อาการบวมจากการกระทบกระแทก ลดบวมจากการอักเสบ ช่วยระงับอาการปวด แก้อาการอักเสบบวมแดง
ไพล	ช่วยขับโลหิตและกระจายเลือดเสีย ส่วนลำต้นช่วยเรื่องปรับสมดุล ใบช่วยแก้ปวดเมื่อยหรือมีไข้ และรากช่วยบรรเทาอาการเลือดกำเดาไหลได้

พืช	สรรพคุณ
มหากาฬ	หัวมีรสเย็น ใช้ดับพิษร้อน พิษกาฬ พิษอักเสบ พิษเชื้องซึม แก้ไข้ แก้ปวด คลุ้มคลั่ง แก้พิษตานซาง แก้เริม งูสวัด แก้อาการกระสับกระส่าย รักษาแผลมดลูก ในสตรี ช่วยขับประจำเดือน ใบสด ขับระดู ตำพอกฝี หรือหัว
	ละมะลอก งูสวัด เริม ทำให้เย็น ถอนพิษ แก้ปวดแสบปวดร้อน แก้อักเสบ
มหาละลาย	ดับพิษร้อน แก้กาฬ แก้ไข้ทุกชนิด แก้ฝี แก้พิษอักเสบซำบวม
มหาสดำ	ดับพิษร้อน แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้กาฬพิษในกระตุก มักใช้ร่วมกับมหาสดาง และมหาละลาย โดยใช้เนื้อไม้ปรุงเป็นยาดับพิษร้อน แก้กาฬ แก้ไข้ทุกชนิด ใช้ฝนทาเกลื่อนฝี แก้อักเสบ แก้บวม
มหาหิงค์	รักษากลาก แก้แมลงกัดต่อย แก้ปวด แก้บวม นอกจากนั้นแล้วกลิ่นของมหาหิงค์ยังใช้ในการรักษาโรคหัด และบรรเทาอาการไอได้อีกด้วย
มหาหิงค์	ใช้ทาภายนอกเพื่อรักษา กลาก แก้แมลงกัดต่อย แก้ปวด แก้บวม นอกจากนั้นแล้วกลิ่นของมหาหิงค์ยังใช้ในการรักษาโรคหัด และบรรเทาอาการไอได้อีกด้วย
มะกรูด	ใบมะกรูด ลักษณะเด่นของต้นมะกรูดคือใบที่ให้ความหอม มีสารที่ให้ประโยชน์มากมาย เช่น เบต้าแคโรทีน สามารถบรรเทาอาการไข้ใน บรรเทาอาการไอ ป้องกันการเกิดมะเร็ง ต้านการเจริญเติบโตของเซลล์มะเร็ง ผลมะกรูด บรรเทาอาการไอ แก้อาการอาเจียนเป็นเลือดแก้อาการไข้ใน พอกโลหิต ราก บรรเทาอาการไข้ ลดเสมหะ บรรเทาอาการแน่นท้องจุกเสียด แก้พิษฝีภายใน ผิวมะกรูด ผิวของผลมะกรูดที่ขรุขระ นำมาเป็นยาแก้อาการนอนไม่หลับ บำรุงหัวใจ ขับลมและแก้อาการหน้ามืดวิงเวียน
มะกล่ำเครือ (มะกล่ำตาหนู)	ใบ ต้มดื่มแก้เจ็บคอ แก้หลอดลมอักเสบ แก้ตับอักเสบ กระตุ้นน้ำลาย ขับปัสสาวะ แก้ปวดบวมตามข้อ ปวดตามแนวเส้นประสาท ตำพอกแก้ปวดบวม แก้อักเสบ แก้จุดต่างดำนใบหน้า เถาและราก ต้มดื่มแก้เจ็บคอ แก้หืด แก้ไอแห้ง แก้หลอดลมอักเสบ กัดเสมหะ แก้อ่อนใน แก้อาเจียน แก่ตีช่าน ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ เมล็ด มีส่วนประกอบสำคัญที่เป็นพิษสูง จึงควรใช้เป็นยาภายนอก โดยการบดผสมกับน้ำมันพืช ทาแก้กลากเกลื้อน ขำพยาธิผิวหนัง แผลมีหนอง บวมอักเสบ และใช้เป็นยาฆ่าแมลง

พืช	สรรพคุณ
มะขามป้อม	ลดการแข็งตัวของหลอดเลือดแดง โรคเบาหวาน ตับอ่อนอักเสบ โรคมะเร็ง ท้องเสีย โรคทางสายตา ปวดข้อ ถ่ายเป็นเลือด โรคอ้วน โรคข้อเข่าเสื่อม หรือ ฆ่าเชื้อแบคทีเรีย
มะเขือขื่น	รากลนำไปใช้เป็นยาขับเสมหะ ทำให้น้ำลายแห้ง แก้ไข้ สันนิบาต แก้น้ำลายเหนียว แก้ไอ กระทุ้งพิษไข้ แก้ไข้ที่มีพิษร้อน โดยกะจำนวนพอประมาณต้มน้ำดื่ม หรือรากล สามารถนำไปปรุงเป็นยาอื่น แก้กามตายด้าน บำรุงกำหนด (เข้ายาตัวอื่น) ได้ผลดีระดับหนึ่ง ผลแก่หรือสุกที่เปลือกผลเป็นสีเหลืองกิน แก้เสมหะ แก้น้ำลายเหนียว แก้ไข้ สันนิบาตได้เช่นกัน
มะงั่ว	เป็นยาพอกโลหิตระดู ขับโลหิตระดู กัดเสมหะ กัดเถาตานในท้อง แก้เลือดออกตามไรฟัน และแก้ไอ, เปลือก ผล-ใช้รักษาขี้กลาก แก้ลมเสียดแน่น และแก้ลมขึ้นเบื้องสูง
มะนาว	ช่วยบรรเทาอาการปวดศีรษะ ช่วยแก้ไอเจ็บ เป็นลมวิงเวียนศีรษะ เมามากได้ ช่วยรักษาโรคความดันโลหิตสูงและต่ำ มะนาวก็เป็นยาอายุวัฒนะและช่วยในการเจริญอาหาร แก้อาการวิงเวียนหลังคลอดบุตร แก้อาการลมเย็บ
มะปราง	ถอนพิษ ผิดสำแดง แก้ไข้กลับ ไข้ซ้ำ แก้ไข้ตัวร้อน แก้เสมหะ กัดเสมหะในคอ แก้เสลดทางวัว แก้น้ำลายเหนียว พอกโลหิต
มะเฟือง	ใบรสจืดมันเย็น ต้มดื่มดับพิษร้อน แก้ไข้ ถอนพิษไข้ ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขัด บดทาหรือพอก แก้เม็ดผดผื่นคัน ต้มน้ำอาบแก้ตุ่มคัน บวม แผลมีหนอง ห้ามเลือด แก้ปวด ถอนพิษแมงมุม แก้พิษงู แก้กลากเกลื้อน แก้ปวดฟัน รักษาอีกสุกอีใส ใบและราก เป็นยาเย็น ดับพิษร้อน แก้ไข้ แก้กาฬขึ้นภายนอกภายใน แก้พิษสำแดง แก้ไข้ แก้อาเจียน ยอด ผสมกับรากมะพร้าว แก้ไข้หวัดใหญ่ แก่น ราก ต้มกิน แก้ท้องร่วง แก้เจ็บเส้นเอ็นผล รสเปรี้ยวหวานเย็น รับประทานแก้ไอ แก้ไข้ ระงับความร้อน ถอนพิษผิดสำแดง แก้คอแห้ง แก้กระหายน้ำ แก้อาเจียน แก้ปอด ขับเสมหะ ขับน้ำลาย ขับปัสสาวะ ขับนิ่ว แก้กามโรค แก้บิด แก้ท้องร่วง ลดการอักเสบ บวม แก้อาเจียนเป็นโลหิต แก้เลือดออกตามไรฟัน ใช้สระผม บำรุงเส้นผม ขจัดรังแค คั้นเอาน้ำจากผลกินแก้ไข้ แก้เมา แก้ม้ามโตเนื่องจากไข้ป่า ขับนิ่ว แก้หนองใน ขับเลือดเสีย กินมาก ขับระดู ทำให้แห้ง ดอก รสจืดเย็น ต้มดื่ม แก้ไข้ ขับพยาธิถอนพิษเฮโรอีน ใช้ทา

พืช	สรรพคุณ
	แก้แพ้ เปลือกต้น รสฝาดเมา แก้ไข้ท้องเสีย ดับพิษแผลปวดแสบปวดร้อน เปลือกลำต้นชั้นใน แก้ผดผื่นคัน รากรสหวานเย็น แก้ปวดศีรษะ ปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ ดับพิษร้อน แก้ไข้ แก้ปวดแสบกระเพาะอาหาร จุกแน่นอก
มะรุ้ม	มีสารต้านอนุมูลอิสระ ช่วยให้ผิวพรรณเปล่งปลั่ง สดใสเสริมสร้างภูมิคุ้มกันแก่ร่างกาย ลดไขมัน และคอเลสเตอรอล รักษาโรคโลหิตจางบำรุงหัวใจ ลดน้ำตาล เหมาะสำหรับผู้ป่วยเบาหวาน ช่วยลดไข้ แก้หวัด บรรเทาอาการไอ
มะลิ	แก้ปวดหัว ดอกมะลิสามารถบรรเทาอาการปวดหัวได้ โดยใช้ส่วนของดอกสด นำมาตำให้ละเอียดใช้พอกขมับ จะช่วยแก้อาการปวดหัว หรือจะใช้ส่วนรากสด ประมาณ ๑-๑.๕ กรัมนำมาต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ปวดหัว รักษาอาการผิวไหม้จากแดดและผื่น รักษาอาการหงุดหงิด แก้ปัญหาเรื่องทางเพศ แก้อาการอ่อนเพลียจากแดด
มะแว้ง	ใบและรากของมะแว้งใช้เป็นยารักษาวัณโรค ผลของมะแว้งช่วยบำรุงโลหิต ต้นของมะแว้งใช้การในขับเหงื่อ รากช่วยขับลม เปลือกของต้นมะแว้งนำมาฝนรับประทานแก้พิษงู ลำต้นของมะแว้งมีสรรพคุณในการขับเสมหะ ราก เป็นยาแก้ไข้ ผลมะแว้ง สามารถลดความดันโลหิตสูง ผลมะแว้งบรรเทาอาการไอได้ ใบ บำรุงธาตุ แก้น้ำลายเหนียว
เมล็ดในมะนาว	แก้พิษตานซาง แก้หทัยเจ็จัด แก้ไข้ขับเสมหะ แก้พิษฝีภายใน
ยาดำ	แก้โรคท้องผูก โดยกระตุ้นลำไส้และทางเดินอาหารให้บีบตัว ใช้เป็นยาแทรกในยาระบายหลายตำรับ จนกระทั่งมีคำพังเพยว่า “แทรกเป็นยาดำ” หมายถึงแทรกหรือปนอยู่ทั่วไป เป็นยาถ่าย ถ่ายลมเบื้องสูงลงสู่เบื้องต่ำ กัดพอกเสมหะและโลหิต ถ่ายพิษไข้ ถ่ายพยาธิตัวตืด ไล่เดือน ขับน้ำดี มีฤทธิ์ไซรัทท้อง ผงกับเหล้าขาวทาหัวฝี ทาแก้ฟกบวม
ยาดำ (ได้จากการเคี้ยวน้ำยางสีเหลืองจากใบว่านหางจระเข้)	แก้โรคท้องผูก โดยกระตุ้นลำไส้และทางเดินอาหารให้บีบตัว ใช้เป็นยาแทรกในยาระบายหลายตำรับ จนกระทั่งมีคำพังเพยว่า “แทรกเป็นยาดำ” หมายถึงแทรกหรือปนอยู่ทั่วไป เป็นยาถ่าย ถ่ายลมเบื้องสูงลงสู่เบื้องต่ำ กัดพอกเสมหะและโลหิต ถ่ายพิษไข้ ถ่ายพยาธิตัวตืด ไล่เดือน ขับน้ำดี มีฤทธิ์ไซรัทท้อง ผงกับเหล้าขาวทาหัวฝี ทาแก้ฟกบวม

พืช	สรรพคุณ
ระย่อม	ตำรายาพื้นบ้านล้านนาจะใช้รากระย่อมใหญ่ เป็นยาลดความดันโลหิต รากมีสรรพคุณเป็นยาบำรุงหัวใจ รากใช้เป็นยาแก้ไข้ รากใช้ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้อาการหนาวสั่น มีรสขมมาก รากใช้เป็นยาแก้บิด ใบใช้ตำพอกแก้สัตว์มีพิษต่อย
รากจิงจ้อ	แก้อาการปวดเมื่อยปัสสาวะ และทางเดินปัสสาวะอักเสบ น้ำคั้นเป็นยาเย็น ขับปัสสาวะ ใช้หยอดแก้ตาอักเสบ ราก รับประทานดิบ ๆ เป็นยาเจริญอาหาร ช่วยย่อยอาหารแก้เสมหะและลม ธาตุไฟกล้า ฟกช้ำ เลือดกำเดาออก
รากชะพลู	ช่วยให้เจริญอาหาร ช่วยขับเสมหะ ทำเสมหะให้งวด ทำให้เลือดลมซ่าน แก้ธาตุพิการ รักษาโรคเบาหวาน ช่วยทำให้ระบบหมุนเวียนโลหิตดี แก้คอเสมหะ ทำให้เสมหะแห้ง และช่วยย่อยอาหาร
รากตองแตก	ใช้เป็นยารักษาโรคโลหิตจาง เป็นยาแก้ไข้ ส่วนใบมีสรรพคุณเป็นยาถอนพิษไข้ เมล็ดมีสรรพคุณเป็นยาถ่ายพิษไข้ ใช้ต้มกับน้ำดื่มหรือฝนน้ำกินเป็นยาถ่ายเสมหะเป็นพิษ (เสมหะเขียวเป็นก้อนหรือบิด) แก้เสมหะ ขับเสมหะ เป็นยาขับลม แก้อาการจุกเสียด แก้ท้องเสีย ใช้ต้มกับน้ำดื่มหรือฝนน้ำกินเป็นยาถ่ายลม เป็นพิษ ใช้ฝนทาแก้อาการฟกช้ำ
รากปืบ	ช่วยบำรุงปอด รักษาวัณโรค ช่วยรักษาปอดพิการ
รากเปล้าทั้ง ๓ รากเปล้าใหญ่ รากเปล้าน้อย รากเปล้า แหบทอง	ขับลมและแก้โรคผิวหนังผื่นคัน น้ำเหลืองเสีย แก้โรคเรื้อน มะเร็ง คุดทะราด กระจายลม ทำน้ำเหลืองให้แห้ง รากต้มน้ำกินแก้โรคเหน็บชา โรคทางเดินปัสสาวะ แก้ปวดเมื่อย เจริญอาหาร และแก้ร้อนใน แก้ลมขึ้นเบื้องบนให้เป็นปกติ ฝนกับน้ำ ทาแก้ปวดข้อ ปวดขา
รากเล็บมือนาง	ใช้ถ่ายพยาธิ รักษาตานซาง แก้อุจจาระเป็นฟองและอุจจาระขาว เหมือนควาโนเด็ก ช่วยเจริญอาหาร
รากอังกาบ	ช่วยบำรุงธาตุในร่างกาย ช่วยเจริญธาตุไฟ ช่วยฟอกโลหิตในร่างกาย ช่วยแก้ลม ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ใช้เป็นยาแก้ระดูขัด ฟอกโลหิตระดูของสตรี แก้

พืช	สรรพคุณ
	ประจำเดือนคั่งค้างเป็นลิ่มเป็นก้อน ช่วยแก้อาการเจ็บปวดเมื่อยบั้นเอว ช่วยแก้อาการบวม ใช้แก้พิษงู พิษตะขาบ
รากโอหนือขาว (อีเหนียว)	แก้อาการปวดศีรษะ แก้ตัวร้อน ใช้เป็นยาแก้ปวดฟัน เป็นยาแก้ท้องเสีย แก้ลำไส้อักเสบ ใช้เป็นยาถ่าย เป็นยาขับพยาธิ ขับพยาธิไส้เดือนในเด็ก เป็นยาขับปัสสาวะ
ลูกจันทร์ชะเอม	ใช้แก้ธาตุพิการ บำรุงกำลัง แก้ไข้ บำรุงหัวใจ บำรุงธาตุ แก้จุกเสียด ขับลม รักษาอาการอาหารไม่ย่อย คลื่นไส้อาเจียน ท้องเสีย แก้บิด แก้กำเดา แก้ท้องร่วง แก้ร้อนใน กระจายน้ำ แก้เสมหะโลหิต แก้ปวดมดลูก และบำรุงโลหิต เปลือกเมล็ด รสฝาดมันหอม สมานบาดแผลภายใน แก้ท้องอืด แก้ปวดท้อง
ลูกจันทร์	ใช้แก้ธาตุพิการ บำรุงกำลัง แก้ไข้ บำรุงหัวใจ บำรุงธาตุ แก้จุกเสียด ขับลม รักษาอาการอาหารไม่ย่อย คลื่นไส้อาเจียน ท้องเสีย แก้บิด แก้กำเดา แก้ท้องร่วง แก้ร้อนใน กระจายน้ำ แก้เสมหะโลหิต แก้ปวดมดลูก และบำรุงโลหิต เปลือกเมล็ด รสฝาดมันหอม สมานบาดแผลภายใน แก้ท้องอืด แก้ปวดท้อง
ลูกบัวแก้ว	บำรุงม้าม แก้อาการท้องเสีย ลดตกขาวในสตรี ช่วยบำรุงไต ลดอาการอสุจิเคลื่อนเองและฝันเปียกในผู้ชาย
ลูกผักชี	แก้พิษตานซาง แก้กระหายน้ำ แก้ลมวิงเวียน แก้บิด ถ่ายเป็นเลือด แก่ริดสีดวงทวาร แก้ปวดฟัน ช่วยย่อยอาหาร ขับลม บำรุงธาตุ ต้มน้ำอาบเมื่อเป็นหัด แก้อาการคลื่นไส้อาเจียน ใช้ผลิตเป็นน้ำมันเมล็ดผักชี ซึ่งเป็นน้ำมันหอมระเหย หากถูกผิวหนังอาจระคายเคืองได้
ลูกผักเสี้ยน	ทั้งต้น มีรสขมร้อน ช่วยเจริญไฟธาตุ แก้ปวดท้อง ท้องร่วง แก้ลม ลงท้อง แก้ฝีภายใน ทำให้หนองแห้ง แก้พิษฝี แก้ไข้ตรีโทษ ใช้ถ่ายพยาธิตัวกลม แก้โรคไขข้ออักเสบ ทาแก้โรคผิวหนัง หยอดหูแก้หูอักเสบ ใบ รสร้อนขม แก้ฝีในปอด ขับหนองฝี ขับน้ำเหลืองเสีย แก้ปัสสาวะพิการ ขับลมให้ลงสู่เบื้องต่ำ เป็นยาระบายอ่อนๆ ใช้พอกแก้ปวดศีรษะ แก้ปวดหลัง ดอก รสขมขึ้นร้อน ใช้ฆ่าเชื้อโรค ฆ่าพยาธิผิวหนัง ผล รสเมาร้อนขม ใช้ฆ่าพยาธิ ราก รสร้อนขม กระตุ้นหัวใจ แก้วัดโรค แก้โรคผอมแห้งของสตรี แก้เลือดออกตามไรฟัน เมล็ด รสร้อนขม ขับน้ำเหลืองเสีย กระตุ้นหัวใจ แก้เลือดออกตามไรฟัน ต้น รสขมร้อน กลิ่นฉุน ทำให้หนองแห้ง

พืช	สรรพคุณ
ลูกพลับ	ผล มีรสร้อน ฝาด สุขุม มีสรรพคุณแก้ไข้ แก้ท้องเสีย แก้ลมพิษ แก้ธาตุพิการ แก้ซาง ใบ มีรสเผื่อนร้อน แก้ดับพิษการ แก้ปวดพิษการ ดอก มีรสเผื่อนขมเมา ข่า เชื้อโรค ราก มีรสเผื่อนเมา เบรียวลเล็กน้อย มีสรรพคุณแก้กามโรค แก้โรคหนองใน ต่ำกับสุราเอาน้ำรับประทาน เอากากตำพอกปิดแผล ถอนพิษงู ตะขาบ แมงป่อง และแก้ลมเป็นพิษ ต้น มีรสเผื่อนเมา ประสมกับสมุนไพรอื่น แก้โรคเรื้อน ข่าพยาธิที่ผิวหนัง
ลูกมะแว้ง	เป็นยาเย็น ใช้เป็นยาแก้ไข้ ขับเสมหะ แก้ปวดฟัน แก้ไช้ส ช่วยขับลม แก้ปวดหัว ปวดบวมอักเสบ รักษาต่อมทอนซิลอักเสบ ต่อม้ำเหลืองอักเสบ แก้ปวดกระเพาะ
ลูกโหระพาเทศ	ใบ : มีกลิ่นฉุน รสร้อน แก้ลมวิงเวียน ขับลมในลำไส้ ขับผายลม แก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้ปวดท้อง ทำให้เรอ แก้จุกเสียดในท้อง แก้พิษตานซาง ช่วยย่อยอาหาร แก้หวัดช่วยเจริญอาหาร ทั้งต้น : แก้พิษตานซาง แก้เด็กนอนสะดุ้งผวาเพราะโทษน้ำดี
ว่านกีบแรด	รสจืดฝาดเย็น แก้พิษไข้ พิษตานซาง แก้พิษกำเดา แก้ฝี รักษาแผลในปากคอ แก่น้ำลายเหนียว แก้กาฬมูตร (ปัสสาวะสีดำ) แก้ปวดศีรษะ ขับปัสสาวะ ฝาด สมาน แก้ท้องเสีย อาเจียน แก้กตาเจ็บ มักใช้ร่วมกับว่านร้อนทอง ราก รสจืด เย็นฝาด ใช้ห้ามเลือด
ว่านนางคำ	ช่วยกระทุ้งพิษต่าง ๆ ในร่างกาย ช่วยแก้พิษจากว่านร้ายต่าง ๆ แก่ฤทธิ์ของว่านทั้งปวง เพราะว่านนางคำจัดเป็น "พญาว่าน" สมุนไพรว่านนางคำ น้ำมันหอมระเหยจากว่านนางคำมีสารที่มีคุณสมบัติเป็นสารต่อต้านอนุมูลอิสระ หัว และรากว่านนางคำ มีสรรพคุณช่วยควบคุมธาตุในร่างกาย
ว่านน้ำ	เหง้า เป็นยาขับลม ยาหอม แก้ธาตุพิการ เป็นยาขมช่วยเจริญอาหาร ช่วยได้ในอาการท้องเสีย อาหารไม่ย่อย และอ่อนเพลีย ราก แก้ไข้มาลาเรีย แก้หวัด หลอดลมอักเสบ แก้เจ็บคอ แก้ปวดฟัน เป็นยาระบาย แก้เส้นกระดูก บำรุงหัวใจ แก้หืด แก้เสมหะ เผาให้เป็นถ่านรับประทานถอนพิษตลอด แก้ปวดศีรษะ แก้ลมท้อง พอกแก้ปวดตามข้อและกล้ามเนื้อ แก้บิด แก้ไอ แก้ปวดท้อง แก้จุกเสียด หัว ใช้ขับลมในท้อง แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ แน่นจุกเสียด ช่วยย่อยอาหาร แก้โรคกระเพาะอาหาร แก้ธาตุพิการ แก้ลมจุกแน่นในทรวงอก แก้ลมที่อยู่ในท้อง

พืช	สรรพคุณ
	แต่นอกกระเพาะและลำไส้ บำรุงธาตุน้ำ แก้ข้อกระดูกหัก แผลง ขับเสมหะ แก้ปวดท้อง แก้ท้องเสีย แก้บิด ขับพยาธิ กินมากทำให้อาเจียน บำรุงกำลัง แก้โรคลม แก้ปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ แก้ไข้จับสั่น บำรุงประสาท หลอดลม บิดในเด็ก ขับเสมหะ ขับระดู ขับปัสสาวะ รากฝนกับสุราทาหน้าอกเด็กเพื่อเป็นยาคุมพิษแก้หลอดลมและปอดอักเสบ เหง้าต้มรวมกับขิงและโพลกินแก้ไข้ผสมชุมเห็ดเทศ ทาแก้โรคผิวหนัง
ว่านมหากาฬ	ตามตำรายาไทยระบุว่า หัวมีรสเย็น ใช้ดับพิษร้อน พิษกาฬ พิษอักเสบ พิษเชื้องซึม แก้ไข้ แก้แพ้ คลุ้มคลั่ง แก้พิษตานซาง แก้เริม งูสวัด แก้อาการกระสับกระส่าย รักษาแผลมดลูกในสตรี ช่วยขับประจำเดือน ใบสด ขับระดู ตำพอกฝี หรือหัวละมะลอก งูสวัด เริม ทำให้เย็น ถอนพิษ แก้ปวดแสบปวดร้อน แก้อักเสบ ตันและราก มีรสขม เป็นยาเย็น มีพิษเล็กน้อย ออกฤทธิ์ต่อตับ ใช้เป็นยาดับพิษร้อน ถอนพิษไข้ แก้ไข้เชื้องซึม ทำให้เลือดเย็น และช่วยพอกเลือด บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ใช้คลายเส้น แก้ปวดเมื่อย ปวดบวม ฟกช้ำ
ว่านร้อนทอง	หัวได้ดินรสเผ็ดปร่า แก้พิษทั้งปวง เช่น พิษฝี พิษงู พิษตะขาม แมลงป่อง แก้พิษซาง เป็นยาสมานคุมธาตุ ช่วยย่อยอาหาร แก้ท้องเสีย แก้บิดมูกเลือด ท้องอืดเฟ้อ แก้พิษ ตานซางเด็ก ทำให้ธาตุดีขึ้น ทำให้เจริญอาหาร มักใช้ร่วมกับว่านกีบแรด เป็นส่วนผสมในตำรับยาเขียวหอม
สน	ใช้แก่นนำมาต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้บิด แก้ท้องร่วง ท้องเดิน ปวดท้อง ชันสนใช้เป็นยาแก้บิด น้ำมันสนใช้หยดลงในน้ำร้อนประคบท้องแก้ท้องบวม แก้ลำไส้พิการ และช่วยแก้มดลูกอักเสบ ใบและเปลือกใช้ต้มน้ำเป็นยาแก้ผดผื่นคันตามผิวหนังตามร่างกาย
ส้มกุ้ง	ใบ เป็นยาแก้ไอ แก้ไข้ใน แก้หอบหืด ขับฟอกโลหิตระดู เถา ขับฟอกโลหิตระดู เป็นยาระบายอ่อนๆ และแก้ไอ ราก เป็นยาถ่ายพรรตึก (แก้ท้องผูก) แก้ไข้ใน และแก้ไอ
สมอไทย	แก้บิด แก้ไข้ ขับเสมหะ แก้โลหิตในอุทร แก้น้ำดี เป็นยาระบายชนิดรู้ถ่ายรู้ปิด แก้ลมป่วง แก้พิษร้อนภายใน

พืช	สรรพคุณ
สมอพิเภก	ผลอ่อน แก้ไข้เพื่อเสมหะ และไข้เจือลม เป็นยาระบาย ยาถ่าย ผลแก่ แก้เสมหะจุกคอ ทำให้ชุ่มคอ แก้โรคตา แก้ธาตุกำเริบ บำรุงธาตุ แก้ไข้ แก้ริดสีดวง แก้ท้องร่วงท้องเดิน รักษาโรคท้องมาน เมล็ดใน แก้บิด แก้บิดมูกเลือด
สมุลแว้ง	เปลือกต้น หอมฉุน รสร้อนปรา่ แก้มวงเวียน และลมที่ทำให้ใจสั่น แก้พิษหัวดีกำเดา ขับลมในลำไส้ แก้ธาตุพิการ
สะค้าน	ขับลมในลำไส้ แก้แน่น แก้จุกเสียด บำรุงธาตุ ทำให้ผายเรือ และใช้ปรุงยาธาตุ แก้ธาตุพิการ เป็นตัวยาประจำธาตุลม
สารภี	<p>ดอก รสหอมเย็น จัดอยู่ในเกสรทั้งห้า ใช้บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย ทำให้เจริญอาหาร แก้ไข้พิษร้อน ใช้ผสมในยาหอมแก้ลม วิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย แก้อ่อนใน ชูกำลัง บำรุงหัวใจและประสาท บำรุงปอด แก้โลหิตพิการ ขับลม ผาดสมาน รักษาธาตุไม่เป็นปกติ เกสร รสหอมเย็น เป็นยาแก้ไข้ บำรุงครรภ์ รักษา ทำให้ชื่นใจ</p> <p>ผลสุก รสหวาน รับประทานได้ เป็นยาบำรุงหัวใจ ขยายหลอดโลหิต</p>
สารส (เสาวรส)	สรรพคุณแก้เจ็บคอ บรรเทาอาการไอ ลดเสมหะ เพราะเป็นผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวซึ่งมีวิตามินซีสูง และยังเสริมภูมิคุ้มกันไม่ให้เป็นหวัดได้ง่าย ช่วยบำรุงสายตา มีวิตามินเอและเบต้าแคโรทีนในการต้านอนุมูลอิสระ ป้องกันเซลล์ประสาทตาเสื่อม ช่วยบำรุงหัวใจ เพราะมีโพแทสเซียมสูงช่วยให้ระบบการทำงานของหัวใจมีประสิทธิภาพ และความดันโลหิตดีขึ้น
สารส้ม	ช่วยในการสมานแผล ช่วยหยุดเลือดในแผลตื้นเล็ก แก้แผลบวม แก้บาดแผลในปาก แก้รำมะนาดเหงือก ในสมัยก่อนเวลาปวดฟัน จึงผสมสารส้มกับน้ำใช้อม บรรเทาอาการปวดฟัน และป้องกันฟันโยกหลุด ทำให้ฟันมันคงแข็งแรง รวมถึงแก้ระดูขาวในสตรี แก้หนองใน แก้หนองเรื้อรัง และเป็นยาขับปัสสาวะ
หญ้าเกร็ดหอย	ทั้งต้นมีรสจืดเย็น มีสรรพคุณเป็นยาดับพิษร้อน แก้อาการร้อนในกระหายน้ำ เป็นยาแก้ไข้ ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ใช้เป็นยาแก้ตีพิการ

พืช	สรรพคุณ
หญ้าขี้ฉား	<p>ราก นำมาต้มกับน้ำดื่มช่วยทำให้เจริญอาหาร หรือจะใช้รากหญ้าขี้ฉားร่วมกับ รากมะกอกและรากหญ้าปากควาย นำมาแช่กับน้ำดื่มเป็นยาช่วยให้เจริญอาหารก็ได้ ช่วยแก้อาการคลื่นเหียนอาเจียน</p> <p>ต้นและใบ นำมาต้มใส่เกลือเป็นยาบ้วนปาก</p> <p>ใบ ใช้เป็นยาแก้ไข้ ช่วยดับพิษไข้ แก้พิษกาฬ พิษโลหิต (ราก)</p>
หญ้าคา	<p>ช่อดอก รสขม สุขุม ใช้ห้ามเลือด แก้ปวด อาเจียนเป็นเลือด บาดแผลจากของมีคม</p> <p>ขน (ดอกแก่) รสขม สุขุม ไม่มีพิษ ใช้ห้ามเลือดกำเดาออก ปัสสาวะเป็นเลือด อุจจาระเป็นเลือด ไข้สด แก้แผลบวมอักเสบ ผิมีหนอง</p> <p>ราก รสขมเย็น ใช้ห้ามเลือด ขับปัสสาวะ แก้ไข้ ไอ กระจายน้ำ อาเจียนเป็นเลือด เลือดกำเดาออก ความดันเลือดสูง ปัสสาวะเป็นเลือดหนองในปัสสาวะ ขัด บวม น้ำ ดีซ่าน ประจำเดือนมามากเกินไป</p>
หญ้าใต้ใบ	<p>ในการ แก้ปวด รักษาแผล ต้านแบคทีเรีย ต้านการเป็นพิษต่อตับ ป้องกันและกำจัดนิ่ว ต้านมาเลเรีย ป้องกันการก่อกลายพันธุ์ ต้านการปวดเกร็ง ต้านไวรัส ขับปัสสาวะ ขับลม ป้องกันไม่ให้ตับถูกทำลายและบำรุงตับ ลดคอเลสเตอรอล ลดน้ำตาลในเลือด ลดความดัน</p>
หญ้าปากควาย	<p>ช่วยลดตัวร้อน ช่วยบรรเทาอาการไข้ ช่วยแก้ร้อนใน ช่วยขับปัสสาวะ แก้อาการท้องเสีย ช่วยในการย่อยอาหาร</p>
หน่อไม้	<p>ลดการเกิดมะเร็งลำไส้ใหญ่ ป้องกันอาการท้องผูก ช่วยย่อยอาหาร</p>
หมากเมี่ยง	<p>ใบรสจืดมันเย็น ล้อมดับดับพิษใบต้มเอาน้ำดื่ม ขับพิษไข้หัว แก้ตัวร้อน แก้ไข้หวัด แก้ร้อนในกระจายน้ำ</p>
หอมแดง	<p>เป็นยาแก้ท้องอืดแน่น แก้บวม น้ำ ขับพยาธิ ปวดหลังบริเวณเอว ปวดประจำเดือน แก้ไข้ ขับลม ทำให้ร่างกายอบอุ่น</p>
หัวบุก	<p>หัวบุกมีรสเผ็ด เป็นยาร้อน มีพิษ ออกฤทธิ์ต่อม้าม ตับ และระบบทางเดินอาหาร มีสรรพคุณช่วยลดระดับน้ำตาลในเส้นเลือด ใช้เป็นอาหารสำหรับผู้ป่วยโรคเบาหวานและผู้ป่วยโรคไขมันในเลือดสูง ใช้เป็นยารักษาโรคมะเร็ง ใช้เป็นยาแก้ไข้จับสั่นช่วยแก้อาการไอ</p>
หัวแห้วหมู	<p>หัวรสขาคิดจะร้อนเผ็ด ขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง แก้ปวดประจำเดือน แก้ประจำเดือนผิดปกติ บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้ท้องอืดเพื่อ บำรุงกำลัง บำรุง</p>

พืช	สรรพคุณ
	<p>ครรภ์รักษา (บำรุงทารกในครรภ์) เป็นยาบำรุงหัวใจ ขับเหงื่อ ขับระดู ขับปัสสาวะ แก้ไข้ เป็นยาผัดสมาน สงบประสาท เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ไข้ ลดความดันโลหิต ลดการอักเสบ แก้บิด แก้ท้องเสีย แก้อาเจียน แก้โรคตับอักเสบ</p>
หัสสุณ	<p>ระบุว่าเป็นยารสเผ็ดร้อน แก้หืด ขับพยาธิ แก้เสมหะและลมทั้งปวง ขับลม เมื่อนำมาใช้ร่วมกันใน โบราณว่า มีรสร้อน มีสรรพคุณขับลมในท้อง แก้ริดสีดวง ผอมแห้ง แก้หืดไอ ขับเลือด และขับหนองให้ตก ราก มีรสร้อน มีสรรพคุณแก้โลหิตอันข้นด้วยบุพุโพ แก้ริดสีดวง ขับเลือดและหนอง พอกแผล ริดสีดวงจุมุก และแผลคุดทะราด ต้น มีรสร้อน มีสรรพคุณแก้ลมภายในให้กระจาย แก้ไอ ขับพยาธิไส้เดือน เปลือกต้น มีรสร้อน มีสรรพคุณแก้โลหิตในลำคอ และลำไส้ให้กระจาย ใบ มีกลิ่นหอม รสเผ็ดร้อน มีสรรพคุณแก้ลมอันเสียดแทง ขับลม ยกในข้อ แก้ไข้อันผอมเหลือง และหืดไอ นำมาตำทาแก้คัน พอกประคบหรืออบไอน้ำ แก้ผื่นคันตามผิวหนัง กระจายเลือดลม ให้เดินสะดวก แก้ลมอัมพฤกษ์ อัมพาต ใบและเปลือก เป็นยารมรักษา ริดสีดวงจุมุก (เมื่อโดนละอองยาจะร้อนมากจนแสบจุมุก) กระพี้ มีรสร้อน แก้โลหิตในลำไส้ ดอก มีกลิ่นหอม รสร้อน ฆ่าเชื้อโรค แผลเรื้อรัง มีสรรพคุณแก้เสมหะให้ตก ขับเสมหะลงสู่คูทวาร ผล มีรสเผ็ดร้อน แก้คุณอันกระทำด้วยผมให้ตกเสีย เป็นยาถ่าย ทั้งต้น บำรุงน้ำดี</p>
เห็ดताल	แก้ไขพิษ ใช้กาฬ ใช้รากสาต ดับพิษฝี
เห็ดไม้แดง	แก้ไขพิษ ใช้กาฬ แก้พิษฝีอักเสบ
แห้วหมู	<p>ช่วยขับลม แก้อาการแน่นหน้าอก อาเจียน แก้ปวดท้อง ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ เป็นยากล่อมประสาท เป็นยาแก้ปวดในหญิงที่ประจำเดือนไม่ปกติ ลดการบีบตัวของกระเพาะปัสสาวะ ใช้แก้อาการคันตามผิวหนัง เป็นยาพอกฝีดูดหนอง</p>
โหระพา	<p>แก้ท้องอืด เพื่อ ขับลมจากลำไส้ ต้มดื่มแก้ลมวิงเวียน ช่วยย่อยอาหาร ใช้ตำพอกหรือประคบแก้ไขข้ออักเสบ แผลอักเสบ</p>
อบเชย	<p>เปลือกต้นและเนื้อไม้ มีรสเผ็ด หวานชุ่ม มีกลิ่นหอม เป็นยาร้อนออกฤทธิ์ต่อไต ม้าม และกระเพาะปัสสาวะ ใช้เป็นยาบำรุงร่างกาย ทำให้ร่างกายอบอุ่น ช่วยกระจายความเย็นในร่างกาย ทำให้เลือดหมุนเวียนดี</p>

พืช	สรรพคุณ
	เปลือกต้นใช้ปรุงรสเป็นยาหอมและยานัตถุ์ ทำให้สดชื่น แก้ปวดศีรษะ แก้ อาการอ่อนเพลีย ช่วยบำรุงดวงจิต บำรุงธาตุ ช่วยชูกำลัง แก้อาการอ่อนเพลีย ส่วนใบอบแห้งมีสรรพคุณเป็นยาบำรุงธาตุ และบำรุงกำลัง
อ้อยช้าง	เปลือกใส่แผล แก้ปวดฟัน แก้บุงเป็นยาแต่งรส เพราะรสหวาน ทำให้ชุ่มชื้น ในลำคอ แก้กระหายน้ำ เกิดความชุ่มชื้นในอก.ในอินเดีย ใช้ใบ
	เปลือก และยางเป็นยา ใบใช้เป็นยาทาภายนอกโดยนำมาต้มในน้ำมัน ใช้ทา แก้เคล็ด ชัดยอก และปวดบวม ใช้เป็นยาพอก โดยผสมกับพริกไทยดำ แก้โรค ปวดตามข้อ
อ้อยแดง	ลำต้นทั้งสดหรือแห้ง ขับปัสสาวะ รักษาโรคนิว อาการไอ แก้ไข้ คอแห้ง กระหายน้ำ แก้บุง ผสมกับแก้บุง ห้วยข้าวเย็น ต้มดื่มเป็นยาอายุวัฒนะ ยา พอกเลือด แก้ช้ำบวม กินแก้เบาหวาน แก้ไอ ขับเสมหะ เปลือกต้น รสหวานขม แก้ตานขโมย แก้แผลเน่าเปื่อย แผลกดทับ ชานอ้อย รสจืดหวาน แก้แผลเรื้อรัง แก้ฝีอักเสบบวม ลำต้น น้ำอ้อย รสหวานขมชุ่ม แก้ร้อนใน ขับปัสสาวะ ขับ เสมหะ แก้หืด ไอ แก้คลื่นไส้อาเจียน แก้ไข้สามประชน แก้ปัสสาวะพิการ แก้ไต พิการ แก้หนองใน ขับนิ่ว แก้ช้ำร้ว แก้ท้องผูก บำรุงกระเพาะอาหาร แก้ขัดเบา บำรุงธาตุ แก้สะอึก แก้เมาค้าง ท้องผูก รักษาเนิว บำรุงกำลัง ทำให้เจริญอาหาร เจริญธาตุ รักษาตามีตฟาง กำเดา อาการอ่อนเพลีย ผายธาตุ ตา รสหวานขม แก้ตัวร้อน แก้พิษตานซาง บำรุงธาตุน้ำ บำรุงกำลัง ขับปัสสาวะ ราก ใช้รักษา ไส้ใหญ่แตกพิการ ทำให้วังเวียนหน้ามืดตาลาย ทำให้เจ็บหลังเจ็บเอว ท้องอืด บำรุงกำลัง บำรุงโลหิต รักษาอาการอ่อนเพลีย และรักษาเลือดลม

รายชื่อยาที่ปรากฏ

ชื่อยา	ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อยา	สรรพคุณ
เบญจกุลแทรกธาตุ	“เบญจกุล” หมายถึง สมุนไพรที่ช่วยเกื้อกูลชีวิต จัดเป็นยาอายุวัฒนะ ปัจจุบันยานี้เป็นตำรับยาที่บัญญัติอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติ และคำว่า “แทรกธาตุ” ก็เป็นการระบุถึงสรรพคุณของยานี้ ว่าเป็นยาปรับธาตุ กระจายกองลมและโลหิต บำรุงธาตุ ทั้ง ๔ (ดิน น้ำ ลม ไฟ)	แก้โรคเกี่ยวกับลมและเลือด
ยาแก้ลมอัมพาต ตั้ดรากลม	ชื่อยาเป็นไปตามสรรพคุณการรักษาโรค	แก้ลมจุกเสียด ลมพานไส้ อัมพฤกษ์ อัมพาต
ยาเขียวประทานพิษ	ตำรับยาเขียว มีส่วนประกอบของพืชที่ใช้ส่วนของใบเป็นองค์ประกอบหลัก การที่ใช้ส่วนของใบทำให้ยามีสีค่อนข้างไปทางสีเขียว จึงทำให้เรียกกันว่า ยาเขียว และเหตุที่ชื่อว่า “ประทานพิษ” เนื่องด้วย “ประทาน” หมายถึง ให้ แปลว่าให้มาแก้พิษลมทั้งปวงนั่นเอง	แก้ลมต่างๆ
ยาชุมนุมวาโย	“วาโย” หมายถึง ลม ยานี้มีสรรพคุณแก้ลมต่างๆได้ สารพัดลม จึงได้ชื่อว่า “ยาชุมนุมวาโย”	แก้ลมในเส้นท้อง ผิวหนัง ในโลหิต และตามที่ต่างๆ
ยารณีสันทษฆาต	สันทษฆาต หมายถึง โรคชนิดหนึ่ง แบ่งเป็น ๔ ชนิด คือ ๑. เอกสันทษฆาต เป็นกับหญิงเกิดเพื่อโลหิตและระดูแห้งเป็นก้อน ขนาดเท่าฟองไข่ไก่ ติดอยู่ที่กระดูกสันหลัง ทำให้มีอาการเจ็บหลัง ปวดมากถึงปิดตัว ๒. โทสันทษฆาต เกิดจากท้องผูกเป็นพรรดึก เกิดเป็นกองลมเข้าไปในอยู่ในท้อง ทำให้เจ็บทั้งตัว มีอาการปวดเมื่อยบั้นเอว ชัดตะโพก เวียนศีรษะ สะท้านร้อน สะท้านหนาว	ขับลมและเมือกมันในลำไส้ เพื่อปรับการดูดซึมในลำไส้ให้ดีขึ้น ลดการดูดซึมสารพิษที่ตกค้างในลำไส้เป็นยากษัย ลดอาการปวดตึงของร่างกาย

ชื่อยา	ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อยา	สรรพคุณ
	<p>๓. ตรีสันฆฆาต เกิดเป็นเม็ดผุดขึ้นภายในบริเวณติตัม หรือลำไส้ ทำให้เป็นไข้ จุก เสียด ท้องพอง มีอาการคลื่นเพื่อประดูจผีเข้าสิง ถ้าเป็นนาน ๗-๙ วัน เลือดจะแตกออกทางทวารทั้ง ๙</p> <p>๔. อาสันฆฆาต เกิดจากการฟกช้ำภายใน เช่น ตกที่สูง ถูกทุบ ถองโบายตี จนเจ็บเนื้อตัว ทำให้โลหิตในร่างกายคุดมกันเป็นก้อน มีอาการเจ็บร้อนในอก เสียดแทงสันหลังคุดเป็นเม็ดผุดขึ้นภายใน</p>	
ยานวดลมปลิวี	<p>ยานี้มีชื่อตามวิธีใช้ ใช้สำหรับนวด โดยคำว่า “ปลิวี” หรือ “ปลิวี” นั้น เป็นชื่อธาตุอย่างหนึ่ง หมายถึงธาตุดิน</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ธาตุดิน มีลักษณะที่คงรูป ๒๐ ประการ ได้แก่ เกศา(ผม) โลมา(ขน) นขา(เล็บ) ทันตา(ฟัน) ตะโจ(ผิวหนัง) มังสัง(กล้ามเนื้อ) นหารู(เส้นเอ็น) อัญฐิ(กระดูก) อัญฐิมิณูซัง (เยื่อหุ้มกระดูก) วิกัง (ม้าม) ทหยัง (หัวใจ) ปิหัง(ไต) ยกนัง(ตับ) ปับผาสัง(ปอด) กิโลมกัง(พังผืด) อันตัง(กระเพาะอาหารและลำไส้ใหญ่) อันตคุนัง(ไส้ลำเล็ก) อุทริยัง(อาหารใหม่) กรีสัง (อาหารเก่า) มัตถเก มัตถลุงคัง (เนื้อในสมอง) 	แก้อาการปวดเมื่อยเคล็ดขัดยอกของกล้ามเนื้อ
ยานัตถุ์ลมปะกัง	<p>“ลมตะกัง” หรือ “ลมปะกัง” เป็นชื่อโรคลมชนิดหนึ่งตามตำราแพทย์แผนโบราณ ที่เกิดขึ้นบริเวณศรีษะด้านใดด้านหนึ่ง อาการ ปวดหัวเวลาเช้าๆ ปวดกระบอกตาเมื่อเห็นแสงแดดจะมีอาการลืมตาไม่ขึ้นและจะมีอาการปวดศรีษะข้างเดียวมาสมัยนี้มักเรียกโรคนี้ว่าไมเกรน</p>	แก้อาการลมขึ้นคอแก้ลมปะกัง

ชื่อยา	ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อยา	สรรพคุณ
ยาพรหมปโรหิต	สันนิษฐานว่ามาจาก คัมภีร์พรหมปโรหิต ซึ่งเป็นคัมภีร์โรคเกี่ยวกับเลือดทั้งหมดทั้งปวง มีพิภักดาจำนวน ๑๐ พิกัด เหมือนกันกับยานี้	แก้โรคเกี่ยวกับเลือด
ยาพระแสงจักร	พบว่ามีอยู่ในพระคัมภีร์ขวदार กล่าวว่าเป็นยารักษาลมปัลลิวิธาตุ โดยไม่บอกความเป็นมาของชื่อ แต่สันนิษฐานว่า ใช้คำว่า “พระแสงจักร” ที่หมายถึงอาวุธในนิยาย รูปเป็นวงกลมและมีแฉก โดยรอบ เพื่อเปรียบเทียบกับอาการลมที่ก่อกองอยู่ภายในร่างกาย	แก้ลมก่อกองในท้อง ลมมือตายเท้าตาย ลมจับเข้าเอ็นอันมีพิษในกายหาย
ยาวาตะพินาศ (ยาวาตาพินาศ)	“วาตา”หรือ “วาตะ” หมายถึง ลม “พินาศ” หมายถึง ความเสียหาย, การสร้างความเสียหาย ยาวาตะพินาศ จึงหมายถึง ยาที่สร้างความเสียหายแก่โรคลม หรือ ยาที่แก้โรคลมทั้งปวง	แก้ลมร้ายทั้งปวง
ยาเหลืองใหญ่	ไม่ทราบความเป็นมาของชื่อ	แก้ไข้ร้อน

ชื่อลมที่ปรากฏ

ชื่อลม	อาการ
ลมกระษัย	หายใจลำบาก กลืนอาหารยาก อึดอัดร่างกายจุกแน่นไปหมด กระวนกระวาย
ลมกษัย	มีอาการลมพิษขึ้นมาจากอก ร้อนหน้าอก
ลมกาฬิงคลี	มีอาการหน้ามืด ผิวหน้าเป็นสีเขียวคล้ำ ขอบตาเขียว ใจสั่น แน่นในอก บิดตัวและตื่นเหมือนปลาถูกทุบหัว
ลมกุมภันท์	ถ้าลมไข้ลงดูอย่างสันนิบาต เมื่อจับนั้นให้ชักมือกำชักเท้าจะมีได้สมปกติ มิเรียกมิรู้สมปกติเลย กำหนด 11 วัน
ลมกุมภันท์ยักษ	จะมีอาการไข้และลม เมื่อจับจะมีอาการชักมือเท้ากำอ ไม่รู้สึกตัว หมดสติ นัยน์ตาซ้อนขึ้น หน้าเขียว กัดฟัน หลังแอ่น นอกจากนั้นลมชนิดนี้ยังจับเมื่อเด็กมีอาการพิษหรือบาดแผลมีพิษ
ลมชีวหาสดมภ์	อาการของโรคมีหลายชนิด เป็นตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เรียกว่าลมกำเนิดบ้าง เป็นในเรือนไฟ ๓ หรือเมื่อออกจากเรือนไฟแล้วบ้าง บางชนิดเป็นเมื่อเด็กโตแล้ว บางชนิดเป็นเมื่อเด็กมีอาการที่เป็นพิษ แต่ลมทุกชนิดไม่มีอาการพิษตัวร้อน จะมีแต่ชัก มือกำเท้าอ หลังแข็ง เป็นต้น
ลมตติยาวิโรจน์	ลมที่ทำให้มีอาการมือเท้าเย็น มีก้อนลมจุกอยู่ในท้อง ทำให้เจ็บปวดทรมาน หรืออาจปวดตั้งแต่หัวแม่เท้ามาจนถึงหัวใจ อาจทำให้หมดสติ อาจเกี่ยวกับกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด
ลมตุลาราช	มีลมขึ้นมาที่ลำคอ มีน้ำลายไหล หายใจไม่สะดวก
ลมบาดทะจิต	มีอาการชัก ตาเหลือง ปากเบี้ยว อีกอาการหนึ่งทำให้จิตใจฟุ้งซ่าน สะดุ้งตกใจหรือเพ้อคลั่งเหมือนปีศาจเข้า เป็นต้น
ลมบาทจิตร	เมื่อลมไข้ลงดูอย่างสันนิบาต แรกจับให้ละเมอเพื่อพกว่านั้นว่านี่ ทำอาการดุจปีศาจเข้าอยู่ ลางที่ว่าบ้าสันนิบาตก็ถูก เพราะเหตุจิตระส่ำระสายกำหนด 10 วัน
ลมปตฆาฏ	ลมที่พัดขึ้นให้สลักอก เสียดชายโครงดังจะขาดใจ
ลมพรรตีก	มีอาหารคั่งค้างอยู่ในท้อง ทำให้เกิด อาการท้องผูกอย่างแรง ผู้ป่วยจะมีอุจจาระที่แข็งมาก และมีลักษณะเป็นเม็ดๆ คล้ายกันกับมูลแพะ
ลมพิษ	โรคที่ผิวหนังมีลักษณะเป็นผื่นหรือปื้นนูนแดง ไม่มีขุย มีขนาดต่าง ๆ ได้ ตั้งแต่ 0.5-10 ซม. มีอาการคัน เกิดขึ้นเร็วและกระจายตามตัว แขนขา แต่

ชื่อลม	อาการ
	ละอุนมักจะคงอยู่ไม่นาน โดยมากมักไม่เกิน 24 ชั่วโมง ลุนนั้นก็จะราบไปโดยไม่มีร่องรอย แต่ก็อาจมีลุนใหม่ขึ้นที่อื่น ๆ ได้
ลมพฤษัยกษ	ให้ชักรกระสับกระส่าย ให้ขบฟัน เหลือกตา ให้มือกำเท้างอ ปากเบี้ยว จักษุแหก แยกแข็งแยกขาหาสมปฤติมิได้ ลมจำพวกเหล่านี้เยียวยากนัก เป็นปัจฉิมแห่งโรค แล้วพิจารณาตุวารหนักทวารเบา ถ้ายังอุณอยู่ให้แก้ต่อไป ประการหนึ่งให้ดูผิวเนื้อ นิ้วมือกดลงแล้วยกขึ้นดูหาโลหิตมิได้ รอยนิ้วกตที่ยกขึ้นเป็นรอยเขียวชืด อาการตัดแล
ลมมรสุมพันพัต	มีอาการเวียนหัว มีลมขึ้นมาในไส้ เสียดท้องข้างซ้าย
ลมมหาสดมภ์	เมื่อเริ่มจับไข้จะมีอาการหวานอน มีอาการทางสมอง หมตสติ เหมือนลมชีวมหาสดมภ์
ลมราชัยกษ	เมื่อลัมไข้ดูจ้อย่างสันนิบาต เมื่อจับไข้ให้ชักรมือกำ ชักรเท้างอ ลันกระด้าง คางแข็ง กำหนด 11 วัน เหมือนกับลมกุมภภันท์กษ
ลมวิงเวียน	อาการวิงเวียนหัว ตามัวจนมองอะไรพร่าไปหมด หรืออุบไปคล้ายจะไม่รู้สึกตัว (หมตสติ) แต่ยังไม่รู้สึกตัวอยู่ (ยังไม่หมตสติ) อาการเวียนหัวในที่นี้ไม่ใช่อาการวิงเวียนที่เกิดจากความรู้สึกว่ามีสิ่งที่อยู่รอบตัว (บ้าน) หมุนหรือตัวเองหมุน
ลมเหียน	มีอาการคลื่นไส้จะอาเจียน
ลมโหก	ลมที่ระบายออกมาทางปาก เป็นเสียงคล้ายเรือ จะเกิดเมื่อเวลาจะเป็นลมหรือคลื่นไส้อาเจียน
ลมให้มือตีนตาย	เป็นอาการที่เกิดจากการหดเกร็งของกล้ามเนื้อปตตะฆาฏอก กล้ามเนื้อปตตะฆาฏหัวไหล่ และปตตะฆาฏแขน สันตะฆาฏแขน เพราะถูกใช้งานในอิริยาบถเดิมเป็นเวลานาน ใ้กล้ามเนื้อเกร็งตัวอยู่ในท่าเดิม ทำให้แคลเซียมมาเกาะในกล้ามเนื้อและพังผืดมารัดหนาขึ้น ทำให้หน้าอกตึงหัวไหล่แข็งเกร็ง ลำแขนแข็งเป็นลำ ฝ่ามือหนา นิ้วมือแข็ง กำนิ้วมือลำบากจะปวดและชา หายใจไม่สะดวก
ลมอัคมุขี	เป็นได้ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ให้ตื่นร้องแล้วชักรแนไป มิได้สมปฤติเลย
ลมอัณตะ	อาการปัสสาวะขัดหรือปัสสาวะไม่สุดทำให้ปวดปัสสาวะบ่อยยิ่งนอนไม่หลับยิ่งปวดบ่อยถ้าเป็นในผู้ชาย

ชื่อลม	อาการ
ลมอัมพาต	ลมที่ทำให้เคลื่อนไหวไม่ได้ และมีอาการกระตุกเคลื่อนไหว ลมจับเอาก้นกบไปถึงราว
ลมอิงมูอิเอน หรือ ลมอิงมูอิแอน	เมื่อจับไข้จะมีอาการเหมือนเป็นสันนิบาต ที่เรียกว่าอิงมูคือตัวจะงอไปข้างหน้า และที่เรียกอีแอนก็มีบางส่วนงอไปข้างหลังด้วย อาจทำให้ตายได้ เมื่อมีอาการมากๆ ซึ่งอาจเป็นไข้สันหลังอักเสบในปัจจุบัน
ลมอินทรธนู	เป็นอาการเลือดเป็นพิษ ติดเชื้อในกระแสเลือดข้าง จับเอาหัวใจแล้วให้ชิมมันแล้วขึ้นไปราวบาททั้งสองขึ้นไปจับเอาต้นลิ้น เจริญไม่ได้ขัดแล

ศูนย์ข้อมูลศิษย์และวารสารมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

บรรณานุกรม

- กระทรวงสาธารณสุข. กรมวิชาการ. **ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์ และ
มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ**. กรุงเทพฯ : ๒๕๔๒, ๑,๐๑๐ หน้า.
- กระทรวงสาธารณสุข. **ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับหลวง**. กรุงเทพฯ : ๒๕๔๗.
- กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. **ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไปสาขา
เวชกรรม**. กรุงเทพฯ : มปป.
- กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. **ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป
สาขาเภสัชกรรม**. กรุงเทพฯ : มปป.
- พงษ์ศักดิ์ พลเสนา. **พืชสมุนไพรในสวนป่าเขาหินซ้อน ฉบับสมบูรณ์**. ปราจีนบุรี : หจก.
เจตนารมณ์ภัณฑ์, ๒๕๕๐, ๓๑๐ หน้า.
- วุฒิ วุฒิธรรมเวช. **สารานุกรมสมุนไพร**. กรุงเทพฯ : โอเอส พรินท์ เฮ้าส์, ๒๕๕๔.
- ศัพท์แพทย์แผนไทย สืบค้นจากเว็บไซต์ <http://www.thaiherb.com> เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม
๒๕๖๔.
- สมสุข มัจฉาชีพ. **พืชสมุนไพร ฉบับปรับปรุงใหม่**. กรุงเทพฯ : บ.รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด,
๒๕๔๒.